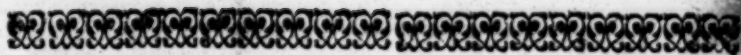

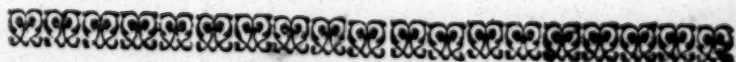
R. Farmer.

ANTI-LUCRETIVS,

• • • SIVE

DE DEO ET NATURA.

TOMVS PRIMVS.

Antiquitates
M.B. Tomi Duo in Vol. uno.

. 238 m 11

ANTI-LUCRETIVS,

SIVE

DE DEO ET NATURA,

LIBRI NOVE M.

EMINENTISSIMI S. R. E. CARDINALIS

MELCHIORIS DE POLIGNAC

OPUS POSTHUMUM;

*Illustrissimi Abbatis CAROLI D'ORLEANS DE ROTHELIN
curâ & studio editioni mandatum.*

TOMUS PRIMUS.

EDITIO SECUNDA.

LONDINI:

Apud JOHANNEM NOURSE,

MDCCLI.

ANTILUCRETIVS

1777

DE DEO ET NATURA

LIBRI NONI

NECOTIS DE POTIONS

OPUS POSTHUMUM

AVGVSTVS SEPTIMIVS SEVERVS

ADITIO SECUNDA

CONDIVIS

AVGVSTVS SEPTIMIVS SEVERVS

MUSEI

S

B

C

lig
in
pu
bed
tu
pi
di

SUMMO PONTIFICI
BENEDICTO XIV.

BEATISSIME PATER,

QUÆ duo plurimum habent apud Deum hominesque sanctitatis, Religio & amicitia, ea me ad proferendum in lucem sacrum hunc Poëseos fœtum impulerunt, & eundem nunc commendant benevolentiae Tuæ, Tuæque pietati. Totum hujusce Poëmatis opus Religio concepit ac peperit: hæc amœnissimos splendidi ingenii lepores consecravit supremo
Nu-

Numini; hæc auctoris pectus inflammavit divino quodam afflatu ardoris, qui, ut in ipsius animo diuturnæ vitæ decursu debilitatus nunquam est, ita in opere vivit flagratque semper, longo tanti laboris tractu nunquam extinctus. Eadem etiam majores mihi fecit spiritus, ut natum suis auspiciis Carmen, in quo lineamenta quædam imperfecta reliquerat magni artificis impetus, quasi Apelleam tabulam aliquâ ex parte conformare auderem; eadem nunc jubet munus hoc sibi pretiosissimum ad pedes Tuos deferri. Semper enim Te, SANC-TISSIME PATER, Religio tulit in oculis; ipsa Tibi primis ab annis tenerum pectus imbuere amore suū. Te suo statim impositum sinu fingere studuit ad eas artes, quæ supremam hanc, quam nunc obtines, dignitatem decent. Ideo Te collocavit in excelsa Sionis monte sublimem, ut omnibus iis, qui pro Israëlæ præliantur, signum exemplumque dares: atque aded Te ipsius Dei Legatum in terris, Christique Vicarium, ultro sibi patronum deposcit is liber, in quo Cardina-lis,

lis, unus ex electis viris strenuis de cuncto Israël, qui Moysis Christiani vigiliarum laborumque partem in se suscipiant, causam supremi Numinis adversus Atheos tuetur, & ad tuendam adversus Deistas Christi causam se se accingit.

SED & alio jure SANCTITATI TUÆ debetur pium hoc clientelæ vectigal. Quem auctori amorem reverentiæ plenum injecerant cognitæ SANCTITATIS TUÆ virtutes, is hujusce frontem operis alio nomine, præter quàm Tuo, non sineret honestari. Omnium Naturæ & artis Miraculorum spectator elegans, sagacior etiam. animorum æstimator, cùm Italiam longo usu perspectam habere studuisset, inter plurima pulcherrimæ Regionis ornamenta, nihil ipsum & amore devinxerat magis, & admiratione commoverat, quàm conspicua in Te, excellentis ingenii altitudo, prisca integritas, bonarum artium studium ingens, subactum litteris ac subtile judicium, tenerrima eadem & animosa pietas, ardor

in

in Religionem generosus, omnes denique egregiæ dotes, quas intelligenti viro in SANCTITATE TUA, patefecerat conjuncta Tecum necessitudo: quem sanè maximum ex Transalpinis itineribus fructum retulisse sibi videbatur. Me verò quem in intimos animi sinus penitus admiserat, hos de Te sensus inter permultas magnificæ indolis opes, in illo sæpe deprehendisse profiteor. O Virum, & Tibi, SANCTISSIME PATER, & Ecclesiæ toti, & Patriæ, & mihi quoque eheu desiderabilem! quorum omnium gloriæ consulere me arbitror, dum illius consulo memoriæ. Hoc illustre monumentum ex quo deposuit in manus meas morientis amici manus, ipsius quidem animus & in Poëmate spirans, & toto meo pectore acceptus, meque in opere perpoliando adjuvans, suadere mihi non defuit, ut kunc sui ingenii partum Tuo potissimum patrocinio committerem. Hanc quam ex ipso mihi videbar audire vocem, secutus sum eo libentiùs, quòd Tuarum ego quoque virtutum testis, & alloqui Tui benignitate non semel perfusus, summâ erga

SANC-

EPISTOLA. v

SANCTITATEM TUAM *observantiâ,*
ac *religiosissimâ* veneratione cum præ-
stanti Viro maximè consentirem.

DUM Tu igitur, BEATISSIME PA-
TER, non moribus solùm Tuis ac legibus,
sed scriptis etiam purissimo Christianæ
eruditionis succo imbutis, Ecclesiam ex-
ornas, accipe testimonium hoc sanctissimæ
nostræ Religioni redditum ab Eminentis-
simo Cardinali, quem amabas, ab eo quem
ipse amavit nunc oblatum TUÆ SANC-
TITATI, curasque meas velis Aposto-
licâ benedictione consecratas. Hanc
unam laborum his in terris mercedem
toto animo concupivit

SANCTITATIS TUÆ

Obsequentissimus, humillimus
& addictissimus servus
CAROLUS D'ORLEANS DE ROTHELIN,
Presbyter & Abbas.

P R Æ

EPISTOLA

ANCTITATEM TUAM observantia
 et religiosam reverentiam
 habet. Vno maxime consilio est.

Dum Tu igitur, BEATISSIME PA-
 TER, non moram solum Ipsi ac legiti-
 me scriptis etiam purissime Christiane
 religionis fides invenit, Eclesiam ex-
 cellens, acceperis et meritis hoc sanctissime
 nosse Religioni redditum ab Eminenti-
 ssimo Cardinali, quem amabas, ab eo quon-
 dam amavit, tunc oblatum Tui sanc-
 titatis, curaque meae, velis Apo-
 stolicis benedictione confortatus. Hanc
 tuum laborum hic in tuis mercedem
 toto animo concupiscit

SANCTITATIS TUE

Obedientissimus humilissimus
 et addictissimus servus
 CAROLUS D'ORLEANS DE NOTRE-DAME
 Presbyter & Abbas.

P. R. E.

P R Æ F A T I O.

TANDEM exit in lucem multis ab
annis efflagitatum opus, cujus per
totam Litterarum Rempublicam fama latè
pervagata est. Quod enim in Principum
virorum liberis publica expectatio facit, ut
eos vixdum ex incunabulis egressos multo-
rum aures oculique prosequantur, eorum
facta explorent, dicta omnia excipiant, spar-
gantque in vulgus, affingant etiam aliquid
aliquando; id in magni Cardinalis Poëmate,
ex quo primum inchoatum est, evenisse
mirum videri non debet. Nec sanè obscu-
rum esse poterat, quod in manibus tamdiu
versaret Vir in tantâ luce collocatus: ac
præterea, cum id postulabat & ipsius rei na-
tura & diligentia auctoris, ut in consilium
adhiberet homines in maximis artibus, de
qui.

quibus disputatio erat, præstantissimos; tum si quæ fortè carmina recitaverat, eorum vis in audientium animos altius penetrans eos relinquebat aculeos, ut continere ipsi se non possent, quin eadem quoque, quantum memoriâ consequi poterant, proponerent aliorum admirationi. Hinc quasi subreptas auctori gemmas, iis ut opera sua distinguerent, multi protulerunt, cùm Anti-Lucretium nosse pars urbanitatis putaretur. Itaque, quod necesse erat, factum est, ut, dum per ora manusque multorum versus illi volverentur, attrita quædam, quædam aucta, alia perturbata aut variè depravata in publicum pervenerint; nonnulla etiam, quæ deinde auctor ipse maturiore iudicio perpensa immutavit. Quæ igitur hætenus ex Anti-Lucretio derivata, nec satis sincera, passim emanarunt; ea jam integritati suæ reddita, nunc in ipso fonte haurienda proferimus.

Quanquam autem, qui libros alicujus post mortem auctoris edunt, de vitâ ipsius solent aliquid præfari, ut aut ab homine commendationem operi, aut ab opere laudem

dem homini concilient, id nos tamen hoc in loco supervacaneum fore duximus. Talis ille Vir fuit, ut tot inter ejus decora vel minimum sit floruisse maximâ gloriâ Poëseos : opus autem est ejusmodi, ut aliorum ejus factorum claritate non indigeat. Neque verò magnarum rerum, quas gessit, memoria unquam intercidet, & gentis Gallicæ consignata fastis, & politissimorum ingeniorum præconio testata. * Nam in utrâque Regiâ & Inscriptionum ac Litterarum & Scientiarum Academiâ vitam ipsius moresque eximiâ dicendi facultate persecuti sunt Viri iisdem doctrinarum artibus, quibus ipse præstitit, excellentes Bozcius & Mairanius, qui quam laudis mercedem illustribus ingeniis post obitum persolverunt, eâdem sibi mercede præclaram quoque famam paravere.

Ex duabus his laudationibus, quarum altera jam in manibus hominum versatur, al-

* Eloge de M. le Cardinal DE POLIGNAC, prononcé dans l'Académie Royale des Inscriptions & Belles-Lettres, par M. De Boze.

Eloge de M. le Cardinal DE POLIGNAC, prononcé dans l'Académie Royale des Sciences, par M. De Mairan.

tera hæcenus audita tantum summum legendi desiderium reliquit, petenda est magni Cardinalis virtutum expressa effigies. Ibi octoginta annorum vita sic oculis subicitur, ut in tam longo curriculo pars omnino nulla sit proprio suo splendore non insignis. Ibi debitam sibi admirationem vindicat ut à primâ statim ætate maturos fructus efferens, sic in extremâ virens adhuc, vigenque ingenium: animus ingens, in maximis negotiis exercitatus, ac variis Europæ gentibus ad patriæ suæ gloriam ostentatus; in prosperis non elatus, non demissus in adversis, sed utrisque altior & par sibi: quanta mentis celeritas! quanta excogitandi vis! quanta facilitas ac mollities ad omnium animos fingendi se se ac flectendi! Nestorea ut senectus, sic ab ipsâ juventute facundia, quæ ad sensus audientium cum suavitate afflueret & illaberetur. Hæc & alia, quæ vel in occulto majora sunt, lenitas, humanitas, natum ad amicitiam pectus, despicientia divitiarum, quarum pretium nullum noverat nisi quatenus ad largiendum suppeterent, studium tuendæ Religionis, quam ex ipsius cogitatione

tionem nunquam removet aut otii voluptas aut tumultus negotiorum, jam disertissime tractata sunt. Nos quibus tantum hunc Virum, quantus fuit, complecti totum non licet, ea duntaxat quæ ad Anti-Lucretii historiam pertinent, explicanda suscipimus.

Cum è Poloniâ rediens anno 1697 Abbas Poliniacus in Bataviâ aliquandiu commoraretur, plurimis in colloquiis cum acutissimo viro Petro Baylio, sed qui in causâ Religionis tanquam in Sole caligaret, de iis quæ spectant ad Religionem velitatus est. Igitur incensus studio veritatis atque virtutis, concepit animo magnitudinem hujus operis, quo Lucretium Atheorum antistitem atque oraculum collato pede profligaret. Itaque paulò post in Boni Portûs Abbatix secessu seclusus à negotiis ac sibi redditus, quinque Anti-Lucretii libros conscripsit. Hoc primum fuit Poëmatis rudimentum. Post quatuor annos Lutetiam reversus de iis quæ chartis mandaverat, cum Malebranchio Metaphysicorum principe communicavit. Is & propositum operis, & magis etiam opus ipsum

b 2

sum

sum admiratus, quædam tamen reprehendit: id enim impunè licebat apud eum, qui moneri se quàm laudari mallet: & ex perspicacissimi Philosophi monitis nonnulla auctor ipse emendavit.

Vigebat tunc temporis disciplina Cartesii. Hanc Poliniacus, dum primam Philosophiæ navaret operam adolescens, in scholas advenientem viderat; hanc ipse alacriter exceperat sinu, adhuc à plerisque & à magistro etiam suo repudiatam, ac publicâ disputatione fuerat magnâ cum ingenii laude tutatus. Eam igitur quasi filiolam suam amplexabatur: cùmque ex Cartesii sententiâ suam ipse sententiam institueret, celeberrimos ætatis suæ Cartesianos consuluit, quos familiari cum ipso consuetudine junxerat consensus studiorum. Adhibuit etiam Bolæi censoris aures, trectes illas & superbas: is & annotavit quædam; & universum Poëma, quod variis temporibus perlegit, prorsus consonum esse judicavit incorruptæ antiquitati. Denique haud fere quemquam præteriit Poliniacus aut doctrinæ aut in-

genii

genii laude cognitum sibi, quin ejus, cùm facultas tulit, judicium periclitaretur.

Ex privatis doctorum hominum colloquiis in Aulam celeriter Anti-Lucretii fama perlata est. Exarsit repentè apud omnes cupiditas ingens audiendi, legendi, exscribendi. Quinetiam eos Principes, quorum oculos & aures vel paulisper detinere magnum erat, tanta ceperat Anti-Lucretii admiratio, ut apud eos ex eleganti oblectatione in studium verteretur. Nam & Cénomansium Dux primum librum in Gallicum sermonem transtulit; & eandem operam in plurimis Poëmaticis partibus collocavit Serenissimus Dux Burgundiæ; nec puduit natas ad sceptrum manus transferre se ad illud opus, quo pertractando ipsa Religionis arma tractari viderentur. Hos sobolis suæ lusus egregios cognoscere concupivit LUDOVICUS DECIMUS-QUARTUS, qui ut erat ingenio magno, & acerrimo rerum optimarum sensu excellens, lectione mirum in modum delectatus, plurima memoriter complexus est; & ex iis

quædam interdum palàm Abbati Poliniaco è re natâ alludens appositè proferebat.

Anno 1706 Romam à Rege missus Poliniacus, ut in Tremolii jam Cardinalis locum Auditor Rotæ succederet, suscepti laboris meditationem trans Alpes secum tulit. Nam ipse sibi Musæum in mentis recessu condiderat omni litterarum elegantia cultissimum, quò se se libentissimè proriperet, si nihil officii moraretur. Itaque in rhedâ, in strepitu, in ipsâ turbâ facilè secum ipse commentabatur.

Postquam ab erudito viro Lancizio medico suo multa de Anti-Lucretio præclara audivisset Clemens Undecimus, ejus ut cognoscendi copiam sibi faceret, ab Abbate Poliniaco postulavit : cui pluribus in colloquiis recitanti, cùm attentas aures præberet, vi Poëseos & Latini eloquii nitore mirificè capiebatur Summus Pontifex, qui maximis virtutibus eximiam litterarum intelligentiam addiderat. Ipsi quidem placebat minùs doctrina Cartesii ; sed eam tamen quânam arte
Reli-

Religioni quasi ministram ac famulam auctor adjungeret, mirari se fatebatur.

Nec deinde Ultrajecti, dum gravissimas totius Europæ curas agitaret Poliniacus, ipsi tamen suscepta ad tuendam Religionem studia exciderunt: quippe & subcisivis horis sermones eâ de re conferebat cum eruditis Batavis; & primum operis librum recitavit doctissimo Clerico; qui cùm multos versus mirabili memoriæ celeritate arripuisset, eos in menstrua scripta coniectos in publicum effudit: quo facto Poliniacum à pluribus recitandis absterruit.

Crescebat interim opus, cùm quidquid progrediretur auctor, in vastiorem se altitudinem ac velut profundum invehì sentiret. Affluebat enim fecundissimum ingenium nacta uberrima materies: dumque cum Epicuro præliabatur, in ceteros etiam Atheos Epicuro velut auxiliares arma convertebat. Spinofam igitur obiter proculcavit: in Hobbesium ex transverso impetum fecit. Quin & in causâ Religionis suspiciosus, atque

omnia tuta timens, Lockium & Neutonum perstrinxit: quamvis hunc maximè ob Mathematicarum artium præstantiam admiraretur, & novam ejus de coloribus opinionem unus omnium maximè approbaret: quam etiam, ubi ea primùm in Galliam appulit, à quibusdam doctis hominibus minùs benignè exceptam publicis experimentis confirmavit. Et ipsi quidem gratias egit Neutonus plenâ urbanitatis epistolâ, quâ se affirmabat maximo cum desiderio moriturum, si Anti-Lucretium totius Europæ votis tantopere expetitur legere sibi non contigisset.

Comparatâ igitur magnâ sylvâ rerum ac sententiarum, ita decreverat, absolutis adversùs Atheos decem libris, novum adversùs Deistas, quos vocant, certamen instaurare libris duobus, quibus & Religionis ab ipso Deo traditæ necessitatem, & propagatam ad nos à primo parente labem, & Christi divinitatem demonstraret. Id & in hoc ipso Poëmate pollicetur; & in calce hujus operis ad alterum illud jam flectere currum videtur. Habebat etiam in animo, id declarare
fusiùs;

fusiùs ; nihil aliud fuisse Idololatriam, nisi quamdam *hæresim*, quæ à primariâ Religione in pravum deflexerat : quod paucis delibat, Libro nono vers. 885.

Has magno Cardinali dignas cogitationes, quas diuturnæ vitæ spatio negotiorum moles non oppresserat, non ultimus etiam morbus & proximæ mortis afflatus excussit. Nec profectò nefas fuit Christiano morienti, respectare paulisper foetum hunc suum, qui præsertim cœlestium rerum, quibus jam propior erat, imaginem objiceret. Cùm igitur affectum dolore corpus in cubili versans, nihil usquam levamenti inveniret, mente adhuc integer, recordatus est carminum aliquot suorum, quibus Libro primo versu 1047, ægrotantem animum & rerum terrestrium cupidine jactatum ac nusquam quiescentem cum ægro corpore comparat. Hos scilicet versus, & omnis litteraturæ peritus, & in Italicâ versatissimus, imitatus erat ex his egregii Poëtæ Dantis * Alighieri versibus,

* Dante, Purgat. Canto 6°.

—*Simigliante a quella nferma,
Che non può trovar posa in su le piume,
Ma con dar volta suo dolore scherma.*

Hic autem à multo acriore magistro, proprio sensu incitatus, eamdem sententiam versibus cecinit aliquot pulcherrimis, quos à familiaribus quibusdam, qui aderant, exceptos ex eorum memoriâ delevit dolor, præter hunc ultimum Virgiliano affectu imbutum,

Quæsit strato requiem, ingemuitque negatâ.

Fuit hæc facundi senis, ut Tullii verbis utar, quasi cygnea vox; ac paulò post à rerum divinarum contemplatione ad res ipsas perfrundas evolavit.

Relinquebatur jam celeberrimum Poëma; sed cujus varias partes variis temporibus perpoliando, dissolutas ac dissipatas in unum corpus revocare nunquam curaverat. Hoc ut ederetur, opus erat amico, qualem Plinius * Octavio suo contingere exoptat, & *fideli, & erudito, & laborioso, qui tantum curæ intentionisque suscipere & posset & vellet.* Talem ipsi, blanda amicitiae conciliatrix,

* Plin. lib. 2°. epist. 10^a.

conjunctio voluntatum atque virtutum paraverat illustrissimum Abbatem Rothelinum; quem cum & ingenio sagaci præditum, & in omni vitæ officio imprimis diligentem longo suavissimæ familiaritatis usu fuerat expertus; tum præterea noverat tam amicum sibi, ut quidquid à se commendatum foret, id ille habiturus esset suis rebus sanctius & antiquius; tam studiosum Religionis, ut ipsius defensionem vel à quolibet alio perfectam promovere ac tueri maximè paratus esset.

Huic igitur Cardinalis paucis ante obitum diebus Anti-Lucretium, pretiosissimam hereditatis suæ partem, in manus tradidit; ac sedulò recognitum ederet-ne an supprimeret, liberum ipsi de totâ re arbitrium permisit. Is unus recenti Virgilio pro Tuccâ & Vario fuit. In medio dolore, quem ejusmodi amici funus inusserat, hoc unum solatii nactus est, ut creditum sibi carissimi Viri foetum omni curâ foveret. Itaque vel rem ipsi Scriptori molestam ac difficilem impigrè statim aggressus est. Quæcumque exemplaria

b 6 passim

passim abierant, investigare ; ea tum inter se, tum cum iis quæ ab ipso Cardinali acceperat, comparare ; locos eosdem sæpius ac variè ab auctore retractatos pensitare etiam atque etiam, ut postremam ipsius manum agnosceret ; totum Poëma crebrâ lectione concoquere, ac mente & memoriâ comprehendere universum ; tum concisa minutatim ac sine ullâ notâ confusa innumerabilia fere additamenta, quasi disiecta tantæ molis membra, ad quem quodque locum natum esset, in eo sic includere, ut quadrarent : hæc & alia ejusmodi eo plus habuerunt laboris, quo magis tacitum & obscurum. Id autem ut efficeret, induendus illi fuit ipse Scriptoris animus : quod quidem assequi nullo negotio poterat, propter eximiam indolis cognationem. Nam germana in utroque ingenii facilitas, elegantia, ubertas : ita ut opus ipsum tractari se non sentiret alienâ manu ; nec tam amicus auctoris, quàm auctor ipse sibi superstes edendo Anti-Lucretio incumbere videretur.

Nec

Nec tamen suo unius arbitrio stetit Rothelinus. Peroportunè in Galliam adduxerat strenua doctos homines pernoscenti cupiditas illustrissimum Abbatem Cerati, perpetuum Universitatis Pisanae Rectorem; qui cum plurimas Europæ gentes, nobili doctrinæ commercio circumiret, quam secum magnam virtutis, humanitatis, scientiæ litterarumque famam attulerat, ubique reliquit ampliorem. Hujus limatissimo judicio, quod olim ipse Cardinalis in opere conficiendo perspexerat, in eodem digerendo plurimum usus est Rothelinus. Quinetiam quoscumque noverat, qui aut de rebus ipsis, aut de poëseos præstantiâ judicare possent, eos omnes, quos potuit, modò adire singulos, modò congregare plures; recitandoque Poëmate eorum sententiam explorare: quam deinde secum ipse diligenter expendebat, ne quid vel pertinaciâ, vel obsequio peccaret. Hos tam multos nominare longum esset, partim aut splendore honorum maximorum, aut litterarum titulis jam insignes; partim eâ modestiâ, ut cum eo qui nomina eorum efferreret, ferè prodicionis agerent. Supererant etiam

etiam pauci, neque illi quidem infimi inter eruditos ordinis, quibus Anti-Lucretium recitare in animo habebat: quorum omnium suffragiis, quod amicis sæpe testificatus est, ultimum quasi punctum addere decreverat ejus sententiam Viri, quem ut summum juris in Galliâ dicundi moderatorem, ita supremum & severissimarum artium & politionis humanitatis judicem noverat; in quo Viro cum omnia, quæ apud cæteros quos adierat, collecta in unum ingenii ac sapientiæ subsidia reperturum se intelligebat, tum amantissimam Cardinalis, quem ille carissimum habuerat, recordationem. Is Anti-Lucretio, quem in ipsis olim auctoris manibus nascentem viderat, ipse versaverat, optimis consiliis non semel ornaverat, ultimus arbiter destinabatur; ut quemadmodum hoc Poëma Viros non magis altissimo honoris gradu quàm omni doctrinâ eminentes Davias & Passioneos in Italiâ monitores ac patronos habuerat, sic & haberet in Galliâ Daguesæos.

Verùm

Verùm hanc tantam consiliorum oppor-
tunitatem Rothelino præripuit immatura
mors: quam cùm insanabili pectoris tabe
jam propiùs obrepere sentiret, ne priùs è
vitâ discederet, quàm debitam amico exsol-
visset fidem, conscriptâ ad Summum Pon-
tificem dedicatione, Anti-Lucretium nomine
suo vulgandum, authenticâ pactione nobis
commisit. Nos aliquot difficultatibus di-
utiùs, quàm vellemus, retardati, opus bis
posthumum, & parente & tutore orbatum,
adoptandum nunc tradimus Religioni &
Litteraturæ.

Absolutâ jam Poëmatis historiâ, liceat no-
bis considerare parumper ad tumulum illustris-
simi Abbatis; & non sine lacrymis respec-
tare eum, cujus luctuoso interitu Pietas,
prisca Fides, Litteræ congemuerunt: Heu
lenitas! Heu morum æquabilitas! Quis illo
cum vitæ suavitæ severior? Quis cum in-
genii venustate sanctior? Quidquid super-
erat aut Religionis officiis, quæ prima sem-
per apud eum fuerunt, aut temporibus ami-
corum, id totum concedebat otio erudito.

Ut amans litterarum, sic in Litteratos propensus, & sibi & cæteris collegerat cum nummos antiquos, quàm multos & elegantes! tum lautissimam supellectilem librorum, quibus commodandis non minùs, quàm legendis delectabatur. Inoffenso vitæ cursu ad metam, quamvis citò, tamen placidè proventus, in longo mortis segniter adventantis prospectu, nullo suo, magno & illustris familiæ & amicorum gemitu, acerbo quidem fato, at æternitati maturus extinctus est; perpetuo virtutum Christianarum tenore, sine ullâ ostentatione, sibi per omnia similis & constans; cujus supremus dies id unum insigne habuit, quòd ipsi fuerit rectè factorum ultimus. Verùm suarum laudum ut intimum testem, sic optimum interpretem habuit clarissimum Virum Freretum*, cujus ille probitatem ac fidem non minùs, quàm immensam penè eruditionem fuerat conjunctissimâ necessitudine prosecutus.

* Eloge de Monsieur l'Abbé DE ROTHÉLIN, prononcé dans l'Académie Royale des Inscriptions & Belles-Lettres, par M. Fréret.

Sed ne tam diuturnæ expectationi moras etiam addere longior Præfatio videatur, pauca tantum subjicientur, quæ nosse operæ pretium est.

I°. Ex Libro nono, ubi Scriptor lampadem, ut ait ipse, præferens, Lectorem in terræ marisque visceribus circumducere in animo habebat, ut ibi quoque summi Artificis manum prehenderet, nihil exstare reperiuntum est, nisi titulum & viginti quatuor primos versus, in quibus Auctor ad novam hanc viam se se accingit. Eos verò versus Lectori invidere religio fuit; cumque Libro decimo, quo collectis breviter prioribus fastigium imponebatur universo Poëmati, deesset ipsum caput, ejus quod reliquum erat, noni Libri principio Rothelinus sub alio titulo subjunxit.

II°. Vix necessarium videtur admonere Lectorem, in Lucretio refellendo, cujus in magnâ fœditate rerum sincerum maximè & castum est loquendi genus, ejus etiam verba quædam aliis insolita, veteremque ac singularem dicendi speciem ac figuram sæpe Poliniacum expressisse. Quòd si videbuntur interdum

terdum exprobrari Lucretio absurda quædam, quæ Lucretius à se deditâ operâ amolitur, ex attentâ lectione patebit ea esse ejusmodi, quæ Poëta sibi minimè constans aliàs rejiciat quidem; aliàs verò quasi manu reprehensa assumat. Et sanè optandum est imprimis, ut postea nunquam Lucretius sine hujusce Poëmatis antidoto attingatur.

III°. Quanquam Auctor insistit plerumque Cartesii vestigiis, ab eo tamen aliquando discedit. Neutonum de coloribus, de naturâ ignis Boerhaavium, de quibusdam aliis alios audire maluit; veritati, si satis explorata esset, addictus uni. In ipso tamen hæsisse reperientur opiniones quædam, quæ jam ferè obsoleverunt. Hujusmodi sunt cùm alia nonnulla, tum quidquid affert tertio Libro, ut infinitum Atomorum numerum confutet. Respuit enim infinitum infinito majus aut minus; nec stare posse numerum infinitum statuit. Neque tamen erat in rebus Philosophicis ita peregrinus, ut quænam his de rebus opinio jam invaluisset, ignoraret. Sed ex lectione plurimâ & ex longissimæ ætatis

usu

usu fatis intellexerat, ut quamlibet liberam civitatem, sic & artium egregiarum Rempublicam multis esse rerum conversionibus obnoxiam. Multas opiniones emergere viderat, quæ cùm aliquandiu floruisſent, e-jectæ poſtea & exploſæ fuerant; quasdam jampridem emortuas ac ſepultas renaſci & vigere. In eas igitur, quæ animorum potiri viderentur, non ſe ſe ſtatim juvenili pro- peratione conjecit. Ita ſe geſſit in rebus Philoſophicis, ut in Politicis vir cautus & prudens; qui quæcumque exiſtunt ſtudia partium, ad ea non vertit ſe ſe ſubitò & circumagit, ſed eventorum maturitatem operitur.

IV°. Fortaſſe ſeverioribus viris arrideant minùs, quos ex Mythologiâ colores Poëmati ſuo, rarò quidem & parcè, at interdum tamen ille- vit. Eos verò ita inſperſos fuiſſe ad- vertant, ut dum delectationi conducunt, nihil officiant veritati. Mythologiam enim aut Ethnicis loquentibus accommodat, aut ita opponit Epicuri & Lucretii ſomniis, ut hæc vel ipsis Fabulæ commentis ineptiora eſſe

esse ostendat. Cùm verò primi Libri statim initio reum peragit Epicurum, qui

*Cæli tonitralia templa laceffens,
Eripuit, fulmenque Jovi Phæboque sagittas,*

hoc ita intelligi debet, non id Epicuro crimini dari, quòd falsorum Numinum aras everterit; sed quòd, quæ sola tunc in Græciâ religio vigeat, eâ sublatâ, neque ullâ aliâ substitutâ, omnem omnino Divinitatis cultum sustulerit. Hanc esse Auctoris sententiam patet ex his Libri noni versibus:

*Sic totum insulsis deceptum fraudibus Orbem
Stulta Superstitio pro Religione subivit.
Illam, Epicure, tuis meritò convellere dictis
Fas erat: illa tuos versus, argute Lucreti,
Promeruit; jam tum poteras præcludere Vero.
Sed furor est, Divûm impuras dum subruis
Unâ sancta Dei templa involvisse ruinâ. [aras,*

V°. Cùm hujusce Operis utilitas ad universos pertineat, eâ ne fraudarentur, qui Latinè nesciunt, cordi fuit illustriss. Abbati Rothelino. Itaque operæ pretium fore credidit, si ad id Gallicam in linguam vertendum

dum eum impelleret, quem idoneum sapientiæ cum tantâ venustate conjunctæ interpretem judicabat, clarissimum juvenem De Bougainville, in Regiam Inscriptionum & Litterarum Academiam ob maturiorem annis eruditionem nuper ascitum. Hæc autem interpretatio summo ingenio summoque studio jam concinnata, opus ipsum haud ita multo pòst subsecutura est.

His præmissis, jam audiendus est Vates ingens, dum ingentem causam tuetur, sæpe quidem antea defensam, sed à libidinibus, quæ nunquam silent, semper impugnatam ; & quæ nunc primùm Latinæ Poëseos insignibus prodit magnificè decorata. Nam quæ à Paleario, Scipione Capicio & aliis fortasse nonnullis Poëmata de Religione naturali scripta sunt, ea cùm hujusce argumenti partem tantùm attingunt, tum Poëseos nitore quantum distent, ipsâ lectione aperietur. Liceat hîc coronidis loco subungere versiculos aliquot, quos Abbas Rothelinus ab amico sibi traditos typis mandari optavit.

Palluit,

P Alluit, hæc legeret tremulo dum corde Volup.
Languidulisque liber decedit è manibus. [tas,
Prodimur; illecebris Veri jam vincimur, inquit;
Prodimur; heu! nobis abstulit ille rosas:
Ausus & ablatas Rationi aptare severæ;
Jamque meos lusus perdere, lusus erit.

A P P R O B A T I O.

Illustrissimi Galliarum Cancellarii jussu, codicem manuscriptorum legi, cui titulus est, *Anti-Lucretius*, &c. carmen, cum ipso argumento, tum eminentissimi Auctoris nomine commendatum ; & ab omnibus Religionis bonarumque Artium studiosis, quanto expectatum cupidius, tanto avidius suscipiendum. Datum Parisiis die nonâ Martii 1746.

FOUCHER.

P R I V I L E G E D U R O Y.

LOUIS, par le grace de Dieu, Roi de France & de Navarre : A nos amés & féaux Conseillers les gens tenant nos Cours de Parlement, Maîtres des Requêtes ordinaires de notre Hôtel, Grand-Conseil, Prévôt de Paris, Bailifs, Sénéchaux, leurs Lieutenans Civils, & autres nos Justiciers qu'il appartiendra : SALUT. Notre bien amé HIPPOLYTE-LOUIS GUERIN, Libraire à Paris, Nous a fait exposer qu'il désireroit faire imprimer & donner au Public un Ouvrage qui a pour titre, *Anti-Lucretius*, & la *Traduction Françoisé par M. de Bougainville*, s'il nous plaisoit lui accorder nos Lettres de Privilege pour ce nécessaires. A ces causes, voulant favorablement traiter l'Exposant, Nous lui avons permis & permettons par ces Présentes de faire imprimer ledit Ouvrage en un ou plusieurs volumes, & autant de fois que bon lui semblera, & de le vendre, faire vendre & débiter par tout notre Royaume, pendant le tems de douze années consécutives, à compter du jour de la date desdites Présentes. Faisons défenses à toutes personnes de quelque qualité & condition qu'elles soient, d'en introduire d'impression étrangère dans aucun lieu de notre obéissance : comme aussi à tous Libraires & Imprimeurs, d'imprimer, ou faire imprimer, vendre, faire vendre, débiter, ni contrefaire ledit Ouvrage, ni d'en faire aucun extrait, Sous quelque prétexte que ce soit d'augmentation, correction, changemens ou autres, sans la permission expresse & par écrit dudit Exposant, ou de ceux qui auront droit de lui, à peine de confiscation des exemplaires contrefaits, de trois mille livres d'amende contre chacun des contrevenans, dont un tiers

à Nous, un tiers à l'Hôtel-Dieu de Paris, & l'autre tiers audit Exposéant, ou à celui qui aura droit de lui, & de tous dépens, dommages & intérêts ; à la charge que ces Présentes seront enregistrées tout au long sur le Registre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, & ce dans trois mois de la date d'icelles ; que l'impression dudit Ouvrage sera faite dans notre Royaume, & non ailleurs, en bon papier & beaux caractères, conformément aux Réglemens de la Librairie, & notamment à celui du 10 Avril 1725. qu'avant que de l'exposer en vente, le manuscrit qui aura servi de copie à l'impression dudit Ouvrage, sera remis dans le même état où l'Approbation y aura été donnée, ès mains de notre très-cher & féal Chevalier le sieur Daguesseau Chancelier de France, Commandeur de nos Ordres ; & qu'il en sera ensuite remis deux Exemplaires dans notre Bibliothèque publique, un dans celle de notre Château du Louvre, & un dans celle de notre très-cher & féal Chevalier le Sieur Daguesseau, Chancelier de France, le tout à peine de nullité des Présentes. Du contenu desquelles vous mandons & enjoignons de faire jouir ledit Exposéant ou ses ayant causé, pleinement & paisiblement, sans souffrir qu'il leur soit fait aucun trouble ou empêchement. Voulons qu'à la copie desdites Présentes qui sera imprimée tout au long au commencement ou à la fin dudit Ouvrage, foi soit ajoutée comme à l'Original : Commandons au premier notre Huissier ou Sergent de faire pour l'exécution d'icelles tous actes requis & nécessaires sans demander autre permission, & nonobstant clameur de Haro, Charte Normande, & Lettres à ce contraires. Cartel est notre plaisir. DONNE' à Versailles le treizième jour du mois de Mai, l'an de grace mil sept cens quarante-sept, & de notre Règne le trente-deuxième. Par le Roi en son Conseil.

SAINSON.

Registré sur le Registre XI. de la Chambre Royale des Libraires & Imprimeurs de Paris, N°. 782. fol. 690. conformément aux anciens Réglemens, confirmés par celui du 28 Février 1723. A Paris le 15. Maii 1747.

G. CAVELIER, Syndic.

ARGUMENTUM
LIBRI PRIMI.

PROPONIT quid hoc opere sit acturus : divinam
Sapientiam invocat : à v. 1. ad v. 33.

Quintium, quo nomine quemvis Atheum intellige, hortatur ut depositis præjudiciis, vacuas aures Rationi accommodet : à v. 33. ad v. 81.

Tum patrociniū Religionis adversus Voluptatem aggressus, 1°. ostendit institutum Epicuri de subvertendâ Religione, & unicè colendâ Voluptate, esse amicum libidini ac sceleribus ; at moribus, humanæ Societati, Virtuti & Rationi infestum : à v. 81. ad v. 471.

Adversus Epicuri defensores ostendit, eum non in Virtute Voluptatem, sed in Voluptate Virtutem positam velle ; eversâque Religione, eversam simul ab Epicuro esse regulam omnem, non Virtutis solum, sed etiam Veritatis : à v. 471. ad v. 593.

Suffragantem Epicuro Hobbessii de justî origine sententiam obiter refellit : à v. 593. ad v. 647.

Concludit Doctrinam Epicuri de Voluptate exitiosam esse & insanam : à v. 647. ad v. 683.

ARGUMENTUM.

2°. *Voluptatem cum Religione comparat, ostenditque à Religione demum petendam esse veram tum in hac vitâ, tum infuturâ felicitatem : à v. 683. ad v. 1083.*

Vitâ Voluptate, concludit Athei interesse plurimum, Deum, an sit, investigare : à v. 1083. ad finem.

ANTI-

M
Dictu
Quàm
Et cu
Quid,
Quàm
Rem,
Ostene
Permi

INE

ANTI-LUCRETIVS,

S I V E

DE DEO ET NATURA,

LIBRI NOVE,

AD QUINTIVM.

LIBER PRIMVS.

De Voluptate.

MAGNUM opus aggredior, Quinti, de Numine
summo

Dicturus. Quid enim toto præstantius Orbe est

Quàm Sator & Princeps Orbis? Quid dignius omni

Et curâ & studio & nostræ conamine mentis?

Quid, si metimur vires, magis arduum & audax, 5

Quàm rem infinitam brevibus comprehendere chartis?

Rem, causam rerum, veram Rem: quam sua partim

Ostendunt celantque opera; & caligine luci

Permixtâ, veluti Solem trans nubila monstrant.

INDE hominum mentes sæpe in diversa trahuntur, 10

4 ANTI-LUCRETIVS,

Num fati nexu, an positæ vi legis eant res.
 Hinc alios dubitare quidem, at nescire videmus
 Cur dubitent; optare tamen ne funditus esset
 Arbiter humani generis, Judexque tremendus.
 Quin alios pallax Epicuri dogma secutos, 15
 Fortunæ arbitrio Mundum permittere, & omnem
 Conculcare metum, vitæ mortisque futuræ
 Securos. Tantum potuit suadere libido!

Ho s contra bellum gerimus; Sectæque superbæ
 Reliquias vanâ pro libertate rebelles, 20
 Et celebrem, quo se jactat mala turba, Poëtam
 Obruere est animus, Musasque ad vera vocare.
 Sed quid ego hîc Musas? Te Causa & Regula Mundi
 Omnipotens, æterna Dei Sapientia, Virtus,
 Et Mens, & Ratio, vitæ Dux optima nostræ, 25
 Ipsaque Lux animi, Te solam in vota vocabo.
 Huc ades, & Vati longum da ferre laborem.
 Per Te cuncta suo stant ordine, cuncta videri
 Tandem, & nativis possunt emergere ab umbris.
 In Te discendi nobis innata voluntas 30
 Pascitur, & veri nunquam satiata cupido.
 Incute vim dictis, propriamque ulciscere causam.

Tu verò, Quinti, præcepis quem fortè juvenus
 Incautum abripuit, legique inimica Voluptas;
 Aut acris vigor ingenii, plerumque recusans 35
 Cum populo sentire, jugo subduxit, & ævi
 Impulit æterni magnum tentare periculum;
 Pone modum, quæso. Ne te auferat ebrius ardor,
 Neu clausos radiis oculos opponat apertis.

Indo:

LIBER PRIMUS.

5

Indociles animi primùm compesce tumultus.

40

Utere mente tuâ. Procul anticipata repelle

Judicia; & recto librans examine lances,

Hanc demum, auditâ causâ, complectere partem,

Quam mens, & ratio veri studiosa probabit.

O utinam, dum te regionibus infero sacris,

Arentem in campum liceat deducere fontes

Castalios, versis læta in viridaria dumis,

Ac totam in nostros Aganippida fundere versus!

Non mihi, quæ vestro quondam facundia vati,

Nec tam dulce melos, nec par est gratia cantûs.

50

Reddidit ille suâ Græiorum somnia linguâ;

Nostra peregrinæ mandamus sacra loquelæ.

Ille Voluptatem & Veneres, Charitumque choreas

Carmine concelebrat: nos Veri dogma severum:

Triste sonant pulsæ nostrâ testudine chordæ.

55

Olli suppeditat dives natura lepôris

Quidquid habet, lætos summittens prodiga flores.

Illius ad plectrum suspirant molliùs auræ;

Gratior & cœlo radius descendit ab alto.

Si terram aspicias, nemorum tibi porrigit umbram;

60

Garrula per clivos elabitur unda virentes;

Lactea fertilibus decurrunt flumina campis;

Suave canunt pictæ volucres; perque humida prata

Nil nisi fecundosque greges, armentaque monstrat

Læta boûm; saltant pecudes, pecudumque magistri.

65

Æneadûm genitrix felicibus imperat arvis,

Aëriasque plagas recreat, pelagusque profundum.

Sic rident Musarum hilari fucata colore,

B 3

Quæ

Indo:

Quæ de Cecropio mendacia fonte propinat.
 Talia & hospitibus præbebat pocula Circe 70
 Littore in Ausonio, fugit quæ cautus Ulysses.
 Cujus ad exemplum potiori jure monemus,
 Quem tenet illecebris captum sapientia mendax,
 Soligenæ spernat fallacia munera Nymphæ;
 Ne rudat in stabulis, demens, sub pelle ferinâ: 75
 Hortamur, fugiat Circen, ac se sibi reddat.
 Numinis hîc laudes, hîc Numinis omnia plena.
 Pieridum si fortè lepos austera canentes
 Deficit; eloquio victi, re vincimus ipsâ.
 Tu modò non surdam nostris da cantibus aurem. 80

Quid strueret, Divos olim qui finxit inertes,
 Ac similes nullis; confertaque semina rerum,
 Et casu cæcis inter se nexa catenis;
 Æternas atomos quibus omnia nata gerantur;
 Atque animos hominum pereuntes mortis ab ictu; 85
 Ipse libens aperit confidentissimus almæ
 Præco Voluptatis, nulloque pudore fatetur.
 Nempe gravi populos sub Relligione jacentes,
 Commoda cùm fugere ac votis pugnare videret,
 Noctis ob horrorem Stygiæ, strepitumque Acherontis;
 Aut ævum infelix corde inter gaudia mœsto
 Ægre agitare metu Superûm; & peccare trementes:
 Continuo, sortem gentis miseratus acerbam,
 Numinis & famam & cultum convellere primus
 Instituit; Cœli & tonitralia templa laceffens, 95
 Eripuit fulmenque Jovi Phœboque sagittas;
 Et mortale manumittens genus, omnia jussit
 Audere, ac leti pulso terrore beavit.

IPSE quidem veritus sectam infamare recentem,
 Jure dato sceleri cunctis si cuncta licerent, 100
 Haud nullo voluit cohiberi pectora freno :
 Quin, duce Naturâ, certum moderamen in ipsis
 Deliciis, sic fama refert, servare solebat.
 Non odio Vitii tamen, aut Virtutis amore,
 Cui Vitium Virtusque nihil nisi somnia ; tantum 105
 Ne dolor immodici comes, aut extrema capeffens
 Lætitiæ, placidam temeraret fortè quietem :
 Aut æstus irarum ex ambitione suborti,
 Licetorumve metus, vel pro licetoribus ultrix
 Cura secuta nefas, macularent præmia vitæ. 110

Sed non effusus valuit componere motus ;
 Nec rexit, quas ipse semel laxârat, habenas.
 Quippe gubernator, dum perflant æquora venti,
 Nutantem imprudens clavum si quando remisit,
 Nequicquam hortatur nautas, ut turgida vela 115
 Colligere, ac tenfos properent solvisse rudentes ;
 Quò venti fluctusque ferunt, volat avia puppis.
 Aut ubi saxifrago longum obstitit ardua moles
 Torrenti, subito, si prima repagula frangas,
 Cetera, quâ data porta, furens perrumpet aquæ vis.
 Ergò stravit iter vitiis, spe lusus inani, 121
 Cum semel exegit moderantes omnia Divos.
 Nec generi nostro libertas reddita ; verum
 Mutati Domini : regnumque infrena cupido
 Invasit, quod erat Divum legisque supremæ. 125

NAM quis Justitiæ locus, aut quæ regula morum
 Esse potest, dum nil præerit quod legibus æquis

Contineat mortale genus, doceatque vel intus
 Congenito splendore animos, vel vocibus aures
 Personet, ac possit certis ostendere signis 130
 Fasque nefasque? Boni siquidem jam nulla futura est,
 Nulla mali ratio; sed pessima & optima quæque
 Vanus opinandi mos arguet. Omnia porro
 Facta hominum in sese, conspectaque mente sagaci,
 Laudis & opprobrii vacua inveniuntur; idemque 135
 Prorsus erit facinus, leto eripuisse parentem,
 Aut ferro, amplexus inter, jugulasse cruento.
 Nam quod in his rebus genitrix Natura ministrat
 Humano generi lumen, te iudice vanum est;
 Ipsa tibi cum lucis inops & cæca putetur. 140
 Hinc scelus in tenebris admissum, obscuraque virtus
 In pari erant pretio; pendebit utrumque vagantis
 Arbitrio vulgi, nec erit nisi nomen inane.

QUÆ simul ebiberit vestro de fonte venena
 Quilibet, in vetitem per se jam pronus & ardens, 145
 Cui Natura ferox, cui sanguis pectore ferret,
 Quique Deus temnens omniique timore solutus,
 Crediderit sibi nil melius quam vivere lautè,
 Optatisque frui; post funera quemque futurum,
 Qualis erat nondum genitus; casu omnia nasci, 150
 Omnia dissolvi; nec formidabile nobis,
 Dum sumus atque brevi mortales vescimur auræ,
 Esse aliquid præter luctum infestisque dolores;
 Ecquid eum petulantem avidumque morabitur ultra,
 Si modò conspectus hominum fugisse licebit, 155
 Quin stupret, rapiat, jugulet, perimatque veneno,
 Dum jubet ingenitus furor, & Regina Voluptas?

Nam

Nam quocunque animi protruserit impetus atrox,
 (Quidquid in his rebus caveas, Epicure, monendo)
 Illic votorum finis, supremaque meta est. 160
 Nec Superis video demtis, quæ causa supersit,
 Quæ ratio, cur à placitis sibi temperet unquam
 Ille miser, tantos & frustra comprimat æstus.

FORTE pudor, proprioque latens in pectore testis?
 At, si nil peccasse putat, quî pœnitet ipsum? 165
 Quî pudet? Ille dolor sceleris sibi conscia tantùm
 Pectora sollicitat, non est ea cura quietis:
 Obtudit internos secura licentia morsus.
 Nonne tuæ fuit artis eam obmutescere vocem,
 Et sacra congenitæ legis monumenta refigi; 170
 Ne qua Voluptatis liquidos ærumna lepôres
 Inficeret, neu quis veniens temerarius angor
 Rumperet alterius jucunda oblivia vitæ?
 Si tales acuunt igitur mihi pectora sensus,
 Ut me peccandi vehementius urgeat ardor, 175
 Quàm pudor aut metus; & nil me jam continet ultrà;
 Non modò fas fuerit cunctas infringere leges,
 Peccare officium est, unum scelus esse pudentem.

Hæc in Aristippum convicia fortè refundis:
 Sed nec Aristippi fuerat sententia pejor; 180
 Solùm è doctrinâ quæcunque horrenda sequuntur
 Democriti atque tuâ, veracior ille professus.
 Quippe ubi pro summa rerum, pro fine supremo est
 Quod me delectat, cùmque id mihi dulce videri
 Non possit, quo comprimitur succensa libido, 185
 Quin ego damnatam Venerem, quin furta maritis

10 ANTI-LUCRETIUS,

Detestata sequor, fraudes artemque Sinonum,
 Et rabidos Bromii patris Evantumque furores ?
 Nam defraudari genium vetat alma Voluptas :
 Ni potiar votis, mihi tunc dolor ingruit ingens ; 190
 Et nequeo, si me dolor afficit, esse beatus.
 Quid me hominum leges, quid famæ cultus inanis,
 Quid mala me tardæ revocent prævisa senectæ,
 Forsitan & nunquam venturi incommoda morbi,
 Censorisve supercilium, quem sibilat omni 195
 Læta joco, plaudensque suo sibi flore Juventus ?
 Quin urbem exuro patriam, si pascere flammis
 Crudeles oculos juvat, & superare Neronem ?
 Namque Voluptatem sequitur germana Tyrannis.
 Ille Voluptatis læsæ reus, ille virenti 200
 Pungendus thyrsos, sibimet qui insensus & hostis
 Abstinuit Venere & vino, graviora secutus
 Consilia ; atque sui domitor fudavit & alfit.

Hinc tua non mirum si te schola prodidit olim,
 Præceptisque tuis tua per præcepta rebellans, 205
 Se Cyrenæis gregibus commiscuit ultro.
 Nam cum crediderit demens, quæcunque doceres,
 Quo potuit vitare modo, quæcunque vetabas ?
 Non suasi ut facerent, ais, imò vivere jussi
 Pacatos, omnemque animo secludere motum. 210
 Vivere jussisti pacatos ! Qui bene nati,
 Hoc sine te faciunt ; & qui malè, si bene vivant,
 Torquentur. Porro jussisti vivere lætos :
 Cumque laborando, corpusque animumque domando,
 Lætitiâ non inveniant, huc sponte feruntur, 215
 Est ubi lætitiæ seges, & fuga certa doloris :

Edofo

LIBER PRIMUS.

11

Edocti per te sibi nil post fata timendum,
Quidquid agant ; sibi nil sperandum, quidquid omittant.

190 SÆPE Voluptatis causâ mittenda Voluptas,
Adjicis ; interdum juvat abstinuisse cupito. 220

nis, Vera canis, fateor : contrarius at tibi pugnas.
Nam tu, namque tui similes clamare soletis,
Lætitiâ melius nihil est, pejusque dolore.

195 Nonne Dionæi resonant his vocibus horti ?
Nonne, & jucundi cùm sit jactura, dolori est ? 225

Ergò, ne doleas, quodcunque placebit habendum
Jure tuo ; nec honos, nec fas obfistere possunt :

Atque Voluptati laxæ immittuntur habenæ.

200 Sin autem abstinuisse bonum est, illudque fateris ;
Cur me infelicem, si Relligionis amore 230

Abstineam, vocitas ? Te sum felicior ipso.

Nam tu, si vincis, tua te victoria torquet,

Me mea delectat : si mavis denique vinci,

205 Quàm sic torqueri, confessus es : en data porta
Flagitio, vitiis retinacula nulla supersunt. 235

Imò, inquis, superant ; pœnæ metus atque malorum
Quæ scelus & tandem patitur peccare libido.

At semel amotâ metuendi Numinis irâ,

210 Cur levior multo turbaret pectora terror ?

An contemptor ego Superùm legisque supremæ, 240

Humanas leges & judicis ora timerem ?

Aut si me cupidum pœnæ brevis alligat horror,

Heu ; miser in laqueos recido, quos te duce fidens

215 Rumpere sperabam : jam me dolor & metus angit,
Jam moveor, curâ sed deteriore subactus ; 245

Edocti Et

12 ANTI-LUCRETIVS,

Et gravis ipse mihi cenfor, vix liber ab omni
 Religionē, novas subeo simileſque catenas;
 Atque minus dignā crucior formidine mentem.
 Ah! meliora precor. Si cui maſtanda Voluptas,
 Eſt maſtanda Deo. Neque enim peritura merentur 250
 Sic aliis præponi alia, ut præſentia cedant
 Venturis. Igitur tibi nunc hodierna libido
 Imperet; aut ratio ſi qua eſt permiſſa futuri,
 Sic caveas, ut ſit melius præſente futurum:
 Non, ut momentis redimas momenta, ſed omne 255
 Lucreris, parvi jacturâ temporis, ævum.
 Nullus enim prudens terram verſabit arator,
 Si quantum illa ſina bis terque inverſa recepit
 Frumenti, tantum poſthac ſine ſcœnore reddat;
 Omnis quippe levis labor irritus iret in auras: 260
 Sed verſabit, uti modico de femine largas
 Eliciat ſegetes, ac meſſibus horrea rumpat.

Aſt Epicureus quamvis timor ille ſatis ſit
 Nonnullis, qui ſe ad tempus fortassis & ægre
 Contineant; haud propterea virtutis amantes 265
 Efficere, atque animis vitium reſtinguere poſſet.
 Nam virtutis amor multum formidine diſtat
 Carnificis, vel rumorum, vel carceris atri.
 Plus vitii pœnâ, vitium execratur honeſtas:
 Illo etſi poſſet felix evadere, nolit. 270
 Nec tantum refugit maculari crimine dextram,
 Aut complere nefas; etiam voluiſſe recuſat:
 Et merito: quid enim prodeſt abſiſtere factis,
 Si factorum alitur radix & cauſa cupido?

PLURIMA

PLURIMA præterea non ulli obnoxia legum 275
 Crimina patrari certum est, quæ tu quoque damnes;
 Nam faciunt hominem nequam, tortoribus etfi
 Non tradunt. Super his non currit calculus ater;
 Nec reus arbitrium trabeati Judicis horret.
 Immemor ut si quis benefacti damna rependat; 280
 Si fremat invidia, cum fert sua præmia virtus;
 Non stet promissis; arcana recludat; avarus,
 Mendax, consilii malefani subdolus auctor;
 Aut fidei sine teste suæ concredita tollat;
 Ambitione tumens & honorum sedulus auceps, 285
 Contendat maculis alienam aspergere famam;
 Annonæ gravitatem, ex quâ ditescere possit,
 Aut patriæ cladem exoptet, funusque parentum;
 Deneget auxilium roganti; prægravet omnes
 Infra se positos, inopem viduamque gementem 290
 Obterat; infontem Judex pervertat iniquus
 Venali trutinâ, & Dominæ suffragia donet;
 Interea, quæ summa mali est, simulator honesti.
 Hæc, si aberit Deus ultor, in omnia proruet audax
 Crimina, quem fallax trahit in tua castra Voluptas, 295
 Et quidni faciat, quando nil sanctius illi est?

Quòd si talis erit, magis illum ut mitia facta
 Delectent, nec tam violento serveat æstu,
 Ut desiderio potiundi victus & exlex,
 Humani turbare velit consortia cœtus; 300
 Non ea doctrinæ laus est, quæ gaudia tantum
 Imperat, ac suadet genio indulgere proeaci;
 Naturæ potiùs placidæ & tranquilla petentis,
 Quam fortuna dedit, non ars formavit; & unus

Materiæ

Materiæ parit occurſus ſine lege vagantis. 305
 Sic manſueta bidens, lætis quæ montibus herbam
 Aut fruticum teneros apices innoxia carpit,
 Non habet unde lupo ſe præferat, atque leonis
 Carnivoram rabiem & truculentas arguat iras :
 Scilicet hanc mitem, hos fecit natura rapaces. 310
 Credo equidem à placidis dirum nil poſſe timeri :
 Sed quonam ſe more gerent, quos tetra libido
 Protrahit in vetitum, magis ex obſtantibus ardens ?
 Ceu violenta ſitis fervore accenſa febrili,
 Quam decumbentis nunquam patientia vincet 315
 Improba, ſed lymphæ ſolo placaveris hauſtu.

NULLA quies animo Theſei, dum Phædra forore
 Grator inceſtum venis inſtillat amorem,
 Ni Phædræ abducatur tacitus, paſtoſque hymenæos
 Deſerat. Infelix Ariadne ! Nil tibi filo 320
 Direxiſſe vias per inextricabile textum
 Proderit, ac vitam immemori ſervaviſſe marito !
 Nec jurata fides, meritis nec præmia tantis
 Debita, naſcentem poterunt extinguiere flammam !
 Uritur interea culpæ ſibi conſcius heros : 325
 Quid faciet ? Placitone furens pugnabit amor ?
 Sedatur citius victrix, quàm victa cupido :
 Hinc animo pax alma redit ; pax iſta, Voluptas.
 Hæc, Epicure tibi præluſens, cogitat : ergo
 Exſolvit nexus omnes, jura omnia rumpit 330
 Perfidus ; ignotis moribundam linquit in oris,
 Ac duplices fruſtra tendentem è littore palmas.

NULLA quies animo Phædræ cùm vidit agreſtem
 Hippolitum,

Hippo
 Peſtu
 Uſqu
 Filia
 Cogit
 Privig
 Crimi

NA
 Ipſe ſi
 Dic ag
 Ac do
 Quod
 Gloria
 Nonn
 Turba
 Quot
 Everſa
 Cùm
 Et pat
 Dic, u
 Et Ro
 Securè
 Reſpon
 Tanta

Dro
 In reb
 Alteri
 Artibu
 Malue

305 Hippolytum, nulla esse potest, ni vicerit acre
 Pectus, & in thalamos persuaferit ire paternos. 335
 Usque adeò insanit, tam diro carpitur igni
 Filia Pasiphaës ! Ergò contemta peribit,
 Cogeturque mori ! Sed non morietur inulta :
 310 Privignum infontem perdet. Quod crimine ab uno
 Crimina ? Quot pravo cumulati in corde furores ? 340

NATUS ad arma furit Macedo ; ni perdomet Orbem,
 Ipse suū est impos ; domitus nec sufficit Orbis.
 315 Dic age, dic Pellā cesset regnator in urbe,
 Ac dominos Asiæ Persas patiaturs & Indos ;
 Quòd tibi deterior tranquillâ pace videtur 345
 Gloria, tot curis, tam multo sanguine parta.
 Nonne vides, magni quid Cæsaris una cupido
 Turbarum excivit populis, quot in Orbe tumultus ?
 320 Quot natu quassata viri sunt mœnia, gentes
 Eversæ, quantis fluxit cruor undique rivis ; 350
 Cùm de Pompeio ac cæsis de civibus egit
 Et patriæ priscâ de libertate triumphum ?
 Dic, ut consistat potiùs Rubiconis in orâ ;
 325 Et Romæ, cives inter gentemque togatam,
 Securè vivat privatâ forte beatus : 355
 Respondent ambo : fedetas tu, quando sedere
 Tanta tibi ; nobis est belligerare Voluptas.

330 DICERE non prodest igitur : mihi sola cupido
 In rebus fervare modum ; infestare quietem
 Alterius fugio, mea ne infestetur ; honestis 360
 Artibus exornare animum, & virtute beari
 Maluerim ; quàm deliciis, quæ corpora mulcent :
 Talis

16 ANTI-LUCRETIUS,

Talis erat quondam nostræ dux ille cohortis.
 Esto: etenim tecum super his contendere nolim.
 At cunctos homines agitat non una cupidō. 365
 Illa tibi fortè est: aliis diversa probatur.
 Porro quemque trahit sua, non aliena Voluptas.
 Quam si quisque sequi, ne sit miser, absque futuri
 Debeat intuitu, fas est quodcunque lubebit:
 Et quo jure bonas tua te direxit ad artes, 370
 Non alio impulsu, nisi quem dabat ipsa voluntas,
 Te quia progenuit casu Natura modestum;
 Hoc ipso pariter mea me in scelus omne vocabit,
 Non alio impulsu, nisi quem dabit ipsa libido,
 Si pravum casu Natura creârit eodem. 375
 Et floccifaciam quidquid suadebis honesti,
 Si bona nulla mihi, nisi quæ jucunda videntur,
 Aut nihil hæc vitâ melius proponere possis.
 Nam jucunda meis hæc tantum sensibus esse,
 Quæ desiderio sunt convenientia, novi. 380
 At desiderium in nobis ex indole nostrâ
 Nascitur, ut certis veniunt sua semina terris.
 En tua lex igitur facit ut mihi, non tibi credam.

POSTREMÒ dices, si non formidine, saltem
 Componi rectâ poterit Ratione Voluptas; 385
 Quam non insanam, non rerum extrema petentem,
 Sed medio volumus contentam, ut leniter illâ
 Gens humana frui valeat mortale per ævum:
 Quo se more gerunt etiam sine Numine gentes.
 Verum quæ nobis Ratio est, quam dicere rectam 390
 Jure tibi liceat; nostræ qui mania mentis
 Omnia, quin ipsas & mentes turpiter uni

Fortunæ

Fortunæ tribuis ? Quæ certâ lege reguntur,
 Hæc recta esse queunt ; sed in his quæ fortè caderes
 Progenerant atomi, nil certum, nil quoque rectum est.
 Nativam qui legem internaue dogmata nescit, 396
 Seque putat casu factum, nihil ille profectò
 Cum rectâ commune sibi Ratione fatetur.

Nam quod percipimus, fortuna est ; atque ita quondam
 Formari poterant homines, ut falsa putarent 400
 Quæ nunc certa putant, & bis duo quinque viderent :
 Pravum etiam & stultum, quod nunc laudabile ducunt.
 Tale Voluptati frenum injecisse quid ergò
 Te jactas, quod inane jubes vanumque putari?

NAM quod apud Sinas, ubi Solis prima renati 405
 Tela micant, studio celebres, legumque peritos
 Fama refert quosdam nullo mercedis amore
 Virtutem colere, ac Vitium formidine nullâ
 Pœnarum toto certatim excludere regno ;
 Non tamen est aliquâ sine Relligione, nec omni 410
 Speque metuque vacat speciosa hæc Regula morum,
 Et componendæ lex ferme Stoica vitæ.
 Æternam saltem normam, Verique Bonique
 Nativum exemplar non inficiantur, & Orbis
 Nescio quam veluti Rationem immotaque jura, 415
 Quorum à legitimo minimùm desciscere cultu
 Non modò grande nefas, sed & irreparabile damnum.
 At quæ jura tibi, quæ lex, quæ norma, quis ordo
 Quem non intulerit casus, mensve edita casu ?
 Nil solidum tibi, nil verum, nisi sola Voluptas. 420
 Unde Voluptatem penes est adscribere rebus
 Justitiæ scelerisque notam, & jus dicere menti :

Ut

18 ANTI-LUCRETIVS,

Ut sua cuique Deus jam fiat dira cupido;
Sic & Junones proprias, Geniosque Deosque
Restituis, casu nobiscum & sorte creatos. 42;
Propria nam quidquid Natura requirit ab uno
Quoque hominum, hæc ipsi Venus est, Venus omnia
subdens,

Hoc cohibenda minùs, quo quid vehementiùs ardet.
Non aliter quàm si patulo Neptunus hiatu
Aggeribus ruptis Batavos exundet in agros, 430
Claustraque diffiliant valido concussa Tridenti :
Mergitur omnis humus : quæcunque ferocibus undis
Objicies frustra, Neptuni tetra vorabit
Ingluvies : rabido satius parere furori ;
Donec sponte suâ refluat, Corisque remissis, 435
Ingentes demum liceat sarcire ruinas.

Quòd si permittam rectæ Rationis ut usum
Agnoscas, atque id nusquam variabile lumen
Præcias & judiciis & moribus, ut sint
Ad normam ; nobis ergò simul esse fateris 440
Nonnihil ingenitum, quo libera facta regantur,
Ante Voluptatem ; nec princeps amplius illa
Censeri poterit, nec vitæ regula nostræ :
Imò perniciès hominum tabesque nefanda,
Illius indomitos Ratio ni temperet æstus. 445
Talis ad humanos usus convertitur ignis ;
Optimus ingratum membris depellere frigus,
Extinctamque diem noctis reparare per umbram,
Et mollire cibum, & succos extrudere plantis,
In calcem, in vitrum lapides mutare perustos, 450
Et ferrum coquere & nigris fornacibus aurum :
Quem si incauta manus tractaverit, ecce cremantur

Tigna

Tigna
Flam
Fit cla
Horrie
Temp
Torrie
Urbs u
Servid
Ac ge
Hanc
En sul
Nilqu
Dixer
Quòd
Ipsa f
Tum
Serva
I nun
Su
Defen
Esse V
Hi fra
Fallac
Nemp
Quem
Tanti
An R
Contr
Propo
Obsti

Tigna trabesque domûs ; testis furit excita vento
 Flamma vorax ; trepidi fugiunt per compita cives ;
 Fit clamor gemitusque ; volant contagia pestis 455
 Horrida, quæ nullis poterunt succumbere lymphis ;
 Templâ ruunt ; omni de culmine depluit imber
 Torridus ; everſæ fumant super ædibus ædes ;
 Urbs ubi magna fuit, cinerum tolluntur acervi.
 Bervida sic toto bacchatur in Orbe Voluptas, 460
 Ac genus humanum vitiis grassantibus implet.
 Hanc si fortè jugo subigas Rationis amaræ,
 En subverſa tibi ruit à fundamine moles ;
 Nilque novi proſers, quod non Academiâ pleno
 Dixerit ore tonans & Porticus atque Lyceum. 465
 Quòd si debuerit Rationem anteire Voluptas,
 Ipſa ſui & noſtrî domina eſt, frenumque recuſat.
 Tum Ratio genitrix virtutum & regula vitæ,
 Serva Voluptatis tibi, non Regina videtur.
 I nunc, & vitium verbis obvolve modestis. 470

SUNT qui Gaſſendo freti duce, ſic Epicurum
 Defendant, nullum ut jaſtent genus huicce petitem
 Eſſe Voluptatis, niſi quod Virtute paratur.
 Hi fraudem ignorant Virtutis nomine teſtam ;
 Fallacique viro nimium patienter adhærent. 475
 Nempè quid eſt Virtus, quid Honeſtas, judice Graio,
 Quem verbis luſi tanto dignantur honore,
 Tantis immeritum ſcribendo laudibus ornant ?
 An Recti conſtans atque obſirmata cupido,
 Contra delicias, & cuncta pericula contra, 480
 Propoſitique tenax, vel cùm maleſuada Voluptas
 Obliterit, terrorve minantiaque ora Tyranni ?

Non

20 ANTI-LUCRETIVS,

Non ita ; sed placiti, quodcunque fit, integer usus,
Absque dolore, metu, vel sollicitudinis umbrâ.

Illa supercilio rigidi sit digna Catonis ; 485

Est, Epicure, tibi ridens & blandula virtus,
Carpere delicias cautè, vitæque fruisi.

Non quod honestum in se pulchrumque est, hoc tibi
gratum :

Nam si esset, quid Socratico, quid Pythagoreo

Tramite distares, quid Relligione severâ ? 490

Sed tibi quod gratum, sejunctâ labe timoris

Et curæ, subitò culpâ vacat, atque decorum est.

Abs te non igitur posita in Virtute Voluptas,

Ast in eâ Virtus ; tantum ars est rite fruendi

Naturâ, non Naturam Ratione domandi. 495

Sed Virtus nulla est, nisi cum frenata Voluntas

Subditur imperio rectæ Rationis, & omnes

Continet affectus, nostro qui pectore surgunt,

Edomitofque jugo reprimat, si quando rebellant,

Et quo majores poscit victoria curas, 500

Tanto nobilior, tanto magis inclyta Virtus.

Quorsum ergo tot consiliis monitisque salubres

Se primum docuisse vias Epicurus Athenis

Jaclat, & ad mores totum applicuisse regendos

Ingenium, veræ ante alios Virtutis amicus : 505

Si, quam voce tenus laudat, re interficit ipsâ ?

Demfit ubi, quidquid moderatur gaudia mentis,

Invitat cunctas moderanda ad gaudia mentes.

Non scelus, at sceleri subjunctum sæpe dolorem

Detestatur : id est, scelus ipsum diligit, imò 510

Commendat, si fortè metu aut mœrore vacabit :

Et stimulos acres jam sponte ruentibus addit.

Est-ne

Est-ne
Invisi
Quan
Ne v
Quæ
Nam
Terri
Supp
Pecca
Quid
Unde

Si
Tam
Aspe
Gau
Ergo
Perju
Solar
Devi
Neq
Cui
Deg
Quer
Quo
Inter
Vinc
His
Eum

D

Est-ne igitur toties hominum instiganda libido,
 Invisis abscedat uti, vel amata sequatur?
 Quam si præceptis arcendam à crimine censes, 515
 Ne vaga prorumpat; cur hæc evertere tentas,
 Quæ vestris longè momento & robore præstant?
 Nam si, dum Superos tremimus, dum fulmen Olympi,
 Terribilesque minas iramque Tonantis, & Orci
 Supplicia, æternosque Erebi exhorrescimus ignes, 520
 Peccamus tamen, ac terras scelera omnia mergunt;
 Quid, si vindictæ nullus timor? Undique cædes,
 Undique flagitia; atque hominem natum esse pigeret.

Si Virtutis eras avidus, rectique bonique
 Tam sitiens, quid Relligio tibi sancta nocebat? 525
 Aspera quippe nimis visa est? Asperrima certè
 Gaudenti vitiis, sed non Virtutis amanti.
 Ergò perfugium culpæ, solisque benignus
 Perjuris ac fœdifragis, Epicure, parabas.
 Solam hominum faciem poteras devotaque fureis 530
 Devincire tibi capita, indignæque patronus
 Nequitia tantum scelerisque affector haberi;
 Cui tales animos viresque atque arma ministras.
 Degener ille Bonis etenim non ingruit horror
 Quem perimis: sibi nec restingui Tartara poscunt, 535
 Quos bene gesta fatis tranquillat; ipsaque morum
 Integritas, & parta quies moderamine casto
 Vindicat à miserâ longæ formidine pœnæ.
 His procul anguicomæ strident crepitantque flagellis
 Eumenides; procul his æterna incendia fumant. 540

DECLAMATOREM, Quinti, me fortè vocabis,

Quòd

22 ANTI-LUCRETIVS,

Quòd Justum Rectumque Epicuri à mente recidam ;
 Illum nec patiar titulo Virtutis abuti ;
 Atque hilarem Sectam probrorum aspergine tantâ
 Commaculem. Verùm hancce notam sibi solus inussit
 Ipse lubens, Mundo cùm legem, ac legis abegit 546
 Latorem ; & nostræ lumen Rationis oriri
 Ex atomis voluit cæcis, ac forte coactis.
 Rectum nempe quid est ? Illud quod regula firmat :
 Et Justum ? Quod lex faciendum præcipit : ergò 550
 Lex ubi nulla, nihil justum est ; ubi regula nulla,
 Nil rectum esse potest. Ratio Virtusque peribunt ;
 Numine sublato, neque lex, neque regula perstant :
 Ergò nil justî, nil recti permanet usquam :
 Filia Fortunæ Ratio est, fictitia virtus. 555
 Incipe nunc adeò, fallax Epicure, videri
 Qualis es ; ac tandem mentitos exue vultus.

At non attendis, Ratio dum innata fugatur
 Moribus ex hominum, atque animis proscribere Justum
 Conaris, pariter Verum simul omne fugari. 560
 Nam Ratio nostros non tantùm dirigit actus,
 Ast etiam quæ sunt nobis extraria cernit
 Intuitu firmo : nec falli cauta veretur ;
 Nam filet in dubiis, donec lux clarior umbras
 Dispulerit : cùm splendor adest, testatur adesse, 565
 Judicii tum certa sui ; & quod judicat, hoc est.
 Nam si res aliter quàm clarè conspicit, essent,
 Mentem perfida lux & non mage tuta tenebris
 Falleret æternùm ; nil certi affulgeret unquam ;
 Quin & vis animi fœdè omnis vana jaceret ; 570
 Et nunc inter nos quæ verba cupidine Veri

Conf
 Certu
 Persp
 Veru
 Si me
 Quo
 Casus
 Sic po
 Ut se
 Et qu
 Quo
 Sint i
 Majus
 Est fo
 Conf
 Haud
 Quid
 Et luc
 Ut Ju
 Et qu
 Hoc t

SE
 Defen
 Qui no
 Cùm c
 Atque
 Altern
 Tunc,
 Ut pat
 Ejusde

Conserimus, sonitu in ventos ferrentur inani.
 Certum igitur nobis & ineluctabile, quidquid
 Perspicuè vivâ Rationis luce videmus.
 Verùm ex fortuito concursu principiorum 575
 Si mentes nostras & lucem effinxeris illam,
 Quo pacto, tibi quod certum est, verum esse probabis?
 Casus erit quòd jam tibi sic appareat. Imò
 Sic potuere tuæ conjungi femina mentis,
 Ut se aliter, quàm sit, res omnis præbeat ipsi; 580
 Et quæcunque tibi jam nunc manifesta videntur,
 Quo manifesta magis, magis hoc contraria Vero
 Sint in se: quod si acciderit, temere omnia dicis.
 Majus parte suâ totum nunc credimus omnes;
 Est fortasse minus: duplicatis quatuor, octo 585
 Conferi; fortasse novem gignuntur. At illud
 Haud quisquam dubitat se se, dum cogitat, esse:
 Quidni etiam hoc falsum? Rationis lege peremtâ,
 Et lucem extinguis. Tua si doctrina manebit,
 Ut Justum nihil est, Verum nihil esse necesse est. 590
 Et quo Pyrrhonem gladio jugulare solebas,
 Hoc temet jugulas, hoc tu procumbis eodem.

SED novus auxilio venit exspirantis amici
 Defensor, Justum nativâ lege doceri
 Qui negat, Hobbefius: nam prædicat arte repertum.
 Cùm cœpere homines ad propria commoda nati,
 Atque suî tantùm reverâ semper amantes,
 Alternis certare odiis, ac vivere raptò;
 Tunc, inquit, ne vis latè daret omnia pessum,
 Ut pater & natus germanique, ut vir & uxor, 600
 Ejusdemque loci possent convivere cives,

In

24 ANTI-LUCRETIVS,

In cœtus hominum quasdam Prudentia leges
 Intulit ad commune bonum; queis publica sensim
 Utilitas, longique mali experientia, quanquam
 Invitos, timor imprimis parere coegit.
 Hæc est, Hobbesium si consulas aut Epicurum,
 Justitiæ, nec non & Religionis origo.

Qu i de Justitiâ, de Religionem profanus
 Hæc sine teste refert, liquidò se prodit utrique
 Insensum; sed nil aliud probat. Haud ego gratis
 Fingere vana sinam. Vilescit origine tali,
 Nec vera est Virtus, quam sola creasse putatur
 Utilitas. Tamen hoc ipso victoria quædam
 Obtigerit nobis, omen pignusque triumphi.
 Cùm sine Justitiâ, sine Religionem fatetur
 Non potuisse hominum genus à feritate nefandâ
 Primitus averti, sequitur, si neutra manebit,
 Pristina continuò redituram ad crimina vitam.

Protinus hîc possem, ni quem sequor ordo vetaret
 Pectoribus nostris inscriptam ostendere legem,
 Et Fas conspicuum Rationis lumine puro,
 Ante etiam Plebiscita aut consulta Senatus;
 Et Naturam æquè Justî Verique magistram:
 At ne digrediar, præsens in tempus omitto.
 Hoc tantùm dicam: si nulla Bonique Malique
 Stet natura prius, legum quàm edicta feranter,
 Jus nil juris habet; sed leges cæca libido
 Condidit, & fluxo posuit fundamine: vano
 Juri servire, injusto est servire Tyranno,
 Nam cùm ex arbitrio jus pendeat omne, juberi

Id pariter potuit, positâ quod lege vetatur;
 Quodque jubetur, idem potuit quoque lege vetari.
 Jam verò commune bonum, quo nititur uno
 Hobbesius, ridenda viri commenta refellit,
 Et sua eum discors ludit Sententia: quippe 635
 Si leges commune bonum genuisse putatur,
 Ergò aliquid, nondum prognatâ lege, fatendum est
 Esse boni: sua sunt igitur discrimina rebus.
 Quin etiam, quò vecordem malè protrahit error
 Hobbesium! Solis si iusta iniustaue dicat 640
 Legibus enasci, sequitur, minùs esse nefandum,
 Infantis letale viri in præcordia ferrum
 Ultro demersisse, fidem quàm solvere pactam:
 Cum tunc demum hominem crudeli perdere dextrâ
 Cœperit esse nefas, ubi pacto fœdere se se 645
 Libera gens voluit prohibenti subdere legi.

SED qui concedunt Jus Fasque fuisse necessum,
 Ne propriis rueret vitiis humana propago,
 Neve suû maleficus amor corrumpere Orbem,
 Declarant quàm sit per se exitiosa Voluptas, 650
 Quâ scelerum inventrix alitur crescitque cupido.
 At quid susceptum fuerat mihi nempe probandum,
 O Quinti? Positâ semel impietate Lucreti,
 Exundare nefas. Ut apertis Æolus antris
 Cum subitò celeres emisit carcere ventos, 655
 Illi obluctantes immensa per æquora currunt,
 Spumososque cient horrendo murmure fluctus,
 Terrorem, exitium, noctemque & fulmina portant,
 Ac Cœlum & terras confertaue nubila miscent:
 Sic vitia invadunt Orbem resoluta catenis, 660

26 ANTI-LUCRETIVS,

Dum regnat Stygis atque Dei secura Voluptas.

DIC age : si qua foret regio sine legibus ullis,
 Ac sine consilio, sine Principe, libera qualem
 Absque Deo Terram esse jubes ; ubi præmia nulla
 Virtutem, nullæ sequerentur crimina pœnæ ; 665
 Sed neque Virtutis nomen, neque criminis esset ;
 Verùm quisque sibi Deus & Rex ; hanc-ne libenter
 Incoleres ? In eâ velles traducere vitam ?
 Spinosa teneant illam, teneant Epicuri.
 Attamen hocce boni genus est, quod lege solutâ 670
 Relligionis, homo Graius provexit in Orbem :
 Hoc populis donum, hanc pacem promisit habendam.
 Letiferum certè munus dedit. Hæccine tantis
 Laudibus & famæ lituo modulisque Camœnæ
 Decantata viri Sapiëntia : quem neque magnus 675
 Amphitryoniades, etsi tot monstra peremit,
 Nec Dea quæ glandem similâ mutavit eduli,
 Vitifatorque pater, flavo nec Apolline natus
 Morborum domitor, Sestæ si credimus isti,
 Humanam in gentem meritis æquare valebant ? 680
 Scilicet egregium specimem bonitatis, iniquos
 Solari, mercede suâ fraudare merentes !

COETIBVS humanis ergò damnosa nocensque
 Disciplina viri : sed enim bona nulla, neque ipsa
 Quæ cupidis mendax tanto promisit hiatus, 685
 In mortale genus confert ; ea gaudia præter,
 Quæ sine doctoris monitu sat cognita cunctis.
 Nugaces velut aurifices pro divite venâ,
 Fumum dant avidis, & spem sine messe perennem :

Cer-

LIBER PRIMUS.

27

Credulus interea, pascit quem vana cupido, 690

Dum falsis inhiat, veras deceptus in ignem

Fundit opes, & avaritiâ rem decoquit ipsâ.

Tales, qui fidunt Epicuro, crede futuros :

Ornatus animi virtutes, intima Recti

Semina, divitias humanæ gentis, amorem 695

Numinis & fratrum disperdunt futilis ergo

Lætitia; quam si reverâ quisque sequatur,

Ipse parum sibi, nil reliquis conferre valebit.

Nam te sæpe monet Lucretius, ut tibi tantum

Provideas faciasque fatis, nec cetera cures. 700

Sic & Graius homo prius hortabatur amicos,

Ne quis ab ingenti studio, variisque molestum

Redderet officiis hoc tempus labile vitæ ;

Indueretque graves collo subeunte catenas,

Aut aliena gerens, Populive negotia tractans, 705

Aut miserans inopem, aut lacrymans in funus amici.

Sic animum Sapientis in omnibus esse volebat

Lentum, & vitandi causâ mœroris inertem,

Ut domui, patriæ, toti esset inutilis Orbi ;

Nescius impensè quidquam sibi velle suisque ; 710

Frigidus in cunctos & plumbeus, inque parentes ;

Præcipuè memor intactam servare quietem,

Deque sodalitio tantum decerpere, quantum

Hinc propriæ augerentur opes artesve fruendi ;

Uno contentus se se, sibi deditus uni. 715

Ipsa nec eximitur tali de lege Voluptas.

Sic etenim constans in libertate tuendâ,

Quâ sine nil suave est, lepidum nihil atque venustum,

Atticus hic vester, multo ut fermone sequaces

Edoceat, qui sit mediis in floribus angor 720

28 ANTI-LUCRETIVS,

Spinarumque metus, nimio si ardore legantur.
Propterea nexus animorum & vincla perhorrens,
Volgivagam Venerem præfert unius amor:
Proh pudor! En igitur pigrae sapientia Sectæ!

Quos verò tenet assiduus flagransque gubernat 725
Relligionis amor, non detrectare laborem,
Non studiis animum certant exsolvere rectis,
Non & pervigiles in publica commoda curas
Abjicere; at consanguineis, patriæque libentes
Impendunt operam; solis nec semper amicis, 730
Ast etiam ignotis. Nec tantum pectore mœsto
Cum lugente dolent, sed re solantur egenos,
Atque favent miseris: neque enim pretiosa recusant
Vincula, quæis hominum cœtus Natura ligavit.
Quin etiam bello, causisque forensibus adsunt; 735
Solliciti, cum res humeris commissa requirit;
Tranquilli tamen interiùs, quod iniqua perosi,
Nil faciant, nisi quæ Ratio finit, imperat, urget;
Nilque boni linquant; quoniam pietate docentur,
Quid Deus imprimis, quid mens sibi proxima testis, 740
Fœderis humani quid jura gradusque reposcant.
Si nescis, habet ipsa suos Heroas, alitque
Relligio; sedenim stimulis melioribus illos
Exacuit, quàm spes incertæ laudis, & auri
Exitiosa fames, ac turbidus ardor honorum, 745
Quæ lacerant animos cuppedine cuncta vorantes,
Et suadent plerumque nefas. Mortalibus autem
Nil suadet pietas, quod Recto abscedere possit;
Cum nil respiciat, præter jus fasque severum.
Dic ab utro melius fuerit cultoribus Orbis 750

Consultum, Graione viro, cui sola Voluptas
Et lex & Deus est; an eo qui Numen adorat?

SED quoniam non vi, non assuetudine morum,
Non casu incerto, non scripta lege, sed ipso
Ducimur instinctu Naturæ, ut quisque putemus 755
Amplectendum illud quod nobis utile summè est:
(Hoc innatum homini saltem non esse negabis)
Hinc sequitur, quò quid plus utilitatis habebit,
Per se naturamque suam, durumve placensve
Id fuerit, reliquis esse omnibus anteferendum. 760
Ergò pacifera si Religionis amore
Nil erit utilius, si pestiferis Epicuri
Commentis nil pejus erit, quod utrumque probatum est;
Religio vincat, nostræ sit regula vitæ.
Ex illâ siquidem venit observantia natis 765
In patres, famulis in heros, & civibus omnes
In rerum dominos: dominis venit ille vicissim
In cives amor; unde quies ac firma potestas.
Quisquis enim verè Supremum Numen adorat,
Sentit se partem populi per mutua vincti 770
Officia; hinc alios propriam si vertat in usum,
Se deberi aliis. Vestro sed dogmate contrà
Nil tutum superest; regnat pro jure libido;
Ridetur pietas, puerilis dicitur error;
Ipsa cadit Virtus, nativæque destruitur Lex; 775
Quam qui non audit, se tigribus atque leonibus
Equat, & humani cœtus vincitur hostis.
Omnia namque ad se referens, se cogitat unum
Vivere, cum vivat multis è millibus unus:
Centrum se mundi, rerum caput, atque Tyrannum 780

30 ANTI-LUCRETIVS,

Fingit ; & ipse suo, quæ non sunt subdita, subdit
 Imperio ; pariterque volens & peccat & errat.
 Hinc natæ, Stygio tanquam de gurgite, voces,
 Non dicto, non officio, passivè ligari
 Prudentem, sed temporibus servire paratum : 785
 Regnandi causâ violari posse sacrum jus :
 Nec parcendum illi quem læseris. Impia sanè
 Dogmata, corruptæ præcepta nefaria Sectæ !
 Hæc Epicureis aconita oriuntur in hortis.
 Indomitus veluti quadrupes ubi frena momordit, 790
 Par levibus ventis rapitur celerique sagittæ ;
 Exspatiatur agris, & fossas transilit audax ;
 Tum si fortè tubam, aut equitis crepitantia flagra
 Audierit, cursum ingeminat, fugit ocior Euro,
 Inque leves nebulas volucris pede spargit arenam : 795
 Jussus restrictis tandem subsistere loris,
 Non equitem sentit, non lora ; sed impete cæco
 Fertur, anhelantem donec fessumque relinquit
 Spiritus, ac tumidos vincat labor ipse furores.
 Haud secus illecebris diræque cupidine raptus, 800
 Pectore sacrilego qui Sanctum Numen abegit,
 Dissimulat quidquid verax & conscia Recti
 Alto corde monet Natura, neque audit habenas :
 Exhaustus tandem jactante libidinis æstu
 Concidit, incassum suspirans viribus ægris. 805

ET certè cùm nullus homo sit solus in Orbe,
 Qui datus est cunctis æquali jure fruendus ;
 Publica privatis præferri commoda debent :
 Namque homines præstat simul omnes esse beatos,
 Quàm delectari, reliquis moerentibus, unum. 810

Sic

Sic quis aliena examine ponderat æquo.
 At quoties res nostra agitur, censere quod æquum est,
 Haud minùs ac si res aliena ageretur, & ipso
 Naturæ ductu, & rectâ Ratione jubemur;
 Nec monitore opus est, qui suadeat ista docendo. 815
 Ecce ego sum & vivo; nil me mihi carius ipso est;
 Hinc vitam servare mihi, & servare beatam
 Debeo, quantum in me fuerit: si debeo, justum est.
 Ast alii vivunt; his se nil carius ipsis;
 Vitam adeò servare sibi, & servare beatam 820
 Jure pari debent: quod si fecere, probandi:
 Si damnes, eadem faciens, injustus es. Ergò
 Quisquis justitiam sequitur, si judicat inter
 Sequè aliumque, hoc præstet idem discrimine nullo,
 Quod duo disceptans inter, neque nomine notos. 825
 Quid faceret Justo insistens & iniqua recusans?
 Haud dubiè neutri permetteret alterius rem
 Aut vitam eripere. Hoc igitur sibi sentit & ipsi
 Non licitum. Sentit partem se totius Orbis:
 Quoque modo partem toto videt esse minorem, 830
 Hoc etiam humano generi plus, quàm sibi certè
 Deberi. Lux est eadem quæ pandit utrumque.
 (Hæc libasse satis; dicentur pluribus olim.)

EFFERA tantum igitur potuit suadere malorum
 Impietas, non Relligio; quæ prava coercens 835
 Corda metu, spe recta fovet; cunctisque suum jus
 Spondet, & humanas vetat obbrutescere mentes.
 Quòd si ductores Danaùm, Calchante magistro,
 Tentarunt fato lacrymabilis Iphianassæ
 (Grande nefas) classi celeres arcessere ventos, 840

Ac læsum ultricis Numen placare Dianæ,
 Non hæc vera Dei fecit reverentia ; fecit
 Cæca superstitio & vani fallacia Vatis.
 Sed talis nunquam immites cecidisset ad aras
 Hostia, vesani dirâ ambitione parentis 845
 Jussa mori, ni causa mali damnoſa Voluptas
 Sacrilego Paridem prius inflammasset amore ;
 Ut jure hospitii violato, turpis adulter,
 Raptam Helenam, bellicue faces in Pergama ferret.

VERUM, ne speres arte hac te posse beari, 850
 Quæ lætis æternum inhians & amara repellens,
 Libera jucundo tentat præcordia sensu,
 Dic mihi : nam tibi res succedunt, optime Quinti,
 Ex animo semper, respondentque omnia votis ?
 Nam, si respondent, felix fanè unus in Orbe es ; 855
 Concessoque hominum nulli te munere jactas.
 Quanquam haud adscribes proprio bona tanta labori,
 Aut Sophiæ : neque enim rerum creat illa futuros
 Eventus, at ferre monet quicumque creantur ;
 Nec dat Fortunæ legem, sed dogmata menti. 860
 Sin tibi difficilem vitam fors dura paravit,
 Continuò jam te miserum nimis esse necesse est ;
 Qui lenociniis rerum ac dulcedine captus,
 Mœroremque soles & quæque moleſta vereri.
 Namque parem æramnis mala inexpectata ferendis 865
 Te non invenient : fracto, luxuque fluenti
 Non aderit, quæ præſtet opem, constantia firma
 Pectoris adversum casus quoscumque parati,
 Prorsus ut impavidum seriant stantemque ruinæ.
 Nec solamen erit, Superàm tibi nota voluntas. 870

Pluribus

Pluribus ille malis obnoxius esse videtur,
 Qui mala perpetuò formidat, avensque bonorum
 Non didicit curis animum durare ferendo.
 Ceu tener arboribus cùm flos adolescere cœpit,
 Quem verni humectant rores, ac sole tepenti 875
 Mollibus in ramis pubescens educat annus :
 Ah ! si post Zephyri flatus aurasque salubres,
 Intempestivo noctes Aquilone rigescunt,
 Uritur, & foliis inimico frigore læsis,
 Tabescit moriens, ac fœdo vulnere languet. 880

At me non animi fallit quid ad ista reponas.
 Pauca peto, dicis ; non me tenet ardor habendi ;
 Non ego divitias, non vastas Regibus ædes
 Invideo, nec quos miratur vulgus honores :
 Non mihi regna velim curis mordacibus emta ; 885
 Non celebres magno mercari angore triumphos.
 Sed, quæ justa sinu fundit Natura venusto,
 His fruor ; abstineo nullis ; nec me pudet usquam
 Sugere mellitos genitricis ab ubere succos,
 Obvia cùm steterit coràm ; quosque ipsa benignè 890
 Porrigit invitans, teneros decerpere fructus.
 Non me gesta movent aliena, nec anxius error
 Humani generis, cùm se defœvit in ipsum
 Omnia percupiens avidè, metuensque vicissim.
 Desipiant alii ; caput objectare periclis 895
 Non dubitent, atque innumeros ambire labores ;
 Et pretiosa terant operosis tempora nugis :
 Ipse meâ me involvo satis virtute beatus ;
 Et mihi vivere amo, donec breve transeat ævum,
 Inœcuam & facilem, sine luctu & crimine vitam. 900

34 ANTI-LUCRETIVS,

SIC ais: at mecum, quæ sint ea dicta, revolve,
 Si vacat. Hoc primum: non te talem esse negabo
 Qualem te perhibes, feliciter hætenus usum
 Sorte tuâ; scopulos vitasti, non tamen omnes:
 Longum fortè tibi superest maris æquor arandum: 905
 Sunt & adhuc nimbi, Scyllæ sunt atque Charybdes.
 Esto; viam institeris quæ sit tutissima vitæ,
 Multa quidem effugies aliis funesta pericla;
 Sed tibi quæ impendent non declinabis, & unâ
 Elapsus, confestim aliâ mergere procellâ. 910
 Nusquam certa quies. Inviti, quot sumus, alto
 Volvimur Oceano; & cunctis suis imminet imber.

NEMPE fames auri quæ turpes urit avaros,
 Et quæ tecta solet Regales ire per aulas
 Ambitio, famæque sitis, per tela, per ignes 915
 Heroum stimulus, nullo te vulnere pungunt.
 Nobile servitium sic te, nec dives egestas
 Turbabunt: neque te miserum illâ ex parte putabo.
 Sed si, quâ frueris jam nunc, formosa juvenus,
 Firma valetudo, tranquillæque otia vitæ, 920
 Et quæ sufficiunt genio non multa petenti,
 Protinus avellentur, uti fert alea rerum;
 Florida nam sunt hæc, & florum more labascunt;
 Si te desuetumque pati, & nil tale timentem
 Corripient morbi, lites, incendia, bella; 925
 Aut subito vinclis oneratum in carcere tetro
 Includet sævi lex imperiosa Tyranni,
 Si, cui fidebas, nequam te prodet amicus;
 Sive placens uxor misero abducetur amanti;
 Immatura tibi rapient seu funera natos; 930

Si premet infontem grassata calumnia vitam;
 Morfuque invidiæ si ægrefcet fama vacillans:
 Quid facies? Quid tunc nunquam luxisse juvabit?
 O Quinti! Quid aget tecum Natura? Novercam
 Certè, non matrem dices; frustraue vocabis 935
 Multa gemens. Aderunt elapsæ gaudia vitæ
 Ante oculos; memoremque animum, ceu spicula figent.
 Tumque recrudescens oppresso in pectore vulnus
 Dejecit tandem invitum, cogetque dolere.
 Et desiderio quis erit modus, atque pudori? 940
 Ab vobis equidem didici finem esse malorum,
 Spes ubi tota fugit, laqueum, tristemve cicutam:
 Pulchra Voluptatis sanè solatia raptæ,
 Præclarum auxilium, dolor additus ipse dolori!
 Sic miser Assyriùm Regnator Sardanapalus 945
 Post epulas, Venerem, levium & genus omne bonorum,
 Languentis vitæ impatiens ac fortis iniquæ,
 Struxit in urbe rogum, seque & sua tradidit igni.
 En Epicureæ dignissima meta palæstræ.

Non ita, qui firmâ nixi morumque magistrâ 950
 Relligione super. Nam prætereuntia rerum,
 Jam quasi præterita hesternoque simillima somno,
 Despiciunt: æquo pede calcant & bona vitæ,
 Et mala, Fortunæque vices utriusque caducas.
 Nil breve, nil vacuum, nil quod marcescere possit 955
 Illos mente quatit solidâ: non aspera frangunt,
 Dulcia quos primùm non emollire valebant.
 Communi quamvis hominum jactentur in undâ
 Mortales, propriis quoque tempestatibus acti, 959
 Stant contrâ; medioque tenent vel in æquore portum,

36 ANTI-LUCRETIUS,

Præfagi vitæ potioris : emuntque libentes
Immensam æternamque brevi sudore coronam,
Et scitè cupidi æternis fugientia mutant.

Nec tamen est, illos adeò ut virtutis avaræ
Infimules, tanquam spes esset fordida lucri, 965
Et quasi damnosæ fuga mercenaria culpæ.

Namque hominis naturâ bonum sibi semper & ultro
Prosequitur, quoque instinctu desiderat esse,
Hoc etiam esse bene. Id fateor, summamque bonorum
Esse Voluptatem ; modò scilicet inde petatur, 970

Unde petenda venit ; sitque inconcussa Voluptas,
Sincera & vera, & nullis obnoxia damnis.
Nam quid velle potest homo, ni vult esse beatus ?
Aut quid amat, nisi quo sperat se posse beari ?
Hoc unum variis quærunt in moribus omnes : 975

Vos per delicias, & lenimenta dolorum ;
In quibus, ut vento, fluviique fugacibus undis,
Ut molli pelagus quam sæpe volutat arenâ,
Ut fumo stipulis qui se flammantibus effert,
Nil stabile est ; ubi se Veri spes conscia fundet. 980

Illi, aspernantes ævi quæ falce metuntur,
Quodque Deo minus est, non famam extendere pulchro
Contemptu rerum, atque oculos percellere plebis,
Ut Cynici, cupiunt ; non, ut Zenonis alumni,
Se torvis onerant virtutibus, unde superbi 985
Incedant, & se facitâ venerentur acerrâ :

In Virtute Deum, atque Deum in mercede requirunt.

Ac velut integros fontes ducturus in hortum
Nequaquam fodies puteos in valle palustri,

Limus ubi, stagnansque lutum, graveolensque bitumen ;
 Sed potius rupem herbiferam, seu frigida collis 991
 Viscera tentabis ferro, quâ parte latentem
 Juncus, & adnascens venam signabit arundo ;
 Limpida tunc demum quærenti se exerit unda :
 Sic ad sinceros tantæ mercedis amantes 995
 Pura venit, frustra que aliis quæsitâ Voluptas ;
 Quam violare dolor nequit, aut corrumpere luctus :
 Constantisque boni tot sunt in amore saporés,
 Illecebræque, tuis ut Bacchanalibus (etsi
 Vel centum vigeas juvenisque valensque per annos)
 Illò pervenias nunquam aut accedere possis, 1001
 Nedum æquare piæ momenta brevissima vitæ.
 Nam quod amant, & semper habent, & semper habe-
 bunt ;
 Quoque magis redamant, magis & redamantur ab illo :
 Nec finis metus est : neque quidquam surgit amari 1005
 Floribus ex istis, atque hoc de fonte lepōrum,
 Consciis unde animus se se ipse remordeat unquam ;
 Verùm ut crescit amor, jus cæusque crescit amandi.

Si tibi præterea non formidanda videtur 1009
 Mors, hominum terror, quanto hanc animosius illi
 Expectant ? Vitæ illa tibi, postremaque rerum
 Meta est : his vitæ poterunt quam secula nulla
 Claudere, principium. Tua spes, nil funditus ut sis,
 Atque omnis moriari : Poveat spes lætior illos,
 Mercedem meritis amplam post fata parari. 1015
 Hæc spes ipsa sibi merces, certumque salutis
 Augurium, æternique boni præcepta Voluptas.
 Ut videas, vel dum in terris hoc ducitur ævum,
 Naturæ

48 ANTI-LUCRETIVS,

Naturæ donis potiora occurrere dona ;
Cultoresque Dei jam te magis esse beatos. 1020

Quid si autem invenies quod credimus, ultima
cùm te

Sustulerit tenebrisque perennibus obruerit nox,
Nempe Deum ultorem, quem non cognoveris antè,
Vel potius notum famâ neglexeris ? Eheu !
Horresco reputans : tibi luditur alea, Quinti, 1025
Magna nimis. Quoquò te vertas, sit tua pejor
Conditio nostrâ. Neque enim, si fallimur, hujus
Erroris dabimus pœnas : fors æqua manebit
Nos omnes ; uno simul involvemur inani :
Tu, si deciperis, contrâ ; sine fine futurus 1030
Infelix. Cur tanta igitur discrimina tentas ?

INJUCUNDA hæc sunt tamen atque obscura ; reponis :
Nec patior dictis me duci, ut gaudia certa
Quæ me circumstant, & qualiacumque fatis sunt,
Posthabeam dubiis ; amensque horrore futuri 1035
Obvia dimittam ; jussus quodcunque dierum est
Projicere, incerti spe fœnoris, & mihi longam
Accelerare necem, vivusque intrare sepulchrum.
Nec sum is, cui sapiant peregrinæ, quas mihi jactas,
Deliciæ ; non me pulcherrima fœmnia tangunt. 1040

Et quid suademus dimittas ? Vincula, Quinti,
Vincula ; quæ non res tibi, sed te rebus amatis
Subjungunt. Quid projicias ? Quæ tu ipse potitus
Fastidis plerumque, novis in rebus idipsum
Perpetuò captans, quod te jam sæpe fefellit 1045
Expertum,

Expertum, liquitque avidum, & meliora volentem.
 Ceu lectum peragrat membris languentibus æger,
 In latus alternis lævum dextrumque recumbens :
 Nec juvat : inde oculos tollit resupinus in altum :
 Nusquam inventa quies ; semper quæsitæ : quod illi
 Primùm in deliciis fuerat, mox torquet & angit ; 1051
 Nec morbum sanat, nec fallit tædia morbi :
 Sic tibi spem elusam irritat, non corrigit error.
 Hydropi ut misero sitis arida postulat undam,
 Et vocat unda sitim. Sic perdita defluit ætas : 1055
 Et vacuus rerum excedis, pertusaque semper
 Dolia nequicquam vexas fugientibus undis.
 Tormenti genus, omnis amor : si fervidus optes,
 Emoreris ; vel si tepidus, nil carpis amœni.
 Quid memorem curas, ipsoque in lacte venenum, 1060
 Quod mixtum illecebris dolet, invitusque fateri
 Cogitur, ac tantâ deflet Lucretius arte ?
 Curam horrescenti non est quærenda Voluptas :
 Ambarum genitrix, ambarum causâ cupido
 Dulcibus illiciis captos ad tristia ducit. 1065
 Sæpe bitumineis per stagna vaporibus ignes
 Accensi noctu volitant, oculosque videntum
 Alliciunt : captus malesuadâ luce viator
 It quò flamma vocat, villam ratus ; inque paludem
 Præcipitans, altâ miser irretitur in ulvâ. 1070

Hos igitur laqueos fugiens, quo denique damno
 Justus eris, prudens, castus, fortisque, piusque ?
 Tanti-ne esse hominem constat ? vel, si illa probari
 Non possent, quæ certa voco, quæ somnia dicis ;
 Nonne

Nonne bonum immensum, purum, immutabile, præ-
sensus

1075

Quærere pulchrius est, quàm turbida, parva, caduca

Sectari? Certum sibi finem in rebus agendis

Proposuisse Deum, cujus de fonte benigno

Nil non sperare est, quàm casu semper agentem

Fortunam, & cæcas atomos hinc inde volantes, 1080

Atque Voluptatem fragili fundamine nixam,

Adduxit quam hesternæ dies, quam crastina tollet?

DURUM opus est, ais. At gratis bona nulla pa-
rantur :

Nonne etiam ipsa tibi venit emta labore Voluptas?

Ignotus Deus est, inquis. Sed noscere quanti est! 1085

Cujus res agitur, lite hac pendente? Dei-ne;

An tua? Si obscurum est vitam post fata futuram,

Clarius est-ne tibi penitus nihil esse futurum?

Si liquet, ostendas; etenim vulgata neganti

Hoc incumbit onus: si non liquet, inde timendum.

Nil metuis; certique loco tibi stare videtur. 1091

Quod dubium est; sequeris dulces pro luce tenebras;

Nempe placent: placet exitium: nox te illa necabit;

Et consanguineus leti sopor iste profectò est.

Una salus hanc mortiferam turbare quietem, 1095

Et malè torpentes animi compungere sensus.

Alterutrum quin sit, non, ut confido, negabis:

In dubiis porro, quæ pars est tutior, illam

Recta sequi suadet Ratio. Si fama referret

Grassari sylvâ in magnâ tectisque viarum 1100

Flexibus, hostiles turmas agmenve latronum;

Auderes, vel in ambiguo, tentare minaces

Infidias,

Insidias, atque infami te credere sylvæ ?
Rem tibi, ni fallor, priùs inclarescere velles.
Hic major metui locus est. Saltem hoc ego dictis,
Dum caligantes discussero pleniùs umbras, 1101
Evicisse putem ; quàm sit sententia fallax
Et damnosa, Deum nostris quæ mentibus aufert ;
Quàm variis intexta dolis, quàm plena pericli :
At contrà : quàm sint solatia firma piorum, 1110
Quos bona nulla movent, nisi quæ infinita putentur.

ARGU-

ARGUMENTUM LIBRI SECUNDI.

Quid priore Libro effectum sit, quid deinde efficere sibi proponat, indicat : à v. 1. ad v. 24.

Totum Epicuri Philosophiæ corpus breviter exponens, Vacuum & Atomos ex Epicuro explicat. Hæc resellers aggreditur ; ac primò artem Epicuri in Diis convellendis perstringit : à v. 24. ad v. 200.

Tum in hoc Libro sibi assumit Vacui refutationem. Hoc aut Deum, aut corpus, aut nihil esse ostendit : à v. 200. ad v. 329.

Spatium cum Numero ac Tempore comparat ; probatque tria hæc pariter meros esse rerum aspectus, non res, atque quidquam à rebus ipsis diversum. Spatium nihil esse, nisi mensuram ipsam corporis ; Inane, omnis omnino corporis absentiam : à v. 329. ad v. 600.

Epicuri discipulis, qui tamen Deum esse agnoscunt, aperit Magistri fraudem Vacuum astruentis, ut Deum destruat. Retorquet adversus eos objectionem ex hypothese destructorum repente in aliquo loco Corporum petitam : à v. 600. ad v. 650.

Moveri

ARGUMENTUM.

*Moveri Corpora posse sine Inani demonstrat : à v. 650.
ad v. 719.*

*Explicat fluidam ac fusilem naturam Ætheris, qui
Vacui vicem peragit in movendis Corporibus : à v. 719.
ad v. 812.*

Omnia plena esse probat : à v. 812. ad v. 865.

Newtoni Vacuum refellit : à v. 865. ad v. 992.

*Redit ad probandum nihil non in Mundo pressum esse ;
quod ostendit variis experimentis : à v. 992. ad v. 1072.*

*Varios Corporum affectus, qui Vacuo tribuuntur, per-
luciditatem, mollitiem, fluiditatem ac raritatem à Vacuo non
oriri ostendit : à v. 1072. ad v. 1158.*

*Concludit Vacuum illud Epicureum meram fabulam
esse : à v. 1158. ad finem.*

ANTI-

ANTI-LUCRETIVS,

SIVE

DE DEO ET NATURA,

LIBRI NOVE,

AD QUINTIUM.

LIBER SECUNDUS.

De Inani.

NE vitio veritas, quòd eos tibi fortè timores
Reddiderim, quos abstulerat facundia Vatis
Romani, potumque in dulci nectare virus.

Non ego te miserum volo, Quinti, sed sine fucò
Felicem ; in tuto positum, expertemque pericli, 5

Non incautum, & per jucunda in tristia euntem.

Propterea primo rerum ne crede colori.

Sæpe venenatus latuit sub floribus anguis :

Sæpe salutiferos habuit gravis herba saporès.

Alternant humana vicesque à tempore sumunt : 10

Hærent perpetuo mœrorque & gaudia nexu.

Vidi

46 ANTI-LUCRETIUS,

Vidi ego, nimbosum stringentibus aëra ventis,

Nudatos tristi sentes horrere pruina ;

Vere, coronari fertis ac fronde virenti.

Vidi etiam Zephyris turgentia vela secundis 15

Exultare salo, & plaudentes ire per undas ;

Mox ruere in scopulos, & cæco vortice mergi.

Nec fuit hæc mihi mens, ut pronâ credulus aure

Acciperes, tibi quæ nondum perpensa paterent.

Hoc unum volui primùm & contendere pergo, 20

Ne votis blandita tuis doctrina Lucreti

Fascinet ingenuam, magico ceu carmine, mentem ;

Quin prius experiare quibus sit fulta columnis.

PRINCIPIO geminas, exploso numine Divûm,
Æternas, per se stantes Epicûrus in Orbe 25

Constituit rerum causas : corpuscula prima

Materiae ; spatiumque, in quo moveantur, inane.

Namque locus nisi sit vacuus, quo pulsa recedant

Corpora, res, inquit, posset non ulla moveri :

Sed quantum premeret veniens, tantum altera, plenis

Omnibus, officeret venienti, & cedere nollet. 31

Hinc toto gravis Orbe sopor, sterilisque veternus.

Inde patet solidis quâ re liquentia distent :

Pluribus hæc loculis conspersa vacantibus ; illa

Perpaucis. Et densa pari discrimine pugnant 35

Cum raris. Vacuum magis aut minùs omnia replet.

Præterea nullo finitum tempore, nullo

Limite vallatum, nullâ mutabile causâ,

Immotum & constans, longè latèque profundum est, 39

Quanquam incorporeum, penitusque intactile ; mentem

Ut

Ut si tantum habeat, jam sit Deus. Errat in illo
 Proflus ac volucris minimorum exercitus, æquè
 Fine carens, numeroque ; ac frontibus undique pugnat
 Adversis : qui jure pari, nisi mente careret,
 Vota hominum accipere, & posset Deus alter haberi. 45

SCILICET æternas, immortalesque docebat
 Esse Atomos : quarum conventu cuncta repente
 Surgere ; discessuque eadem resoluta perire ;
 Cum nihil ex nihilo fiat, possitve relabi
 In nihilum. Solidâ quoque eas pollere volebat 50
 Simplicitate ; suis quod nexibus omnia fundent
 Corpora : sed simplex nisi sit quo singula fiunt,
 Principium assignari aliud, semperque necesse est
 Ipsi principio ; donec veniatur ad unum,
 Cui tandem primæva rei tribuatur origo. 55

UNDE Atomos ut principio sic fine carentes,
 Mortisque expertes, individuasque, perennesque
 Esse jubet : venit omnis enim mors corporis uno
 Particularum ex discidio, queis constitit antè.
 Pars itaque est Atomus, non Totum ; at tota sine ullis
 Partibus, aut Vacuo. Quare impenetrabilis esse 61
 Ponitur ; atque ad eam ventum est cum fortè secando,
 Tum cessare labor, præcidendique potestas.
 Et minima est porro : nam si paulo amplior, esset
 Non sine particulis, ac simplicitate careret. 65
 Quapropter tactus hominum fugit ; ac bene multas
 Unum in concilium congestas esse necessum est,
 Ut feriant nostros facto velut agmine sensus.

HÆc sunt, si qua fides Epicuro, exordia rerum,
 Semina Materiæ, quibus est natura creata 70
 Omnis, & assiduâ renovari prole videtur.
 Sic semel orta manet, superæ nihil indiga Mentis:
 Donec, uti certam casu concreta figuram
 Induit, hanc olim casu disjecta relinquat.
 Semina nil præter motum formasque requirunt. 75
 Namque per immensi dum cæca vagantur Inanis
 Imperium, ac celeri tranant spatia omnia cursu,
 Accidit ut, variis cùm sint affecta figuris,
 Perpetuò varias inter se concita plagas
 Accipiant, reddantque; ex quo pars juncta cohærent,
 Et pars diffiliunt; prout ipso verberis ictu, 81
 Formarumque modis potuit contingere. Sicut,
 Sole per angustam radios mittente fenestram,
 Pulveris emoti ramenta minuta videmus
 Ire, redire, levesque diu volitare per auras, 85
 Alternis certare occurribus, & quasi ludum
 Sparfim agere inter se; donec vi denique motûs,
 Cuncta solo depressa cadant, aliisque locum dent.

Nec tamen innumeras his omnibus esse figuras
 Credideris; finita etenim sunt limite quodam 90
 Formarum genera: at finitur limite nullo
 Seminum cujusque typi, cujusque figuræ.
 Nam, verbi causâ, sunt infinita rotunda,
 Innumerique cubi, infinita triangula, quadra,
 Ceteraque id genus; at solum bis mille figuræ, 95
 Ter-ve, quater-ve: nihil nam refert quantus earum
 Sit numerus, numero finitas esse satis fit.
 Qualia sunt variis herbarum semina formis

Prædita;

Prædita; si fingas esse infinita per Orbem
Lactuæ, fœni, viciæ, lentisque, thymique, 100
Et quot alunt horti, montes, ac florida prata:
Nec tamen herbarum toto visuntur in Orbe
Innumeræ species, quibus exornata nitefeit,
Temporibusque suis vestit se dædala tellus.
Perpaucis ut verba sonis diversa creantur 105
Per cœtus populorum, & possunt plura creari
Ac prodire novis hominum sermonibus, etfi
Necdum sunt, nec forsan erunt. Sic tibia cantus
Omnigenos tibi parva dabit: sic fistula Fauni,
Disparibus tantum septem compacta cicutis. 110
Sic, dum pressa gravi signatur pagina prælo,
Qui foliis inventa suis aliena propagant,
Bis duodena sibi scripturæ elementa legendæ
Usurpare solent, totidem distincta per arcas,
Quadratis donec veniant digesta tabellis, 115
Unde leves atrata bibunt vestigia chartæ.
Ut variis repetita modis, ac sæpe recurrens
Innumeras eadem componit littera voces;
Concentus sic per varios, nexuque jugales,
Paucae perficiunt opera infinita figuræ. 120

Quod si ita dissultant Atomi aversæque recedunt,
Ut nihil arripiant, & vincla injecta recusent
Discordes, nullum inde potest coalescere corpus.
Hinc odia & lites; hinc rixæ & jurgia. Verum
Si faciles primo contactu fœdera jungunt, 125
Nascitur extemplo nova res, & in Orbe renidet;
Ac specimen certum concordis habetur amoris.
Jam si diffiliunt partim, partimque cohærent,

D

Atque

50 ANTI-LUCRETIUS,

Atque intercepti connexæ fortè relinquunt
 Plufve minusve loci, mollis vel dura oritur res, 130
 Aut levis aut gravis, aut liquens aut mole fuâ ftans.
 Ramofis è principiis quæ corpora casus
 Texuerit, fi fint arctè compacta, rigescunt;
 Si laxè, minimo videas lentefcere motu.
 Sic ex hamatis fieri contingit acerba; 135
 Dulcia fed fiunt ex levibus atque rotundis.

Nec prætermittam quo motu hæc omnia fiant.
 Nempe graves Atomos ferri omnes fponte deorfum
 Edocuit, celerefque pari descendere lapfu :
 Cùm gravium casus interfita fola morentur ; 140
 Nil autem occurrat medium, per Inane, quod obfit.
 Ergò Atomus præceps venit è regionibus altis ;
 Cùmque in diffimilem ruit offenditque cadendo ;
 Si renuat jungi, fubitò refilire coacta
 Tollitur in fuperas, unde illuc venerat, oras : 145
 Altera donec ei fe tandem adjungere poffit.
 Sic Solem, Lunam, & quæ pascit vividus æther
 Sidera, five fuis radiis immota corufcant,
 Sive repercuffo palantia fole refulgent,
 Partus fortunæ varios, ludibria cafus, 150
 Strenuus inventor, nata & concreta ferebat :
 Sic terras etiam, fic undas, aëra & ignem,
 Fructus ompigenos, hominesque ferasque Deosque :
 (Nam finit ille Deos, pecus immortale, putari,
 Dummodo poffe nihil, nihil & curare putentur) 155
 Hinc animos hominum, ceu corpora cætera nafci
 Atque mori ; nec Materiæ, nec motibus ullum
 Effè genus caufæ, poffit quæ jure timeri.

LIBER SECUNDUS. 51

Est operæ pretium, Quinti, mysteria tanta
Scrutari pedetentim; illasque evolvere causas, 160
Quæ per se stantes, Epicuro iudice, Numen
Funditus excludunt. Etenim si vera profatur,
Non est ut trepides vano terrore Tonantis;
At si falsa, Deum credas timeasque necesse est.

PRIMUM oro obtestorque velis advertere mentem,
Quanta Neoclidæ sapientis, quo duce pugnas, 166
In detrectandis fuerit fallacia Divis.
Proh dolor! Hoc cives potuit deludere fuco!
Scilicet ille Deos non ausus pellere Athenis
(Socratis injustâ nece, Protagoræque recenti 170
Territus exilio) tamen ut re tolleret ipsâ,
Ridiculos fecit; rerum quæcunque geruntur
Immunes, etiam ignaros; procul omnibus Orbis
Partibus extorres; tantum intermundia quædam
Incolere, atque illic æterna per otia lætos 175
Vivere permisit, regionis inanis inanes
Indigenas. Verum ne quis cum plebe putaret
Hæc illi persuasâ animo, prout ore sonabant,
His super exulibus quæ non pugnantia dixit?
Mitto desidiam & languens sine viribus ævum. 180
Sed nihil esse potest in Toto præter Inane,
Atque Atomos. Atomis & Inani singula constant.
Singula propterea fiunt pereuntque vicissim.
Quod veniant Atomis semper, semperque recedant.
Dic, Epicure, mihi; qualis natura Deorum est? 185
Ex Atomis? Ergo non immortalis. Inanes
Te voluisse Deos igitur fatearis oportet.
Cumque dares illis non corpus, sed quasi corpus;

52 ANTI-LUCRETIUS,

Et plenas humore sacro, quasi sanguine, venas ;
 Et formam humanæ similem, sublestaque membra ;
 Has te non puduit populis obtrudere nugas? 191
 Porro utcunque Deos Epicurus noverit, esto :
 Saltem divinæ vel sunt sine corpore mentes ;
 Nostraque mens adeò sine corpore stare valebit :
 Vel sunt corporeæ, tamen immortale per ævum 195
 Duraturæ ; igitur mens immortalis & esse
 Nostra potest, quamvis constaret corpore. Cernis
 Quàm malè Graius homo doctrinæ arcana nefandæ
 Dissimulet, propriique operis fundamina solvat.

JAM verò hoc Spatium quod, eodem iudice, per se est,
 Hoc Vacuum sine quo suavit nil posse moveri, 201
 In quo Materies, inquit, facienda fuisset,
 Si posset fieri quondam, nec staret ab ævo ;
 Istud Inane quid est ? Si per se corporis expers,
 Tempore si nullo finitum, limite nullo 205
 Vallatum, nullis variabile motibus, ac si
 Esse suum è propriis Naturæ viribus haurit ;
 Aut Deus, aut nihil est. Etenim cùm maxima certè
 Argumenta Dei jam confitearis in illo,
 Et solæ defint ipsi mens atque potestas, 210
 Cur defint, ego nec video, nec dicere possis.
 Quidquid enim per se est, quale est, tale esse necessum est ;
 Atque adeò sic est, quia sic non esse repugnat.
 Ergò si Spatium per se se dixeris esse,
 Per se infinitum, per se immutabile dicis, 215
 Per se mente carens, ac per se viribus orbum.
 Esse igitur debet ratio certissima quædam,
 Cur infinitum, immensum, immortale, quiescens,
 Dotibus

Dotibus haud valeat tantis conjungere mentem,
 Atque potestatem ; per seque quod obtinet ut sit, 220
 Per se animâ careat, nec vi quoque polleat ullâ ;
 Sic, ut mentem illi, vel vires esse repugnet.

Quæ tantum, ni fallor, abest ut juncta repugnent,
 Ut potius rear inter se non posse revelli.
 Nam quidquid per se est, infinitum esse necesse est 225
 Omni parte suâ penitus, nec tempore tantum
 Atque loco, sed & omnimodis ; cunctasque profectò
 Quotquot sunt, aut esse queunt, comprehendere dotes.
 Illius est natura ut sit ; quodcunque per Orbem
 Esse potest, ipsum est, aut derivatur ab ipso. 230
 Quænam erit hæc igitur peregrina, vel intima causa,
 Quæ rem infinitam restringat sinibus ullis ?
 Nonne homini mens est aliqua, & vis insita quædam ?
 Ast homo non per se est : & quod per se esse fateris
 Atque infinitum, sine vi, sine mente putetur ? 235
 Elige. Si Spatium per se est, Deus ipse profectò est.
 Si Deus esse nequit, nihil est, aut corpus idipsum est.
 Esse negas corpus ; nihil est. Quodcunque lubebit
 De nihilo dicas, hoc de ipso dicere Inani
 In promptu est : Atomos tollas ac restet Inane, 240
 Restabit nihil. Ex Atomis quodcunque lubebit
 In vacuo facias, fiet quoque semper idipsum
 In nihilo. Vacuum fateor non esse creatum ;
 Quidquid enim nihil est, per se nihil esse necesse est.
 Immotum & cunctis æquè est penetrabile rebus ; 245
 Namque repugnaret, quod non est, posse moveri,
 Aut motis obstare. Etiam immortale fatebor ;
 Nam quî desineret, quod nunquam cœperit esse ?

Immenſum hoc ſenſu ; meſurâ nam caret omni,
 Quod nihil eſt. At tu pugnâs tecum ipſe, Lucreti, 250
 Cùm ſtatuïs magni tenebroſo in gurgite Inanis
 Currere præcipites Atomos atque ima petentes.
 Nam ſpatii immenſi quænam ſint ima ? Repulſam
 Deinde pati, & revocare gradum, atque ad ſumma
 reverti :

Nam ſpatii immenſi quænam ſint ſumma ? Negâſti 255
 Quodlibet in Vacuo centrum, dextram atque ſiniſtram,
 Et rides qui dant finem & quaſi mœnia Mundo :
 Nonne meo potiùs digna eſt ſententia riſu,
 Quæ ſuperas partes Immenſo fingit & imas ?
 Dicere nec poteris fundi ceu culminis experts, 260
 Cui fundum, culmenque, & tot tabulata dediſti.
 Ni fallor ſunt hæc urgentia tela ; ſed iſtud,
 Si potes, inflexo declina corpore telum.
 Ecce Atomus venit è regionibus infinitis ;
 Hanc intercipias, quæſo, jubeaſque reverti 265
 Unde venit : quanto intervallo temporis illuc
 Perveniet ? nunquam, dices, quia tempore nullo
 Exſuperare poteſt ſpatia infinita viarum.
 Non ſuperare poteſt ? ergò nunquam exſuperavit ;
 Cùmque huc appulerit, ſpatia hæc finita fuerunt. 270

At verò lacus ille vacans, quem ſemina rerum
 Haud bene juncta ſimul, velut arcto in carcere claudunt
 Captivumque tenent, pars eſt totius Inanis ;
 Aëris ut pars eſt aër concluſus in antro.
 Pars ea ſecreta eſt aliis, penitusque remota, 275
 Quas aliæ claudunt Atomæ : ergò partibus extra
 Se poſitis conſtat Vacuum ; ergò corporis inſtar
 Omnino eſt : imò ſi res eſt, corpus idipſum eſt.

Quid.

Quidquid enim è multis constabit partibus, illud
 Corpus erit. Quòd si Vacuum sine partibus esse 280
 Dixeris, haud spatium est; spatii nam segmina plura
 Tota Geometrice distinguit, & id studet unum,
 Mensuram ut spatio, & respectus mille figuris
 Inveniat, scindens partes & partibus æquans;
 Quas tu, si Vacuo tollas, nihil esse fateris: 285
 Et, si concedas, etiam fatearis oportet
 Ordine distingui & cunctas constare seorsum.
 Nam quæ Solis habet corpus, non est ea certè
 Quæ Terras, aut Lunam, aliud vel continet astrum:
 Et quæ læva mihi, non est ea quæ mihi nunc est 290
 Dexterâ. Cuique sua est statio & stationis origo,
 Atque loci causam proprii locus ipse requirit.
 Quapropter vellem adstrueres, quæ causâ tot inter
 Discretas spatii partes, elegerit uni
 Cuique locum: ut variis variæ regionibus omnes 295
 Confidant; & finitimis jungantur, & absint
 Longinquis. In Materiâ par cernitur ordo;
 Cujus ego pariter causam abs te aliquando requiram.

Quòd si naturâ talem contendis ubique
 Partibus esse situm; situs ergò (cerne quid ausis) 300
 Non jam ex eventis rerum, natura sed ipsa est:
 Nec magis à rebus, quàm natura ipsa revelli
 Usquè potest. Falsum hoc demonstrant omnia passim
 Corpora; demonstrant Atomi, quibus hæcce vel illa
 Nil quod naturæ est adimit positura vel addit. 305
 At si materiæ per se pars nulla reposcit
 Hunc aliumve situm, nativo cur sibi jure
 Hunc & non alium spatii pars obtinet omnis?

Immotas, equidem novi, tuus ille magister
 Vult Spatii, non Materiae, consistere partes. 310
 Vult Spatium per se quale est ; at corpora casu
 Condita per motum, quo semina juncta cohærent.
 At verò gratis hæc, & sine vindice, dixit,
 Ut permulta, vafer ; quæ nec ratione probavit,
 Nec sine doctrinæ potuisset omittere damno. 315
 Tantus eum tenuit delendi Numinis ardor !
 At Spatium hoc ipso per se non esse revici,
 Quòd per se non sit quale est : ac proinde roganti
 Danda mihi ratio est, cur sic ab origine primâ
 Dispositæ fuerint partes illius, ut esse 320
 Dispositas nunc vis ; cor quæ mihi dextera nunc est,
 Non sit læva. Deum facto qui denegat Orbi,
 Non habet unde rei possit depromere causam.
 Quippe aliter poterant Spatii consistere partes,
 Incolumi Spatio. Modus est : ubique fateris 325
 Esse modum, certè moderantem hîc esse fatendum est.
 Hinc sequitur Spatium, si quidquam est, esse creatum ;
 Et causæ majoris opus, causæ omnipotentis.

VERUM, ais, ut Numeri sunt fixa elementa, neque
 Expungi valet, aut innatâ sede moveri ; [ullum
 Sed cui nomen erit septem, sex inter & octo
 Ex se naturâque suâ perstare necesse est :
 Temporis ut per se saus est quoque partibus ordo ;
 Nec lux hesternam prævertere crastina lucem,
 Aut hodierna potest : Vacuum sic omne quiescit ; 335
 Naturâque suâ tale est, quale esse videmus.

RECTE cum Numero Spatium & cum Tempore
 confers :

Sunt

LIBER SECUNDUS. 57

Sunt etenim, veluti visum est mihi semper, eodem
 De genere; aspectus rerum, & mera nomina, non res.
 At Spatium, tu rem per se stantem esse volebas, 340
 Et diversam à Materiâ penitusque solutam,
 Immotam, æternam, cujus penetralia corpus
 Occupet, atque omni valeat pervadere motu.
 Quin hæc de Numero, quin hæc te Tempore dicis?

SED Numerus nihil est in se nisi copia rerum, 345
 Cui partes individuas, atque ordine certo
 Compositas damus; ut cernendi regula vera
 Sit nobis, quoties unum addere sæpius uni,
 Et summas placuit collectas addere summis.
 At quoniam ille modus res æquè adhibetur ad omnes,
 Sive ortæ jam sint, seu quondam sint orituræ; 351
 Creditur esse aliquid, quamvis re sit nihil ipsâ.
 Ingenium huc etenim nostrum delabitur ultro,
 Communis rerum ut ratio, res esse putetur.
 Hocce modo Spatium tu rem veram esse putasti, 355
 Quinimo rem magnam, infinitéque patentem;
 Corporibus cunctis Spatium quòd inesse videres.

Sic fugiens ac perpetuò reparabile Tempus,
 Quo non visa priùs veniunt ad luminis auras,
 Quo monumenta ruunt, populi labuntur & urbes, 360
 Dum seipsum renovat, nullâque ætate senescit,
 Falcigerum fecere Patres, ac prolis edacem
 Saturnum. Hoc autem rebus distinguere ab ipsis
 Si cupias, nihil invenies; quanquam omne per horas,
 Perque dies, annosque & sæclis addita sæcla 365
 Metimur tempus: nam res distinguimus ipsas,

58 ANTI-LUCRETIUS,

Dum servant illæ motum placidamve quietem,
 Ac non deficient. Cùm verò semper eandem
 Participent massam redivivi temporis omnes,
 Id quod participant, sive unà sive seorsum, 370
 Æternum immensumque aliquid per se esse videtur:
 Ceu grandis rōta volvendo quæ plurima sursum
 Extrahit, ac deorsum volvendo plurima trudit:
 Aut ingens fluvius quo partim littora circū
 Fecundata nitent, partim corrosa fatiscunt. 375
 At si res esset, quando fluxæ illius omnes
 Particulæ pereunt simul ac venēre, nec unā
 Stant unquam, ast abigunt se se excluduntque vicissim,
 Certè, quod refugis, semper res illa veniret
 Ex nihilo; in nihilum semper collapsa rediret. 380
 Quod nimis à rectâ quoniam ratione vagatur,
 Hoc etiam atque etiam teneas, nihil esse reapse
 Temporis atque Loci spatium quodcunque vocamus;
 Sed tantū in nostrâ consistere mente, merosque
 Ingenii, quorum Natura est inscia, partus. 385
 Si res null'a foret, nec tempus, nec locus esset.
 Tempus uti mutabilium constantia rerum est;
 Impenetrabilium locus est distantia rerum.
 Sed nihil à rebus differt distantia rerum;
 Ut nihil à rebus rerum constantia differt. 390

At cujusque rei locus à re discrepat ipsâ,
 Continuo dices: nam corpus tollere promptum est
 Interea remanente loco qui corpus habebat,
 Nequaquam. Verū idcirco remanere videtur
 Corporis ablati locus is, quia quæ prius illud 395
 Cingebant, illo non sunt abeunte remota.

Verus

LIBER SECUNDUS. 59

Verus at ipse locus, spatium seu corporis ipsum
Non mansit, fugiente simul cum corpore fugit.
Si locus interdum re sumitur absque locatâ,
Tunc intelligitur tantum vicinia rerum, 400

Quæ perstant in circuitu : ceu fluminis alveus
Decurrentis agros inter ripasque manentes.
Sic vagina locus gladii, craterque liquoris
Dicitur. Atque adeo vox est, quâ nempe solemus
Declarare situs rerum ; atque ubi quæque sit, illic 405
Non simul esse aliam. Sed frustra quæritur, an sit
Ambitus ipsarum rerum locus ; an cava forsan
Illa superficies, quæ corporis extima tangit ;
Aut intermedium quiddam sine nomine vanum :
Res est ipsa, suâ quæ circumscripta figurâ est. 410

SED quoties Vacuum à naturâ corporis omni
Secernis, corpus pariter facis ; addere possem
Et solidum, quamvis vanum ac penetrabile dicas.
Nam tibi sexcentas Atomos aut collige plures,
Quas ita disponas ut conglomerentur in Orbem, 415
Atque locum in medio vacuum teretemque relinquant ;
Quales, conflictu pluviae labentis in undam,
Cernimus attolli tenues super æquore bullas :
Cum sphaeræ in faciem clausum hoc consistat Inane,
Quolibet à puncto deduci linea recta 420
E regione potest ad punctum quodlibet ; ergo
Per centrum toties transibit, & angulus inde
Plurimus existet. Metiri sic licet unâ
Cum solido vacuum ; longè, latè atque profundè
Extensum invenies, propriâque insigne figurâ, 425
Qualem Atomis dederint quibus est circum undique
cinctum :

Area quadrati velut est quadrata ; rotundus
 Ut quoque sit positus liquor in cratere rotundo :
 Ergò corpus erit. Nam quoquo versùs habebit
 Dividui naturam, & corporis appendices. 430
 Nempe tibi radios in eo signare licebit
 Atque superficies, & sphaeram æquare cylindro.
 Quidquid Cartesius, Bernulli, Leibnitiusque
 Tradiderint, post Hippocratem Euclidemque magistros,
 Quæque Syracosîa sunt demonstrata Matthesi ; 435
 Hæc eadem ostendes illic, & certa probabis.
 Ac velut innumeras condensò in marmore constat,
 Permixtasque simul rerum omnium inesse figuras,
 Quæ scalpro educi possunt oculisque videri,
 Saxeæ sustulerit quoties velamina ferro 440
 Docta secare manus lapidem ac rescindere gibbos :
 Haud aliter Spatii moles, quam dicis inanem,
 Continet in gremio rerum simulachra, tametsi
 Tantùm oculis animi, non corporis innotescant.

Imò, particulas ut Materiæ esse probabo. 445
 Dividuas, Spatii tales fatearis oportet.
 In Spatio pars nulla potest sic parvula fingi,
 Quæ non vicinas, quibus undique cingitur, omnes
 Contingat : dextram tangit simul atque sinistram ;
 Inter utramque jacet media, & discludit utramque. 450
 Ergò ni cunctas libeat confundere, duplex
 Præbet utrique latus, superis quoque præbet & imis :
 Quotque in circuitu socias habet, ecce tot illi
 Sunt latera. Hoc verò stupeas : quot inesse minutæ
 Particulæ Spatii partes tibi fortè videntur ? 455
 Innumerae. Centroingas Telluris ab imo

Filum

LIBER SECUNDUS. 61

Filum ære aut ferro directum ad sidera duci
 Per medium Solis corpus, paulumque moveri
 Sic, ut summus apex Atomo non amplius unâ
 Excurrat : (Spatii minimas hoc nomine dicam 460

Particulas) motu hoc pars omnis concita fili
 Quàm longè extensum est, at non æqualibus ibit
 Momentis ; etenim velox minùs inde futura est,
 Quo magis est centro Terræ motûsque propinqua ;
 Et multo breviora quidem sub corpore Solis, 465
 Quàm supra Solem spatia explebuntur, & infrâ
 Decrescent semper, fientque minora gradatim :
 Et tandem minima in Telluris partibus imis.
 En tot habet partes Atomus pèragrata superne,
 Quot sunt illa viæ toto discrimina filo. 470

Quid ? si nullus erit finis, tantumque minutam
 Produces fili seriem, quantam esse putabis
 Vim Spatii ; qui limes erit, quæ pausa secandi ?
 Materiem à Spatio quis jam discernere possit ?

IMPENETRABILITAS, inquis, quam corpora ser-
 vant, 475

In Vacuo non est. Imò est ; eademque profectò.
 Confundi partes Vacui non posse fateris ;
 Nam si confundas, punctum redigentur in unum,
 Extensique nihil, spatii nihil inde futurum est :
 Non possunt igitur se se penetrare vicissim. 480
 Corporibus penetrantur, ais. Penetrantur Inani
 Corpora ; num dices ideo penetrabile corpus ?
 Quidquid habet certo sejunctas ordine partes,
 Quarum aliæ distent aliis, quantumlibet illud
 Alterius res naturæ pervadere possit, 485
 Impenetrabilibus compingitur ex elementis.

Quare

Quare pro nihilo Spatium, aut pro corpore sumas.

ET certè Spatium nihil est, nisi corporis ipsa
 Mensura. In rebus quamvis nullum esset Inane,
 Materies constare tamen, te iudice, posset : 490
 Nam sunt naturæ duplices, quarum utraque per se est :
 At spatium sine Materies constare nequiret :
 Per se se quia Materies extenditur omnis ,
 Et spatium res omnis habet, quæ extenditur. Illud
 Non habet à Vacuo, quòd constet partibus æquè 495
 Impenetrabilibus : spatium ergò possidet in se
 Materies aliud Vacuo ; quodque ipsa teneret
 Per se, vique suâ, sublato prorsus Inani.
 Si verò præter spatium, quo prædita semper
 Materia est, aliud jungas quod Inane vocabis ; 500
 Jam duo sunt spatia. Alterutrum excludatur oportet :
 Nam frustra venit, & res est temere addita rebus ;
 Ex qua Materiem si quis tibi diceret ortam,
 Protinus, è nihilo quia tunc foret orta, negares.

SI vis exemplo dignoscere quid sit Inane, 505
 Aspice mensuram fugitivi temporis albo
 Pariete signatam ; pictis ubi ductibus horæ
 Nigrescunt, & iusta per intervalla notantur.
 Cernis ut adverso conspersam lumine Solis
 Planitiem gradiens porrectæ cuspidis umbra 510
 Percurrat : credas ferro descendere opaco
 Fusci aliquid ferro simile, obscurumque colorem.
 Umbra tamen nihil est, mera tantùm absentia lucis,
 Quam rectà venientem illas acus obvia partes
 Parietis illustrare vetat, quibus imminet : unde 515
 Parva

LIBER SECUNDUS. 63

Parva fit eclipsis, motûs nota certa diurni.

SED nisi sit Spatium & distinctum à corpore, dices,
Regula mensuræ nulla est ; neque corporis unquam
Indubitata potest moles alicujus haberi :

Et, si revera fixum atque immobile non est, 520

Exemplar veræ jam deficit omne quietis,

Quicum collatus queat innotescere motus.

Nulla capi poterit distantia certa locorum :

Mutabuntur enim semper ; nec terminus ille

A quo discedunt quæ corpora cunque moventur, 525

Certò apparebit, veluti nec terminus alter

Ad quem perveniunt. Id ineluctabile ducis,

O Quinti, vanum tamen est, paucisque refellam.

Corporibus cunctis tu certam adscribere molem

Tentares frustra. Quæ nobis parva videntur, 530

Convexo transpecta vitro majora patecunt ;

Visa Microscopio crescunt iterumque iterumque :

Linea fit digitus, vel pes, prout vitra secantur.

Unum etiam in Cœlo sidus persæpe videre est,

Quod Telescopio duplex reperitur : & ambo 535

Sidera cæruleus distinctè segregat æther.

Miscuerat Stellas distantia corpus in unum,

Miscuerat pariter spatium. Prospectus ut omnes

Contrahit effigies rerum aut producit, eodem

Omnino ritu spatii simulachra. Quid ergò 540

Mensuram Spatio tentas adscribere certam,

Quæ nec Materiæ est ? Metiri sensibile corpus

Per spatium, res est insulsi plena laboris.

Qui magnum in sese aut parvum quæsiverit, errat ;

Inveniat certè nusquam, nisi conferat unâ 545

Cum

64 ANTI-LUCRETIUS,

Cum spatium spatium, corpus cum corpore; majus
 Tunc demum atque minus liquidò reperire licebit.
 Haud aliter varii per concita corpora motus
 Ut dignoscantur, nullâ ratione necesse est
 Fixas in Mundo & stabiles consistere metas; 550
 At satis est poni solâ vi mentis, & illa
 Non mutare locum inter se, quæ proxima circum
 Versantur; licet ipsa locum simul omnia mutant.
 Ambulat in navi poppim proramque vicissim
 Nauta petens; gressus totidem similesque profectò 555
 Sunt, seu navis eat propulsa faventibus antris,
 Seu maneat deses, seu convertatur in orbem.
 Ad navim referas gressus; sunt unius omnes
 Mensuræ, pariter procedunt ordine recto:
 Ad pelagus referas; nunc recti, nunc quoque curvi,
 Nunc & producti, nunc retrogradi esse videntur. 561
 Quòd si præterea Terram tu rere moveri,
 Tunc alias illis mensuras atque figuras
 Attribues. Verùm sine tot respectibus, illos,
 Quales nauta creat, tales cognoscere promptum est. 565
 Nil igitur spatium refert immobile poni.

JAM tibi compertum est, quid Inanis nomine tandem
 Signetur: nempe est absentia corporis omnis,
 Quam sibi *Phantasiæ* fingit fallacia nostræ:
 Mens quoties non rem, sed rerum prorsus inanes 570
 Contemplata modos, unâ in ratione moratur
 Extensi; non extensum considerat ipsum:
 Haud secus ac números, & sensim labile tempus;
 Queis non ulla viget natura, nec ulla subest res.
 Inde receptaculum cunctis existimat ultro 575
 Corporibus

Corporibus commune dari, quia perspicit, illic
 Nunc ubi corpus adest, aliud potuisse reponi.
 Nimirum illud *ubi secretum* à corpore quovis
 Immotumque putat, dum corpora cuncta moventur;
 Tanquam debuerit Fabricator strenuus Orbis 580
 Quærere ponendis loca primum commoda rebus,
 Et statuenda prius fuerit rerum area, quam res.
 Hoc molitur opus sibi mens, hoc astringit Orbi:
 Nec rerum locus à rebus mage discrepat, ipsa 584
 Quàm moles. Suus ergo sibi sunt corpora fundus:
 Respectus non res Spatium est. Sic annulus omnis
 Possidet in medio proprium atque immobile centrum,
 Semper, semper medium, quocunque feratur.
 Quid verò est centrum hoc? An res est priva, quiescens,
 Per se stans? Minimè. Locus est, quo ducere ab orâ
 Si lubeat radios, æquales esse videbis. 591
 Talibus è loculis Spatium immortale, quietum
 Conflatur. Sunt hæc Vacui fictitia membra.
 Commentum est igitur, quod tanti ducis, Inane,
 Magnificumque nihil: quo dum sua corpora doctor 596
 Atticus infercit, fieri qui posse negabat
 Ex nihilo quidquam, nihilis nugacibus implet
 Omnia: dumque Atomis Vacuum immiscere laborat,
 Immiscet nihil, ac nolens facit omnia plena.

SUNT qui Materiâ Spatium discludere certant, 600
 Quanquam utriusque Deum ingenuè causam esse faten-
 Miror ego illufos Epicuri fraude, dolofus [tur.
 Qui Vacuum instituit, Vacuo ne causa daretur;
 Et, quibus esse probat Spatium, probat esse necessum.
 Dicit enim: Spatium omne Deus si quando creasset

66 ANTI-LUCRETIVS,

E nihilo, partem in nihilum dimittere posset, 606
 Stantibus interea reliquis; hoc denique facto,
 Accidet in Vacuo Vacuum, & fodietur Inane.

At verò Spatii quæ pars destructa putatur, 609

Non periit: siquidem planè una eademque remansit
 Servatas inter Spatii distantia partes

Quæ prius, atque ideo Spatium: quod proinde reverti
 Si nequit in nihilum, è nihilo prodire nequivit.

Sic dum tu Vacuum, pellax Epicure, tueris,
 Esse negas Vacuo causam; gaudesque malignus, 615

Omnem operam Divis adimendo, tollere Divos.

Tun' adeò dignus quem tantum Numinis hostem

Gassendi ingenium solers, multique recentes,

Pectore qui casto Numen coluere, sequantur?

ATTAMEN obijciunt: Si jam Deus aëra vellet 620

(Velle potest) hujus cellæ evanescere totum

Protinus, ac nihilo, cellâ sed sospite, reddi;

Nonne locus cellæ interior, superesset inanis?

Nequaquam. Spatii nam si penetrabilis æquè

Ac pleni Deus est opifex, disperdere corpus 625

Ut potis est, potis est etiam disperdere Inane.

Destruat: en vobis vestra hæc objecta repono:

Quid de parietibus fiet? quodcunque futurum est

Aëre sublato, id sublato fiet Inani.

Propterea, qui nunc aer determinat oras, 630

Si totus pereat suffecto corpore nullo,

Tunc Spatium quod erat jam non erit ampliùs, etsi

Fingitis esse super; sed cum pereunte peribit

Corpore consumptum; ut consumptâ re numeratâ,

Nemo est qui numerum dicat superesse. Quid ergò

Oras

LIBER SECUNDUS. 67

Oras inter erit ? Nihil, inquam ; atque hoc Nihil ipsum
 Quod foret, absumente Deo Spatium illud inane.
 Verùm oræ non se tangent, hîc Lockius instat ;
 Dividet oppositas eadem distantia moles
 Quæ priùs : immotas etenim persistere dictum est. 640
 Ast etiam id dederat, Spatium ipsum posse revelli :
 Si Spatium non intererit, nihil amplius ergò
 Intererit. Dices ; nihil hoc Vacuum esse futurum.
 Aut igitur Vacuum penitus nihil esse fateris ;
 Aut si vis aliquid, simul & dabis esse necessum. 645
 Ergò vel Spatium tolli non posse Supremi
 Numinis arbitrio vult Lockius, atque Epicuro
 Consentit, paribusque volens prostrernitur armis ;
 Vel, si consentit nobis, temere ista docebat.

Nec tibi propterea, vano hoc phantasmate pulso
 Funditus, hinc ægre videantur posse moveri 651
 Corpora. Nam liquidi semel, in quo cuncta moventur
 Si bene naturam perspexeris, ilicet omnis
 Ante oculos motûs ratio manifesta patebit.
 Quippe volubilibus liquentia corpora constant 655
 Partibus, ac tersâ circumundique fronte politis.
 Nullaque, vel certè minima est, quæ vinciat illas,
 Copula ; sed leves præterlabuntur eundo :
 Lubrica quandoquidem latera, ac detrita volutant.
 Altera Materies liquidis subtilior ipsis 660
 Intervalla tenet, citus ac diffusilis æther.
 Sit nunc te monstrare fatis : celebrabere quondam
 Fusiùs, ô nostrâ toties dicenda Camœnâ,
 Vivida Materies ; quâ permanente geruntur,
 Latè convexo quæ fiunt omnia Mundo. 665
 Hat

Hac perfusa, simul magis ac magis undique fluxa
 Corpora redduntur, flectique & cedere prompta;
 Cùm levibus primùm fuerint exercita plagis.
 Illinc mobilitas in partibus. Ast ubi mersum
 Quodlibet in fluido corpus transfertur ab unâ 670
 Sede aliam versùs, simul hanc ut deserit, illam
 Occupat; & puncto fit utrumque in temporis uno.

REM res dum pellit, quæris quò pulsa recedat:
 Huc ubi erant aliæ quas expalit ipsa vicissim:
 Hæ quoque propulsant alias, istæque recedunt 675
 Huc ubi erat pellens, aut illi proxima. Qualis
 Dum stabilem circum rota fervida volvitur axem,
 Trochlea seu fluxos effundit stridula funes,
 Pars partem sequitur Vacuo sine; nec prior ulla est,
 Quam non posterior junctim premat, inque sequatur.
 Non alia est liquidis ratio, seriesque movendis.
 Nam licet haud ea sit constantia partibus, atque
 Intestina quies, duro quæ corpore perstat;
 Nulla tamen sine finitimâ tangente profectò est,
 Aut hac, aut illâ, quâ prætereunte teratur. 685
 Nec cessant in perpetuo contagia motu.
 Principiis quippe in solido situs unus & idem
 Permanet; in fluido mutabilis & vagus errat:
 Hæc genera inter se haud alio discrimine pugnant.

ASPICE, ut erecto stet lymphæ inclusa canali, 690
 Quam subtus retinent postes. Si quando reclusis
 Laxetur valvis, subito fluit acta suo pte
 Pondere præcipitans. At non erumpit ab imo,
 Quin delapsa simul tantum decrescat ab alto

LIBER SECUNDUS. 69

Vertice, descendatque humentis massa cylindri. 695
 Aëris huic autem propius conjuncta columna,
 Quam sibi cedentem proporro subleuat humor,
 Tollitur ascendens juxta, seque ipsa relictum
 Deprimit in Spatium, quo decidit unda residens,
 Non intermisso contactu : seque vicissim 700
 Et latices infra suppleant, & desuper auræ.

Sic pulso semper locus est, Spatiumque liquori,
 Quò se se, priscâ ejectione statione, receptet.
 Nec momentum horæ est, quo non sit tota relictæ
 Area plena loci : quia non succedere cessant 705
 Contiguæ partes, quas corpus mobile trudit.
 Hoc pacto baculum si propulsaveris unâ
 Parte movens, ibit simili pars altera gressu.
 Haud aliter funis longè porrectus, ab uno
 Si capite excutitur, paulatim subfilit omnis, 710
 Et flexu curvos imitatur mobilis angues.
 Contortusque chalybs jugi vertigine thecam
 Exagitat ; duplici suspensam cardine cogit
 Circumagi presso latere intus, & omnia junctim
 Instrumenta movet ; quia strictè cuncta coherent : 715
 Unde fit impulsus nunquam discissa propago.
 Jam quæ de toto liquidorum corpore dixi,
 Hæc de principiis liquidorum intellige & ipsis.

Novi equidem, quicumque volunt (in verba magistri
 Nam jurant) primas per se consistere partes 720
 Materiae solidas, immortalisque figuræ,
 Et tamen absimiles, velut ipse Lucretius, illos
 Nec solidi motum in fluido, nec particularum

70 ANTI-LUCRETIUS,

Inter se fluidi, quamvis tenuissima quæque
 Ponatur, quovis animi comprehendere nisu; 725
 Ni Vacuum fingant. Namque omnia corpōra condunt
 Talibus ex Atomis, quæ, dum in diversa vagantur,
 Destitui Spatio nequeant; semperque necesse est,
 Ut variæ linquant varia intervalla figuræ,
 Corpus ubi nullum est, aiunt. Quod linquitur ergò 730
 Et vacat, hoc nihilum dici, Spatiumve, locumve
 Non refert; fatis est linqui, penitusque vacare.

HAUD mirum, è falsq si plurima falsa sequantur.
 Sed, quod Materiæ naturam hanc, sive figuras
 Attinet (in quo uno totum fundatur Inane) 735
 Id non rejicio tantum, ingeniique dolosi
 Commentum affirmo; faciam, convictus ut ipse
 Rejicias: ubi nempe Atomos, & corporis ortum
 Exsequar. Interea, quid sit purissimus æther,
 Quoque modo partes liquidorum interfluat, audi. 740
 Hujus particulæ non simplicitate rigentes
 Æternâ, non duritie, velut antè putabas,
 Unius aut formæ semper molisque tenaces;
 At levitate suâ, motûsque labore perennis
 Dividûæ, frangi faciles, iterumque coire, 745
 Et quocunque loco quamcunque capeßere formam,
 Non ullo quamvis interpungantur Inani,
 Usquè valent omnes penetrando implere lacunas;
 Quinimo impediunt ne possint esse lacunæ.

CEU globulos unâ si quis congestit eburnos, 750
 Semina triticea, aut chalybis ramenta vel æris,
 Interjecta videt loca passim tenuia, quò non

Est

LIBER SECUNDUS.

71

Est rigidis aditus ; verùm facilè influet omnis
Injectus liquor, atque sinus penetrabit hiantes.

Ast horum angellis non se infinuaret acutis,

755

Si formam globuli fervarent prima liquoris

Semina ; sed jaculi sese in pungentis acumen

Producunt, modulos & componuntur ad omnes :

Flexibilis quasi cera cavo compressa sigillo.

Sic ubi Grajugenùm vestigia docta secuti

760

Sculptores altis excudunt ænea signa

Porticibus, simulacra solent effingere primùm

In gypso, cerâque linunt ; hinc tota madentis

Argillæ mafsâ tumulant ; sparsimque relicto

Tramite perfundunt liquefacti fonte metalli :

765

Cera fluit ; sequitur fugientem torridus humor ;

Et frontem Alcidæ, nervosæque membra capeffit.

ERGÒ vices Vacui peragit subtilis abunde

Materies ; quæ dum spatiis se accommodat æquis

Aspera particularum inter, faciliq; recessu

770

Pulsanti minùs obstat, idem est ac si nihil obftet :

Quidquid enim minimum est, nihili tandem instar
habetur.

Illapsis adeò saxi licet unda resistat,

Attamen illa cadunt ; quoniam minùs unda resistit,

Quàm premitur. Sic cedit aquis labentibus ær,

775

Quas paulum repulit. Sic nunquam præpedit æther

Æra, quin deorsum tendat, ventisque feratur.

AT si totum, inquis, plenum est & Inane negatur,

In cubico pede Materiæ subtilis erit vis

Non minor obsistens fodienti sive secanti,

780

(Omnis Materies propriâ nam mole resistit)

In

In pede quàm cubico lapidis, plumbive, vel auri.
 Falleris, ô Quinti: neque enim, quod fortè putabas,
 Per vim Materiæ propriam memorata resistunt;
 Sed per contextum, qui partes jungit inillis. 785
 Materies, ut iners, haud per se motibus obstat:
 Tantùm ex affrictu & vinclis plexuque tenaci,
 Aut contrà posito motu in diversa ferente.
 Nimirum vim vi potis est opponere nullam:
 Motibus apta quidem sumendis, apta quieti; 790
 Sed nec sponte petens motum, nec sponte quietem.

PERVIA sint igitur quòd quædam corpora, vel non,
 Quòd suffurentur motum, sensimque retardent,
 Aut citò restinguant absorptum, ac denique tollant,
 Hoc elementorum non vis, non summa, sed unus 795
 Efficit ille modus, quo sunt elementa soluta,
 Vel connexa simul; quo sunt abrafa, vel hirta.
 Est in aquâ plus materiæ quàm in corpore ligni;
 At digito penetrabis aquam, non ligna: Metallis
 Est aditus facilis, quando sunt igne liquata. 800
 Demonstrat pondus propriæ quantum insit in illis
 Materiæ: sic Mercurio subtilior aër,
 Aëriis æther longè subtilior auris;
 Nec moles constans elementorum æthere in ipso,
 Cujus particulæ magis ac magis attenuantur. 805
 Hoc unum teneas animo, passim esse liquores
 Immersos aliis aliis, unâque fluentes;
 Atque alios aliis textos subtiliùs; & qui
 Præ cunctis longè tenuissimus esse videtur,
 Possè iterum minimo causæ advenientis ab ictu 810
 Comminui magis atque magis, semperque resolvi.

LIBER SECUNDUS. 73

PLENUM igitur motus rapidos aliquando morari
 Et variare potest, & detorquere refractos,
 Dividere, inque aliam ex aliâ transfundere partem,
 Non penitus prohibere : imò per corpora servat, 815
 Et regit, ut socio coalescant plurima nexu ;
 Quod puro in Vacuo nunquam sperare liceret.
 Corporum enim partes medium per Inane solutæ
 Nescirent servare fidem, jamque agmine rupto
 Diversæ hæc illæc fugient, & in ordia prima 820
 Dilabentur, uti pulvis projectus in auras.
 Nam nisi corporibus stipentur corpora, eorum
 Partibus haud teneant nexas sua vincula partes,
 Singula laxa fluant. Quòd sint plena omnia, rebus
 Hinc sua durities : durâ quæ mole cohærent, 825
 Undique, ceu pleno Mundi cratere, premuntur.
 Hoc adeò certis promptum est deprendere signis.
 Dimidios pulchrè levati marmoris orbes
 Si lapsu opposito, ne furtim interfluat aër,
 Aptè inter se se jungas, jam nulla virûm vis 830
 Diverso poterit junctos divellere nisu :
 Hos etenim pressu valido densata coercet
 Materies, firmisque tenet complexa catenis.
 Hinc quoque difficili discinditur unda natatu,
 Atque oblucentes vix vi propulsa lacertos 835
 Certatim reprimat, pectusque fatigat anhelum,
 Et, quasi discidium metuens, findentibus obstat.
 Vimineam pariter virgam si fortè coruscas,
 Illam incurvari modò lentarique videbis,
 Tum strident auræ tenues, tum sibilat aër ; 840
 Unde repulsari pleno liquet aëre virgam.
 Sic etiam, tonitru nubes quatiente fragosas,

E

Præ-

74 ANTI-LUCRETIUS,

Prævertit fulgur strepitum ; quia pervolat ignis
Orior, æriæ sed nostris auribus undæ

Tardos important loca per conferta sonores. 845

DENIQUE cur se se parvo clinamine flectit,
Quæ venit ætherias à fidere missa per auras
Lux oculis, etsi, quantum in se est, recta feratur ?
Nempe abrumpit iter, radiosque intrata refringit
Quæ medio cœlum terrasque interluit æstu 850
Materies diversa, magisque minúsque resistens ;
Ac lucem exiguis amfractibus ire parumper
Detortam cogit : sed non detorta meatus
Per vacuos, nihil est ubi quod detorqueat, iret.
Quippe moras nectunt, quamvis liquentia, passim 855
Corpora, circuitum propter quo mutua se se
Excipiunt, sedes & commutare jubentur :
Quod non accideret, si quovis impete fractus,
Et quâ percutitur liquor, illâ parte dehiscens,
Objicibusque vacans, venas aperiret inanes. 860
Ergò stant pleno, sunt quanquam libera, Mundo
Corpora ; quæ laxè in vacuo si sparsa natarent,
Diffuerent passim ; nec certo fœdere possent
Accipere, acceptosque aliis transmittere motus.

PROPTEREA miror tam docto, tamque sagaci 865
Neutono Vacuum placuisse, ut motibus aptum
Sidereis. Etenim, dum certos atque perennes
Astrorum cursus, cum vi obistente fluenti
Conciliare nequit, discordantesque Planetis
Ducere transversim per conica segmina curat 870
Communi ingenitæ gravitatis lege Cometas,

Nil

Nil reperit melius, quàm si tollatur ab omni
 Æthere materies agitanda ; globique ferantur
 Attractu vario rapti per Inania. Dicam
 Tanti pace viri, quo non solertior alter 875
 Naturam rerum ad leges componere motûs,
 Ac Mundi partes justâ perpendere librâ,
 Et radium solis transverso prismate fractum
 Septem in primigenos permanfurosque colores
 Solvere ; quî potuit Spatium sibi fingere vanum, 880
 Quod nihil est, multisque priùs nihil esse probatum est ?
 Quâ ratione valent in eo densissima volvi,
 Et servare suam volvendo corpora molem ?
 Attractus mitto varios, & pondera nullis
 Exponenda modis, nisi motûs vera propago 885
 Contactu fiat, pulsûmque à corpore corpus
 Tendat eò semper, quò vis direxerit illud :
 Quippe suis deinceps erit his locus. Attamen urget
 Me studium Veri : metuo, ne furculus ille
 Letiferi erroris, Gassendo nuper amatus, 890
 Defensore novo speret se posse tueri ;
 Atque hominis magni famâ titulisque resurgat.
 Huic ergo liceat phyficas opponere causas.

865 CONSTAT enim corpus quodcunque movetur in or-
 Aufugere à motûs centro, sibi cùm nihil obstat ; [bem,
 Molirique fugam assiduè, si fortè quid obstat.
 Cœlestes igitur sphæræ, cùm semper in orbem
 Et proprio super axe, & circum immobile centrum
 870 Volvantur, Vacuo si currant undique cinctæ,
 Scilicet à statione procul, rectâque recedent, 900
 Et centri immemores & cursûs antè peracti.

76 ANTI-LUCRETIUS,

Ceu validâ emissus fundâ lapis exit in auras,
Et metam assequitur subitò, & prævertitur Euros :
Fortior à gyro est illi, & directior ictus:

At lapis erumpat, distento fune per orbem 905

Ut primùm actus erit, si non retinacula fundæ
Præpediant. Ergò fugient vaga sidera, vasti
Perque vias Nihili faciles, per aperta locorum,
Impete servato, penetrabunt futile regnum ;
Donec in objectam, quæ motus fortè retundat, 910
Materiem inciderint, aut tangant mœnia Mundi.

PRÆTEREA cujusque brevi resoluta peribit
Massa globi : quoniam partes hinc inde rotatu
Disjiciet latè sparsas per Inane quietum ;
Ut rota curriculo collectas vibrat arenas. 915
In tenues Atomos primùm Atmosphæriion ibit ;
Inde superficies ; dehinc interiora sequentur.
In subiecta sibi radios malè prodigus astra
Disperget nunquam redituros Delius ignis.
Corporibus densis gravitas quoque nulla futura est. 920
Quin levitatis erunt majoris, & ociùs ibunt
A centro: si quidem plus, quàm rarissima, motûs
Accipient. Qui posse trahi per centripetam vim
Respondebit, eum quæ sit vis illa rogabo.
Namque manus fundam exagitans, hoc missile saxum
Centripetâ non vi, sed fundâ continet ipsâ. 926
Pulsantes equidem vires intelligo, nusquam
Occultas magicisque pares, tantumque valentes,
Ut non centrifugæ possint obistere contrâ,
Sed gravitas etiam crescat, dum corpora centro 930
Accedunt propiùs. Videor mihi cernere terrâ

Emer-

LIBER SECUNDUS.

77

Emergens, quidquid caliginis ac tenebrarum
 Pellæi Juvenis doctor conjecerat olim
 In Physicæ studium ; solitus dare nomina rebus
 Pro causis, unoque secans problemata verbo. 935

Vis eâ, quæ centro promanans corpora cogit
 Ad centrum, ac toto circùm diffunditur Orbe,
 Aut nihil est, aut Materiem toto Orbe requirit
 Diffusam, quâ vis à centro ad corpora tendat.
 Sphærarum centris igitur nunc præfice mentes, 940
 Quæ cum centrifugis decertent viribus, imò
 Victrices propriis circumundique corpora frenis
 Contineant, retrahant fugitiva, elapsa reducant,
 Ellipsesque creent, non veros motibus orbes ;
 Atque ideo, quoties tentat describere corpus 945
 Tangentem (quoniam perimetri linea curva
 Ex infinitè parvis tangentibus extat
 Innumeris) toties restringant atque recurvent,
 Interdum laxare velint, ac lora remittant.
 Ceu puer intextam chartis & vimine lento 950
 Alitis effigiem credit levioribus auris
 Fune regens : aut in triviis multiplice filo
 Ludicrorum hominum jocularia membra moventur.

SIMPLICE nec filo Neutoni fabula pendet,
 Texentis varias vario pro tempore leges : 955
 Hoc vel tota potest uno convicta refelli.
 Nam si Materiæ venis Attractus inhæret,
 Ac sine pernicie nequit interituque revelli,
 Vis ea per cunctas fluit undique prædita partes
 Ingenio simili : simili regit omnia ritu : 960

Infita nam toti, membris lex omnibus una est.
Ergò cuncta pari ratione trahentque trahenturque,
Et leges omnis Natura sequetur easdem.

At neque corruptis turbatae moribus urbes
Diffona tot decreta, & tot discrimina legum 965
Effudère unquam; tua quot doctrina profudit.
Nam, Neutone, tibi quoties vasto æquore rerum
Res nova se se aperit; toties convertere vela
Cogeris, atque alias Attractûs fingere formas.
Ecce alio se more regunt per Inane Planetæ, 970
More alio Magnes, alioque Electrica virtus.
Sic tua circumagitur quâvis versatilis aurâ,
Et vaga per varios errat sententia flexus:
Atque adeò rudibus non discrepat instrumentis,
Uno quæ positu dant unum stridula carmen: 975
Sed quoties juvat inde novos extundere cantus
Et variare melos, toties mutare necesse est
Effectam compagem & pauperis organa Musæ.

Quòd si ridiculum est tales confingere causas,
Et vires intermedio quocunque carentes, 980
In vi centripetâ nil non è viribus ortum
Centrifugis agnosce lubens. Quapropter Inanis
Abjice commentum, quo Mundi tota periret
Machina, nec possent ulli consistere motus.
Verùm corporibus quæ sit gravitatis origo, 985
Hæc, ubi labentes Atomos per Inane refellam.
Materiæ demum quî possit summa fluentis
Et volvi pulsu assiduo, & parere moventi,
Sic, ut nulla tamen fiant dispendia motûs;
Quæque peregrinos adducat norma Cometas; 990
Hæc,

LIBER SECUNDUS. 79

Hæc, ubi cœlestes fluxus & sidera dicam.

NIL igitur vasto in Mundo non undique pressum est.
 Inversis hærent ideo suspensa lagenis
 Vina, cadoque negant se effundere subtus aperto,
 Si non immissus laticem deprefferit aër. 995
 Sed mirere magis: rapido cùm turbine venti
 Infixere salo nubes, ac fervidus hausit
 Inter aquas nimbosque interceptum aëra vortex,
 Tortilis actutum pelagi de fluctibus unda
 Tollitur, & cœlo caput inter nubila condit: 1000
 Curfitat erectum commota per æquora flumen,
 Deprensus miserè nautis, ac navibus ingens
 Exitium; ni quâ perumpant arte columnam,
 Et seriem undarum, jugi quas antlia ductu
 Extrahit, aura levis propere intromissa recidat. 1005
 Tum cadit horrendo præceps cum murmure gurgis.

HINC etiam totis licet instes viribus, unda
 Comprimitur nihil aut paulum: ac si plumbeus undæ
 Plenus, uter multo validè quassabitur ictu,
 Aut nihil offendit contusum malleus utrem, 1010
 Verberibus cassis innoxius usquè resultans;
 Aut, si percutias iterum vehementior, exit
 Guttatim, & solidi per cæca foramina plumbi
 Exsudat potius quàm condensetur aquæ vis,
 Ac seipsam adstringat spatio contenta minori. 1015
 Cur tamen in vacuas non se corpuscula sedes
 Conjiciunt, si perfugiis, quot credis, abundant?
 Protinus absimilem dices obstare figuram.
 Irrita sunt igitur spatia hæc, & inepta juvandis

80 ANTI-LUCRETIVS,

Motibus, ingressum illa negant si partibus undæ. 1020

Non sic æriæ partes, cùm fortè premuntur.
 Constringi patiuntur enim, & subsidere norunt,
 Et coacervari, donec vi denique magnâ
 Diffiliant, rumpantque moras, & vincula solvant,
 Cuncta repentinis lacerantes obvia rimis; 1025
 Ac sonitu horribili fugiant per aperta viarum,
 Si modò cœperunt aliquâ ferviscere flammâ.
 Sulphureas veluti nubes, cinerumque procellas
 Undique visceribus calidis Ætnæa vorago,
 Saxaque tosta vomit, nigrâ fuligine cœlum 1030
 Suffundens, aperitque novis latera ampla ruinis,
 Et ferrugineos eructat faucibus ignes.

DISCRIMEN tantum vacuis ne per æra crebris,
 Et per aquas paucis tribuas? Facit ætheris ardor,
 Quo scatet ærius, sed parcius humor aquosus 1035
 Conferitur; fluit unde minùs, minùs unde liquefcit.
 Sic, ubi vallatas exercitus obsidet arces,
 Ignivomum spirant fabrefacta tonitrua Martem,
 Fulmineosque globos immani pondere torquent,
 Pulveris accensi tanta est violentia! Turres 1040
 Præcipitant, murosque & propugnacula frangunt:
 Pulsâ tremit reboatque procul conterrita tellus.
 At si tam multis terebratur inanibus ær,
 Non est, offensus cur tam gravis intonet; ibunt
 Pervia particulæ per spiramenta silentes: 1045
 Impetus elusi vanescet flaccidus ignis,
 Et fumum imbellem jacet per inania cœli.
 Unde ciet tantos igitur vis flammea motus?

Nempe

LIBER SECUNDUS. 81

Nempe quòd implexum priùs, adstrictumque catenâ
Solvat, & abruptis jam liberet aëra vinclis ; 1050
Cui via turgendi nulla est, ni corpora vibret
Cuncta procul nisu, quo dilatatur, eodem.

TU NC fit in aërii lento subtemine textûs,
Quod fieri planè sinuato cernis in arcu,
Miles ubi torquet nervo pulsante sagittam. 1055
Nervus enim intensus curvati cornua ligni
Contrahit ; hinc adeò patulos convexa meatus
Pars aperit, strictis obturat concava fibris :
Verùm æther de more vias ingressus hiantes
Non habet, intercluso abitu, quò tendere possit. 1060
Ergò premens valido contortas impete fibras,
Corrigere & pressu assiduo producere certat.
Nervus obest : nervum sedenim simul atque remisit
Arcitenens, laxante manu, retinacula cessant.
Propterea tum liberior se se explicat arcus, 1065
Et resilit nervus partes distractus in ambas :
Quâ vi pulsa repentè fugit, rapiturque sagitta.
Sic ventosa ferit tenui catapulta fragore ;
Sic tacitas vibrat pyrio sine pulvere glandes.
Compressi ferreâ quot sunt in arundine flocci 1070
Aëris, en tot habes arcus resilire paratos.

Nec propius vero est quod ais, perlucida quando
Corpora sunt quædam, tenero seu mollia textu,
Aut fluida, id totum vacuis compluribus inter
Conjunctas Atomos tribui, acceptumque referri. 1075
Nam si res, Quinti, sic se se, ut dicis, haberet,
Quæ perlucida sunt, quæ mollia, quæque liquefunt,

82 ANTI-LUCRETIVS,

Hæc leviora forent, quàm quæ transmittere lucem
 Densa negant; solidâque & durâ mole coherant.
 Quod tamen in molli secus evenit atque fluenti 1080
 Mercurio. Certè is non mobilitatis honore
 Cedit aquæ; quin se se etiam calefactus in auras
 Evehit, insinuatque poris; nam cuncta minutim
 Scrutator penetrat volucris corpuscula fumo: 1084
 Tantum humectando non est, neque tactus adhæret.
 Multa tamen vincit, solido quæ corpore constant,
 Mercurii gravitas. Auri rigor omne metallum
 Vincere duritie, lapidesque, ut pondere, cunctos
 Debuerat; quàm molle tamen, quàm ductile nosti.
 Dura natat glacies; levior pars dura metalli 1090
 Partibus ejusdem liquefactis, ut probat usus.
 Cera natat lymphis; ceram omnis sorbeat humor,
 Si perluciditas à multo oriatur Inani;
 Non oleum nitidâ veheretur opacius undâ;
 Non rigidus pumex, non lento cortice suber. 1095
 Fossilium quoque rex adamas, quem parturit una
 Dives opum & Phœbi radiis melioribus ardens
 India, non durus simul ac perlucidus esset.
 Perlucere etenim multis ab Inanibus ortum,
 Duritiem excludit paucis ab Inanibus ortam. 1100

At verò quæ sunt directæ pervia luci
 Corpora; clathrorum ritu compacta videntur,
 Ac strue multiplici foliorum reticulata.
 Molliâ si fuerint, laqueos imitantur Arachnes;
 Ut rivi labentis aquæ, seu limpidus aër. 1105
 Si prædura, filex velut est crySTALLINA, crates
 Ferratas referunt, quæis pervia sæpe domorum

Clau-

LIBER SECUNDUS. 83

Claudimus, ut facilis detur transpectus in hortos.
 Permeat exiles aditus pars altera lucis,
 Altera cancellis offensa retunditur; unde 1110
 Resplendent crates partim, partimque videri
 Ulteriora finunt, ac si nihil inter adesset:
 Interea caulas purissimus occupat æther.
 Hinc si pronus aquam spectes in margine ponti,
 Protinus illa soli tenuem declivis arenam 1115
 Exhibet, ac nitidis conchylia mixta lapillis:
 At mare si magnum prospectas littore ab alto,
 Luminis ingentem transversa per æquora tractum
 Aspicias; Phœbi nam se radiantis imago
 Projicit in planum, tremulisque reflectitur undis. 1120

PRÆTEREA vitrum candens, atque ipsa, rigore
 Deposito, cernis mollescere cocta metalla;
 Non interjectu Vacui diffusilis, imò
 Corporis advectu, quo vincula cæca repentè
 Dissiliunt, sitque ex geminis mixtura liquefcens: 1125
 Quando volatilibus jaculis per sulphura serpit,
 Et salium frangit nexus, partesque solutas
 Dissipat irriguus, varièque interfecat ignis.
 Sæpe nec ipsa operi vis ignea sufficit: addi
 Nempe solent nitrum solvendo & alumina ferro, 1130
 Quæ referent, obelisque viam rimentur acutis.
 Quin etiam ipse adamas ferrum qui spernit & ignes,
 Ære repercussa excipiat si spicula Solis,
 Traditur humescens fluere accedente smaragdo.

Huc accedit, uti, quoties rarefcere corpus 1135
 Contigit, admiffæ veniant in viscera partes,

84 ANTI-LUCRETIUS,

Quârum abitu densum, ejecto velut hospite, fiet.
 Sic aqua conceptis ebullit fervida flammis,
 Pellitque in teretes dilatatum aëra bullas :
 In glaciem concreta riget, simul avolat ignis 1140
 Exiguus, qui particulas agitare solebat.
 Ast hujus miranda quidem natura videtur,
 Quòd falis haud æquo plus unquam forbeat ; omne
 Quod superest, fundo intactum satiata remittat :
 Nec minùs interea fucum, variosque colores 1145
 Ebibit : & quoties vim certam ardoris adepta est,
 Sic stat, & adjunctis nihilo magis ignibus ardet.
 Quare dissimiles in eâ, multosque meatus
 Absit ut esse negem ; solùm nego prorsus inanes :
 Aëre nam scetos, & partibus ætheris aio, 1150
 Quæ non effugiunt semper ; nam crescere lympham
 Cernimus adjectis salibus, quos lympa resolvit.
 Ligna quoque in spatium, si quando irrepsert humor,
 Amplius evadunt ; contracta humore fugato
 Arescunt, rimisque brevi finduntur hiuleis. 1155
 Tantum prorsus abest, ut corpora vana tumescant,
 Atque incremento cava dilatentur inani.

Quos igitur Vacui tractus toto Orbe putabas
 Hactenus immensos, & non auctoris egentes,
 Ut foret absque Deo quiddam, saltemque creata 1160
 Non essent spatia, & velut incunabula Mundi ;
 Ociùs abjicias animo ; loculosque vacantes
 Corporis in medio cuiusque ; hæc omnia temnas,
 Delirantis uti lusus & somnia seestæ.
 Ecce vides, ut sit fragili malè credita fundo 1165
 Machina, quam falsâ deceptus imagine rerum,
 Extruis in Vacuo, penetrabilibusque lacunis.

A R G U-

ARGUMENTUM

LIBRI TERTII.

QUINTIUM ad capeffendam Virtutem hortatur.
Tum hoc Libro de Atomis quærendum proponit : à v.
1. ad v. 63.

Exponit Epicuri confilium in fingendis Atomis. Deinde
quæftionis hujus hanc diftributionem inftituit : 1°. Per fe
non effe Atomos. 2°. Non effe numero infinitas. 3°. Non
individuas, ac proinde non immortales. 4°. Non pro-
pria gravitate præditas. 5°. Non eo, quo donantur
motu, poffe inter fe coalefcere. Hoc Libro tres primas
partes exfequitur ; poftremæ duæ, quæ motum Atomo-
rum fpectant, ad fequentem Librum pertinent : à v. 63.
ad v. 111.

1°. Atomos per fe non effe oftendit, quia non omni dote
ac facultate pollent ; quia fingulæ poffunt non effe ; quæ
Inane fine Atomis effe poteft : à v. 111. ad v. 182.

2°. Innumeras effe non poffe probat, quòd majore Inan ;
circumfcriptæ fint ; quòd earum numerus & augeri &
incolumi Mundo imminui poffit ; quòd quidquid à Numero
incipit, in Numerum definat ; quòd ut Spatio, fic Numero
finitas effe oporteat. Oftendit quàm absurdum fit illud
Epicuri commentum, in Atomorum claffibus numero finitis
Atomos numero infinitas collocaffe : à v. 182. ad v. 510.

3°.

ARGUMENTUM.

3°. *Negat immortales esse Atomos, & individuas; easque dividi posse confirmat ex eo quòd sint figuratæ. Hic affert argumenta præcipua quibus probatur Materiam in infinitum dividi posse; solvitque Epicureorum eâ de re objectiones: à v. 510. ad v. 803.*

Absurdam esse ostendit Spinosæ unitatem: à v. 803. ad v. 873.

Ex eo quòd dividualæ sint Atomis, concludit eas ex naturâ suâ solidas non esse, ac proinde fabro indiguissæ ut coalescerent; quod consequi quoque demonstrat, ex eo quòd necessariæ non sint Atomorum figuræ: à v. 873. ad v. 1018.

Anaxagoræ homœomeriam confert cum Atomis, nec magis absurdam probat: à v. 1018, ad v. 1047.

Concludit Materiam è nihilo factam; Deum non consistere è Materiâ; quod Epicurus quærit in Atomis, id in solo Deo inesse: à v. 1047. ad finem.

ANTI-

F
Du
Vin
Ipse
Nat
Illu
For
Din
Scil
Aut

ANTI-LUCRETIVS,

SIVE

DE DEO ET NATURA,

LIBRI NOVE,

AD QUINTIUM.

LIBER TERTIVS.

De Atomis.

FELIX qui veras avidus cognoscere causas,
Sensus assurgit supra, nullumque secutus
Ductorem, præter lumen Rationis amicum
Vimque animi, reliquis mortalibus invia tentat
Ipse loca, explorat rerum caput, atque per omnes 5
Naturæ latebras ire imperterritus audet.
Illum non anceps Regum favor, aut levis aura
Fortunæ, miserisque bonis contenta. Voluptas
Dimoveant, Veri sanctum ut deponat amorem.
Scilicet haud satis est rivos spectare fluentes, 10
Aut herbâ in molli patulæque sub arboris umbrâ

Pro-

Prostratum, nitido radiantes rore lapillos
 Mirari, ac tremulo labentes murmure lymphas,
 Et flores quos nutrit aquarum lacteus humor,
 Ac bibulo semper viridantem cespite ripam : 15
 Fontem ipsum indagare juvat, penitusque latentes
 Rimari venas laticumque exordia prima.
 Quorsum igitur nos corporibus circumundique septi,
 Materiae decus ac formam externumque nitorem
 Miramur tantum, summoque in cortice rerum. 20
 Ludimus? Internam cur non penetramus in ædem
 Naturæ, atque adytis immitti poscimus ipsis?
 Quàm pulchrum est in principiis, in origine rerum
 Defixisse oculos & nobile mentis acumen!
 Pervolat huc Sapiens; nugæ sunt cætera Vulgi. 25
 Hinc nullus digno Vates extollere versa
 Pythagoræ magni poterit, magnique Platonis
 Illustres animas: ingens quibus institit ardor,
 Se primum, auctoremque sui & primordia cuncta
 Quærere contemplando. Hos non tenuere paterni 30
 Deliciæ moresque soli, quin protinus omnem
 Ægyptum & Syrii lustrarent littora ponti;
 Incoluit primum quas alma Scientia sedes:
 Atque viros ibi consulerent sapientipotentes
 Longævosque, & doctrinæ monumenta vetustæ: 35
 Civibus ut tandem non vellera murice tincta,
 Non aurum aut gemmas, ast aurea dicta ferentes,
 Ditarent patriam nova per commercia Veri.

Hoc animo, Quinti, Naturam invisere tecum
 Dulce mihi: dulce est altos intrare recessus, 40
 Et præferre facem, & gressus firmare labantes.

Ne

Ne te, quæso, viæ capiant mala tædia longæ.
 Sunt rigidi, fateor, trito sine tramite montes,
 Sunt duræ cautes, ac spinis horrida passim
 Virgulta, & fossæ juga per salebrosa profundæ : 45
 Macte animo tamen interea dum alludere conor,
 Defessamque tibi rerum asperitate molestâ,
 Non injucundo solari carmine mentem.
 Haud secus in sylvis, ac frondes inter opacas
 Ingenitum carmen modulatur musicus ales, 50
 Dum fovet implumes fœtus placidissima conjux :
 Nam ramo nunc ille sedens, nunc præpete pennâ
 Huc illuc circumvolitans, noctesque diesque
 Invigilat custos ; liquidâ tum voce canorus
 Personat omne nemus : molli hæc abscondita nido 55
 Suaves aure bibit numeros, oblita laboris ;
 Et vix assiduæ sentit fastidia curæ.

Nunc superest Atomos ut perspiciamus in ipsas :
 Altera nam sectæ basis est. An firmior hæc sit,
 Cognosces : vix crediderim, quia non sibi constat 60
 Ipse parens Atomorum ; & tanquam erroris amore
 Ebrius, interdum proprio se confodit ense.

PRIMUM infinitas, infinitoque natantes
 In Nihilo posuit. Nimirum utrumque volebat
 Æterno è folio pellendi Numinis audax 65
 Conatus. Nam si per se se, ac semper ab ævo
 Stant omnes, numero quis eas includere certo,
 Utque tot, haud plures essent decernere quivit ?
 Tum si, ut progenerent aliquid, temerarius illis
 Accidere occurfus debet, quo plurima, casu 70
 Con-

90 ANTI-LUCRETIVS,

Conciliante, cohors glomeretur corpus in unum ;
 Infinita foret sparsæ nisi materiæ vis,
 Fortunæ credenda joco, & concrefcere prompta,
 Rarò vel nunquam potuiffent corpora gigni.
 Quinimo fi magnum adeò fupereffet Inane, 75
 Undique diffugerent, ac per deferta locorum
 Ufqûè vagarentur Naturæ elementa ; nec effet,
 Cogere qui tandem ac difperfa reducere poffet.
 Sic Spatium immenſum Minima infinita popoſcit.
 Nec tamen hîc aliquâ fine libertate locari 80
 Fas erat, ut quodam poſſent coaleſcere motu.
 Nam fi denſa nimis, nimis & ſtipata fuiſſent,
 Non aliunde impulſa quidem & motoris egena,
 Torpebant, ſomnoque gravi infecunda jacebant.
 Unde ſoluta eadem ſimul atque frequentia fingi 85
 Par fuit, & proprio gravitatis percita niſu,
 Quando hic præ cunctis ultroneus eſſe videtur.

INGENIOſA quidem hæc ; verùm ratione ſagaci
 Si fuerint excuſſa, ruunt fundamine nullo.
 Ac veluti ſcenis agitur dum fabula noſtris, 90
 Ludificant ocu'os ſpectacula vana tuentes,
 Et mentitarum capiunt dulcedine rerum :
 Ut modò porticibus longis ſimulacra Deorum
 Aurea marmoreas inter mirere columnas ;
 Et modò præceſſas turres, arcusque ſuperbos ; 95
 Aut claſſem in portu ventis dare vela parantem,
 Exſtantesque mari ſcopulos, incurvaque longè
 Littora fluctifrago pelagi ſpumantia rore ;
 Nunc impendentes ſylvarum cautibus umbras ;
 Inde vorax Erebi barathrum, & Plutonia regna,

Hinc

Hinc placidum nemus Elyfii fedesque beatas :
 At pulchrum aspicias posticâ parte theatrum,
 Nil præter telasque leves leviterque perantâs
 Cernis, & avulso ruit omnis machina clavo.
 Sic introspectum fallacis dogma Epicuri 105
 Concidet, inque suum evanescens ibit Inane ;
 Quando nec innumeras, nec progenitore carentes,
 Non individuas, immortalesve, nec ultro
 Labentes Atomos, nec eo concrefcere motu
 Quo dicuntur agi, mox ipse fatebere victus. 110

PROTINUS in mentem revoces quod dicere nuper
 Me memini, cùm de Vacuo lis orta vigeret ;
 Rem prorsus nullam per se constare potesse,
 Quæ simul haud esset genere omni prædita dotum.
 Deficiente aliquâ, rem cernimus esse creatam ; 115
 Et majorem illi causam præcellere. Quidquid
 Ex alio non est, nequit ullo limite claudi.
 Et cur, quod per se est, non dotibus affluet illis
 Cætera quas habeant queis per se stare negatum est ?
 Dii vestri, quos in latebras Epicurus adegit, 120
 Ut mollem ducant secura per otia vitam,
 Dii vestri, quos fortuito corpuscula nexu
 Compegere, velut tibi res compingitur omnis,
 Per se se non sunt ; felices attamen illic
 Æternùm vivunt, ac lætâ pace fruuntur : 125
 Et felix, Atomus quæ per se est, esse nequibit ?
 Multa valent homines membrorum robore partim,
 Et partim ingenio ; per se non esse fateris :
 Si per se est Atomus, cur ipsi nulla potestas ?
 Te malè naturam rerum docuere magistri. 130
 Quæ

92 ANTI-LUCRETIUS,

Quæ tenet æternum propriis à viribus ævum,
 Atque est idcirco, quia per se debuit esse,
 Et non esse nequit; res illa, utcunque vocetur,
 In se habeat totum esse, ac totum posse, necesse est.
 Numen habes, Numen tibi nescius adstruis ipse. 135
 Cur Epicurus enim numero docet innumerali
 Esse Atomos? Quia ponit eas auctore carentes.
 At si auctore carent, cur illas non quoque dixit
 Ut numero, sic mente, ac viribus infinitas?
 Cur non esse Deos voluit? Nam nomine tanto 140
 Dignior est Atomus, quæ per se stare putatur,
 Quàm Divi ex Atomis temere incurrentibus orti.
 Hanc tamen invalidam facit & Rationis egentem;
 Hos ratione animi donat, vitæque beatâ.
 Naturæ nihil æternæ concedit avarus, 145
 Omnia fortuitæ. Quàm sint hæc dissona, sentis?

TANDEM igitur falsi vestigia blanda secutum
 Ductoris te pœniteat, dulcissime Quinti.
 Divinos pudeat tam parvis rebus honores
 Decrevisse. Leves micas, tenuissima segnis 150
 Materiæ ramenta, meri ludibria casûs,
 Per se naturamque suam constare putabas!
 At certè quidquid per se est, sic esse necessum est,
 Ut cùm percipitur, simul ipsum eluceat esse;
 Et, si ponatur penitus non esse, repugnet. 155
 Hæc Atomis tribui nequeunt. Vis, ordine dicam?
 Scilicet hæc Atomus, quæ nunc mihi jungitur, esse
 Ut sine me poterat, poteram sic esse sine illâ.
 Æternum in Vacuo potuit disjuncta vagari,
 Æternum poterit. Cùm ergo fit inutilis Orbi, 160
 Ponamus

Ponamus non esse : ruent num cætera rerum ?

Nequaquam. Non hanc igitur perstare necessum est ;
Illiusque loco, satis est si perstet Inane.

Unius hinc Atomī ratio non postulat, ut sit.

Quòd si unam è rerum naturâ expungere possim, 165

Expungam geminas, expungam quatuor, omnes

Denique. Namque omnes nihil excellentius in se,

Naturam quod spectat, habent, quàm parvula quidquid

Ac simplex Atomus reverâ possidet omnis.

Nulla igitur per se, si per se non fuit una. 170

IMMENSUM qui præterea sibi fingit Inane,

Rem quasi perpetuam, certè ut rem cogitet, ipsi

Nil atomis opus est : intelligit esse reapse

Magnum aliquid, quod Materiâ secernit ab omni.

Ergo Materiæ molem totam esse suâ vi 175

Non modò non vincit, fieri sed posse fatetur

Ut nil Materiæ sit funditus omne per ævum.

Olli Materies est adventitia Mundo.

Quare igitur per se, quare infinita putatur ?

Sed faciam, ut verum noscas ; utcunque Lucreti 180

Obstrepat, & contrà decantet garrula Siren.

INNUMERAS vis esse Atomos, sed majus Inane

Innumeris Atomis. Quânam compingitur arte

Infinitum illud malè parcum, & parte recisum,

Quod jam stare nequit, quoniam pede claudicat uno ?

Nempe infinitum infinito posse putasti 186

Esse minus ? Nonne hoc ipso, quòd crescere possit,

Mancum ac finitum est ? Quod majus, nonne minori

Semper limes erit ? Porro non æquat Inane

94 ANTI-LUCRETIVS,

Materies, quia non explet; sed libera fertur 190
Per medium, vacuos & passim linquit hiatus;
Major, si nullum superesset Inane, futura.

Quapropter quemcunque locum deprendis inanem,
Illic Materiæ finem simul esse fateris.

Nam si pertendam infinitas æquoris undas, 195

Littora tu digito monstrans ubi definit æquor,
Me subito falsi convinces; haud secus & te
Convincam, ostendens vacuum sine corpore purum.

Aspice ut ambo sibi noceant obstantque vicissim,
Quæ tu fraterno nexu conjuncta putabas; 200

Et mediam regni partem infinita gemella
Subripiant, lacerentque immani vulnere totum.

Elige; nam regno alterutrum decedat, oportet.

Sed caveas; quia Materiem si tollere mavis,
In nihilum jam cuncta ruent; si tollis Inane, 205

Non est, Materia ut possit stipata moveri.

Quid vetat, objicies, ne sursum lineæ duplex
Ducatur sine fine quidem, tamen una profundo
Exeat à centro Telluris, & altera tantum

A facie? Tunc sunt expertes limitis ambæ, 210

Nec tamen æquales. Vanos imitare Sophistas,

O Quinti! Geminas habet utraque lineæ partes:

Hac sunt æquales, quæ sunt sine limite; sed quæ

Ponis inæquales, finitas esse fateris:

Limes enim est illis, ubi primum exordia sumunt. 215

At tua Materies nusquam est sine limite, quando

Mergitur in vacuo quod ab omni parte redundat.

ERGÒ dormitat præclari dogmatis auctor,

Innumeras cùm vult Atomos, quibus addere possem
 Vel plures; nondum ut penitus repleatur Inane. 220
 Nam locus est cunctis. Fingamus millia centum
 Adjungi: num propterea complebitur? Esset
 Finitum, posset si centum millibus olim
 Compleri. Porro non tantùm hæc millia fas est
 Adjungi, verùm bis, ter, quater, ampliùs, imò 225
 Millia mille modis iterum repetita. Profectò
 Crassior esse potest globus hic Telluris & Undæ,
 Quàm nunc est; paulo fieri quoque densior Aër;
 Partibus & cunctis Vacui succedere corpus;
 Nil etenim prohibet, quod nunc sit inane repleri. 230
 Ergò Materiæ tumefactam crescere molem,
 Perque novas Atomos augeri posse fatendum.
 Crescere si possit, nunc finitam esse necesse est.

AUGERI ut poterit, poterit quoque, sospite Mundo
 Imminui: demtis siquidem succedere Inane 235
 Corporibus promptum est; Vacuumque ut corpora sup-
 Sic Vacuum, nullâ jacturâ, corpora supplet. [plent,
 Nunc porro demas Atomorum, nam licet, unam;
 En, quam jactabas immensam, summa repentè
 Fit minor: at centum si demseris; ecce minorem 240
 Semper habes. Immensum ergò majusve minusve
 Esse potest, quàm nunc reverâ est. Perge, Poëta,
 Quid stas? Æternum pariter dic posse putari
 Longius aut brevius. Risum teneatis, amici!
 Confutare pudet, liquidò quæ falsa videntur. 245
 Partibus adjectis veluti res crescere nunquam
 Infinita potest, nequit & decrescere demtis.

PRÆTEREA cùm quæque Atomus finitâ sit in se,
 Quotquot erunt, vel si plures quàm intelligis, essent,
 Haud unquam in numerum poterunt coalescere tantum,
 Qui non descriptos habeat circùm undique fines. 251
 Nempe sat est numeri primordia ducere ab uno.
 Namque hæc dividuis natura est infita rebus,
 Ut quæ principium, finem quoque norit : utrâque
 Parte nihil : rerum hæc extrema ; fugâque perenni 255
 Exit in hoc tandem, quidquid promanat ab illo.
 Quare infiniti finitas dicere partes
 Quæ stent unâ omnes, numerumque suapte putari
 Naturâ plenum, qui non augescere possit,
 Absurdum est. Velenim quiddam potes addere summæ ;
 Atque ita limes erat : vel non potes addere quidquam ;
 Exhausta est igitur numeri & præclusa potestas :
 Unde infinitus simul ac finitus habetur :
 Quod pugnans rectâ procul à Ratione recedit.
 Quidquid habet numerum, per se innumerabile non est.
 Quidquid & extensum est, mensuram admittat oportet.

Quòd si autem numeros vulgò sine fine patentés
 Dicimus, idcirco quia possunt crescere semper,
 Nilque vetat summæ superaddi cuilibet unum ;
 Observa numeros, ut fusiùs antè probavi, 270
 Re nihil esse quidem, mera sed phantasmata rerum,
 Solius ingenii fœtus prolemque caducam.
 Scilicet hoc ipso quod possumus addere summæ,
 Summam infinitam re ipsâ nullam esse fatendum est.
 Ergò cùm liqueat, quidquid numeratur, id esse 275
 Finitum, & partes numerari posse minutas,
 Quarum conflatur denso è glomeramine totum ;

Hinc

Hinc sequitur, quidquid multis coalescere ponas
 Partibus aggestis & consistentibus unâ,
 Haud infinitum posse, immensumve putari : 280
 Atque ita Materię summam, quę in semina parva
 Dividitur, certos intra consistere fines
 Quodque infinitum est, unum simul esse reapse ;
 Cui nullę partes adimi aut accedere possint.

CERTE Materies, quocunque extensa patefeat, 285
 Infinita nequit, si non immensa, putari.
 Porro Materies nequaquam immensa videtur
 Hoc ipso quod sit variis affecta figuris,
 Atque in multigenas classes, te auctore, tributa
 Hoc etiã, Quinti, tua per documenta probabo. 290
 Qui Spatium putat immensum, velut antè docebas,
 Hęc immensa vocet, spatium quibus omne tenetur ;
 Ut vocat æternum, quod nullo tempore non est.
 Pars etenim Spatii quęcunque relicta superfit,
 Res ibi deficiens non est immensa profectò. 295
 Multimodis igitur eũ sit distincta figuris,
 Atque ideo in multas Atomorum summa cohortes
 Sit divisa, tuo præceptorisq; Poëtę
 Judicio, quęcumque cohors immensa putetur,
 Hac opus est unâ Spatium simul omne replei. 300
 Terminus est illi, quod non penetratur ab ipsâ.
 Porro, dic sodes, gens infinita cuborum
 An toto, quantum est, Spatio protenditur una ?
 Haud certè : siquidem globulis jam non locus esset,
 Nec spiris, triquetris, rhombis, mucronibus, hamis. 305
 Conica gens totum sola exæquarit Inane :
 Quò nunc Pyramides, quò disci, quòve cylindri

Migrabunt; juvat his Spatium ultra quærere sedes.
 Nulla igitur Spatium immensum sola occupat. Ergo
 Nulla immensa potest, nulla infinita vocari. 310
 Dant aliis aliæ finem accipiuntque vicissim.
 Sed quæ sunt finita loco, finita necesse est
 Sint etiam numero; quare sub quâque figurâ
 Innumeras Atomos consistere posse negandum.
 Porro finitas Atomorum dicere formas, 315
 Atque ideo classes, queis dant sua nomina formæ,
 Cogeris. Hinc sequitur conclusam limite certo
 Materiæ summam: cùm non coalescere possit
 Undique finitis è partibus infinitum.
 Sed quoniam Spatii quodcunque relinquis inane, 320
 Æquè infinitum est atque id quod corpore complex,
 Inde liquet Spatii summam non posse repleri,
 Ni nova Materiæ summa infinita creetur.
 Quæ nunc sparsa natat Vacuo, quàm curta brevisque est!
 Ampla videre mihi videor quæ dolia vulgò 325
 Asservant inter cava fundamenta domorum
 Teutones, aut cryptis gelidoque in monte recifis
 Porticibus, veteri sacrata palatia Baccho:
 In quæ si jaceres quantùm capit amphora vini,
 Hospitibus, pro! quanta mihi vindemia! dicens; 330
 Imò quàm tenuis, dicam, si dolia cernas.

Et cur, si numero sunt infinita, volebas
 Semina Materiæ Spatium quæcunque pererrant,
 Finitis tamen inter se distare figuris?
 Haudequidem ignoro quid ad hæc contraria forsan 335
 Invitu m te compulerit. Cùm nempe videres
 Non infinitas passim consurgere rerum

In mundo species, at finibus esse coactam
 Quamque suis, nullamque novâ splendere formâ,
 Intellexisti, quamvis agnoscere nolles 340
 Quid foret, esse aliquid certâ quod lege domaret
 Effusam vim Materiæ, frenoque protervam
 Luxuriam & rapidos posset compescere motus.
 Mens erat ; at tibi Mens fabricâ procul exulat omni :
 Ergò Materiæ potiùs refecanda potestas, 345
 Ipsaque per certas formarum, sub duce nullo,
 Distribuenda fuit legiones atque catervas :
 Ut responderi posset quærentibus, inter
 Quadrupedes quare nil grandius est Elephanto ?
 Cur non centimanos Briarei de stirpe Gigantes, 350
 Centauros, Scyllas, aut qualis fingitur Argus,
 Semibovesque viros edit Natura creatrix,
 Et Satyros ; at se generatim secla propagant ;
 Nec surgunt nova monstra, sed omni gente parentum
 Nascuntur similes atque omni tempore fœtus ? 355
 Scilicet innumeras Atomos in quâque repostas
 Classe quidem, at non innumeras occurrere classes.

O miserum effugium ! Tua si corpuscula per se
 Consistunt, dominoque carent, ac sponte regunt se,
 Dic mihi, quæ virtus, quæ causa potentior ipsâ 360
 Materiâ, paucas ad classes illa redegit
 Semina, quæ nobis æterna, immensaque jactas ?
 Dic age, nam debes : factique edissere causam,
 Si potes ; aut gratis hæc omnia ficta fatere.
 Nempe tuis aptas Naturæ gesta repertis, 365
 Qui tua Naturæ gestis aptare reperta
 Debueras : nec te tamen extricas labyrintho.

100 ANTI-LUCRETIUS,

Nam si Atomj sunt innumeræ sub quâque figurâ,
 Saltem infinitæ generis cujusque creati
 Res fierent ; passimque Lupi, passimque Leones, 370
 Et pecudes passim, lapides, plantæ exorerentur,
 Atque homines ; omnis semper daret omnia tellus :
 Nec volucres aer, nec pisces unda teneret.
 Quæ via nascendi cunctis animantibus una est,
 Infinita foret. Nullo de sanguine patrum 375
 Improvisus adesset equus, bos, ales & anguis ;
 Non sensim vires, non augmen adeptus ab annis,
 At vegetus grandisque, & jam perfectus adulto
 Corpore ; feminibus confestim ac sponte coactis.
 Nam quæ facta semel, fieri cur posse negares ? 380
 Poma sine arboribus, sine terrâ & semine fruges
 Affluerent ; interdum alieno tempore messis
 Cresceret ; inque mari medio confurgeret arbor.
 Omni luce novi soles, nova sidera cunctis
 Noctibus ; innumeri diverso crine Cometæ 385
 Nunc pervulgarent peregrino lumine cœlum,
 Nunc levitate pari fugerent, oculisque videntûm
 Eriperentur, & immenso haurirentur Inani.
 Namque infinitis debent concurrere semper
 Infinita modis, ullo nec limite fisti ; 390
 Quando infinitum numero non clauditur ullo.

ASPICE tesseras, queis ludicra bella geruntur
 In tabulâ, vario quam segmina picta colore
 Distinguunt. Primâ pedites in fronte locati,
 Regem & Reginam, famulos equitesque tuentur, 395
 Nec positæ gemino desunt in margine turres :
 Quisque suâ solet ire viâ, miscentur & intrant

Alternis

Alternis inimicam aciem ; fit plurima cædes
 Hinc atque hinc, donec cedat Rex undique captus.
 Interea quoties pugnae variatur imago ! 400
 Quam diversâ etiam, quam multiplici positurâ,
 Objicibusque novis pignantûm invertitur ordo,
 Invertique potest ! Non sunt tot in æquore fluctus,
 Nec tot habent sylvæ frondes, aut gramina campi.
 Quid, si infinitis ageretur ludus utrinque 405
 Tesserulis ; an summa foret finita modorum ?

Nec juvat innumeros alibi confingere Mundos,
 In quibus omnigenûm scateat sine limite rerum
 Copia, quæ nostro parcè conceditur Orbi.
 Nam si reverâ starent, quos exstruis, Orbes, 410
 Quâ ratione probas nostratibus esse replendos
 Corporibus ; nec posse novis coalescere formis
 Tot concurrentes Atomos, nova semper ut illic
 Ac penitus nobis incognita corpora gignant ?
 Namque modi quibus hæ partes concreescere possunt,
 Non tantûm multo sunt plures partibus ipsis, 416
 Verûm infinitè plures. Quæ nexibus ergo
 Diversis poterunt diversè corpora gigni,
 Sunt infinitè magis infinita. Quis autem
 390 Tantum infinitum tantâ virtute coërcet, 420
 Ne, sibi permissum atque omni variabile casu,
 Det species aliquando novas, veteresque vicissim
 Dissingat ? Fixa est adeò si norma creandis
 Corporibus, qualem servat Natura perennem ;
 Si rerum genera & certa & finita videntur ; 425
 Esse modum finemque Atomis frenumque necesse est.

NATURAS porro similes non sola figura
 Principiorum, ut fortè putas, at certus eorum
 Nexus & ad leges quidam status efficit ordo.
 Quin aliam speciem referentia prorsus ab iisdem 430
 Principiis aliter digestis corpora fient.
 Ut nive candidior limus, quem Serica regna
 Finxerunt dudum, quique his jam fingitur oris,
 Pistus utrâque manu figuli, cedensque moventis
 Arbitrio, currente rotâ, dat monstra Deorum 435
 Omnigenasque feras & Eoi munera ponti:
 Ex illo nunc forma viri, nunc urceus exit.
 Qui cibus in nostros facilis convertitur artus,
 In cane fit canis; atque leo, si fortè leonis
 Venerit in stomachum. Ros idem gramina campi, 440
 Hortorum flores, frumenta que nutrit in arvis.
 Phocarum veluti rector, quem fabula narrat
 Multimodis oculos hominum elusisse figuris.
 Nam villosus aper, durum atque immobile saxum,
 Flamma vorax, fluviisque liquens erat, ac ferus anguis;
 Mille novas iterum species iterumque daturus, 446
 Arcto ni premerent fugitivum vincula nexu:
 Humanos donec repararet denique vultus.
 Unde licet paucæ variant elementa figuræ,
 Res tamen innumeras & qualiacunque creabunt 450
 Corpora, non specie tantum, ceu reris, in unâ;
 At multas itidem species, quot cudere possunt
 Innumerabilium nexus, quos esse probavi
 Prorsum infinitos. Unde infinita videres
 Et rerum genera, & generis cuiusque creata 455
 Corpora, si verè sub qualicunque figurâ
 Innumeras Atomos totus comprehenderet Orbis:

Ergò

LIBER TERTIUS. 103

Ergò quadrupedes, immani maximitate,
Aut formâ horribiles ; Polyphemos, atque Chimæras,
Gorgonas, Harpyasque, ac septem faucibus Hydros.
E quadris, duplici tantùm quæ picta colore, 461
Sic incredibilis formarum copia prodit,
Mutatis sæpe ordinibus, textuque quadròrum ;
Unde pavimentis veniat decor atque venustas.

ÆMULA Naturæ (quanto minor inferiorque) 465
Mens humana, tamen vi freta laboris & arte,
Quam Ratio solers parit, experientia firmat,
Mixturis elementorum, quæ paucula novit,
Spe lueri proprios nova corpora finxit in usus,
Et species, quibus abstinuit Natura, creatis 470
Addidit ; igne coquens, unguenta & pharmaca fecit,
Granaque sulphurea, & vitrum, urentesque lapillos ;
Infitione dedit priscis nova germina truncis ;
Jussit & ignotos animalia prodere foetus,
Robustumque genus mulos invexit in Orbem. 475
Et tuus ille opifex Mundi, rerum unicus auctor,
Omniparens casus fundo tam divite pollens,
Non facit hæc ! Brevis huic virtus, aut curta supellex.
Esse Atomis fines igitur frenumque necesse est.
Verùm, quod per se est, frenum finesque recusat : 480
Ergò stare suis non possunt viribus unquam,
Et causam agnoscunt Atomì, Numenque supremum.
Hic Deus, hic certè est, frustra que, Epicure, reclamationas.

Nunc igitur spatio immenso finita vagari, 485
Si dederis, nullo coalescent semina nexu.
Nempe mari magno si longè diffita venti

104 ANTI-LUCRETIVS,

Navigia impellent aliquot rectoris egena,
 Nunquid fortunâ tandem fore credis, ut usquam
 In classem coeant, & consociata ferantur
 Fluctibus Oceani, quantos tegit orbita solis, 490
 Quantum & transversus Mundi protenditur axis ?
 Disgregat in Vacuo certè distantia major
 Finitas Atomos : per inania magna solutæ
 Convenient nunquam ; spatia infinita vagando
 Non tranare nisi infinito tempore possunt. 495
 Pro ! Quam operis disjecta tui malè membra coherent !

At si Materiam claudunt circumundiquè fines,
 Illam ultrà, quæris, quò sit ventura sagitta
 Quam bonus arcitenens valido contorserit arcu.
 Ex errore tuo dubium tibi nascitur illud 500
 Ultra Materiem nihil est ; mittes ne sagittam
 In nihilum ? Nihilo non est locus : ergò resistet,
 Nec poterit telum vetitos erumpere fines,
 Et vires frustra effusas mirabitur arcus.
 Nec sine corporibus locus est, nec mobile quidquam
 Absque loco : Spatium si funditus omne revellas, 506
 Mors erit hæc motûs ; alisque repentè recisis
 Missile, jam nullo in directum tramite abibit
 Injussum per iter raptantibus ætheris undis.

ÆTERNAS finxisse Atomos totius ut Orbis 510
 Principium foret absque Deo, nusquamve creatum,
 Atque infinitas, quod utrumque probata refellunt,
 Haud satis est visum implacato Numinis hosti :
 Verùm immortales etiam affirmare necessum
 Huic fuit ; ut cunctis etsi non dotibus, ævo 515

Mentiri

LIBER TERTIUS. 105

Mentiri Numen saltem, ac supplere valerent.
 Et quia corporibus mors est, elementa resolvi
 Cùm cœpere, suos ac tandem rumpere nexus,
 Idcirco nullis compactas ex elementis,
 Verùm perfectâ pollentes simplicitate, 520
 Ac solidas Atomos, minimasque & vulnere nullo
 Dividuas fecit; ne morti occumbere possent.

NUNC, individuas igitur non esse, probandum.
 Res acta est: etenim variis exstare figuris
 Dixisti: possunt sine partibus esse figuræ? 525
 Fac tibi quadratas, teretes, triquetrasve, licebit;
 Plurimus extremas exasperet angulus oras;
 Sint aliæ cuneis similes, aliæque cylindris;
 Spirales aliis flexus, vel acuminaingas;
 Permultis hamus, mucro, vel adunca proboscis, 530
 Cornua, vel dentes, rami, perplexaque fila
 Promineant; quasdam speculo magis effice planas:
 Denique ad arbitrium forma, prout est opus, omni
 Ut possint hæere modo, faciliq; coire
 Congressu: da quosque sinus, da quaslibet ansas, 535
 Tu pater, ac figulus: tandem nece, assue, texe;
 Sed mihi ne minimas, sic ut minus esse queat nil,
 Neve haud compositas, immortalesque profecto
 Dixeris, utpote quæ non consent partibus ullis;
 Et cùm principiis careant ipsissima rerum 540
 Principia, haud unquam in res ullas posse resolvi.
 Nam circumcidi possunt, fierique minora,
 Atque in perpetuum frangi, quæcunque figuris
 Prædita sunt. Ita quadratis mutare rotunda
 Cadendo promptum est; iterum quadrata rotundis. 545

Quàmque diu superest hamus, vel mucro, vel uncus,
Vel quæcunque potest Atomum signare figura,
Semper ibi superest aliquid quod radere possis.

AUT illis igitur formam concedere nullam
Cogeris, atque ansas abradere funditus omnes ; 550
Jamque adeò nullius erunt primordia molis :
Aut si vis illas aliquâ irretire catenâ,
Quo meliùs possint nexus sociare maritos ;
Jam tibi principiis Atomi, ceu cætera consent
Corpora. Nec dicas quid primum in rebus inesse 555
Perpetuum, simplex, solidum, immortale, necessum,
Corporeumque simul: quoniam non ampliùs ista
Conciliare potes ; tibi nec jam impune licebit
Dividuas Atomis auferre ac reddere partes.

QUIN etiam, ut velles omni spoliare figurâ 560
Quæ tibi Naturæ corpuscula prima videntur ;
Discrepat id quanquam Vero placitisque repugnat ;
Ne spoliata quidem, penitus sine partibus essent.
Namque ubi nectuntur (ponamus talia necti)
Totane cum sociis conjungi dixeris ? An non ? 565
Si tota ; est igitur penetrabile corpus, & unum.
Ex duplici fiet semper, nec mille decemve
Millia vel minimam poterunt extollere molem,
Totaque Materies Atomum redigetur in unam :
Quo quid ineptius est ? At si non tota cohærent ; 570
Ergò per partem. Sic nunquam est partibus orba
Materies. Ab eâ partes si demseris, aufers
Naturam, & nihilo reddis : nil possidet unum
Et simplex ; menti laudem hanc permittit habendam :

Ipsa sed extensa est ; atque hujus particula omnis, 575
 Ut pars totius, in partes ita sectile Totum est.

TRES itaque annectas, ut fundamenta futuri
 Corporis, in medio positam simul utraque tanget ;
 Altera sed lævum tanget latus, altera dextrum.
 Adjicias aliam subtusque superque, videbis 580
 Quatuor in mediâ partes. Nunc antè retroque
 Des alias, iterum mediam quæ tangere possint,
 Sex numeras. Restant spatia interjecta, novisque
 Seminibus possunt impleri, quæ simul istam,
 Diversâ at facie, tangant : tot partibus ergo 585
 Hæc Atomus constat, quot habet circumundique parvas
 Ac sibi contiguas Atomos ; & partibus illis
 Omnibus est etiam centrum commune, quod ipsum
 Particulas alias complectitur, atque ita semper ;
 Ut nequeas unquam finem reperire secandi. 590
 Quem si invenisses, extrema secutus, haberes
 Rem non extensam, sine centro & partibus ; hoc est,
 Materiẽm, quæ Materies non amplius esset.
 Quod si tam parvâ terrentur imagine sensus,
 Nec fugitiva sequi conspectu segmina possunt, 595
 Atque quàm latè se parvula ductilis auri
 Lamina protendat, repetito sæpius ictu :
 Flammante è stipulâ quàm immensa volumina fumi
 Exsurgant, densâ & subtexant cærule nocte ;
 Quàm levis inficiat quantos tinctura liquores ; 600
 Quàm tenui demum inflammati sulphuris aurâ
 Ingratus vinis odor & sapor inditus adsit.
 Multa quidem, sed crassa tibi corpuscula sensum
 Quæ feriunt ; quot non feriant vix credere possis :

168 ANTI-LUCRETIVS,

Subtili nimium quia sunt hæc prædita filo.

605

An perpendicularum si linea recta jacenti
 Inciderit, puncto resupinam figet in uno.
 Si cadet oblique, paulo teget amplius illam ;
 Nec punctis tanget, licet inclinata, duobus,
 Plusve minusve tamen, clivo prout illa minore 610
 Vel majore cubat. Sic plusve minusve gradatim
 Traçtile fit punctum, prout angulus inde remansit
 Obtusus vel acutus. Item si jungimus ambas,
 Sic tamen ut puncto fiet altera longior uno,
 Nec magis exsuperet dextrâ quàm parte finistrâ, 615
 En tibi dimidias Atomos queis linea major
 Prominet. Hoc etiam te Pyramis ipsa docebit.
 Quatuor huic facies Atomum ducuntur in unam ;
 Quatuor huic Atomo partes ergò esse necesse est.
 Nam sit apex Atomus ; quæ linea proxima, binis 620
 Est Atomis, tribus est quæ tertia, sic quoque deinceps.
 Una duas igitur liquidò premit, atque duæ tres,
 Verùm non totas ; cùm semper linea creseat
 Inferior, donec superet basis infima cunctas.

CUR diagonalem lateri commensus, inanes 625
 Deprendis curas, teque hinc spes irrita fallit ?
 Si tamen ex Atomis est omnis linea quadri,
 Protinus obliquæ non est componere rectam
 Cur nequeas ; Atomis paribus nam si utraque constet,
 Jam facile inventu est quanto hæc numerosior, illam
 Exsuperet : sed cùm hoc frustra in molimine sudas, 361
 Majores Atomis Atomos agnoscere debes.
 Fortè ideo nullâ quadrari circulus arte,

Nullâ

LIBER TERTIUS. 109

Nulla vi potuit nostrae per secula mentis :
 Tentatum multis opus infelicibus exit 635
 Auspiciis ; vanum rifit Natura laborem.
 Nulla Geometricæ tibi non arcana repugnant.
 Quilibet innumeros in se implicat orbibus orbes
 Circulus : at totidem centrum qui proximus ambit,
 Orbis habet partes, quot qui tenet ultimus oram. 640
 Namque intermediis tot in Orbibus, ordine certo,
 Quo propius centrum est, majoribus usque-minora
 Respondent spatia, & decrescit particularum
 Mensura, haud numerus. Quin & si simplice puncto
 Centrum stare putas, centro quoque cæcus in ipso es.
 Nam quâ parte sui latus unum respicit oræ, 646
 Hac latus adversum non respicit : unde tot illi
 Sunt minimæ partes, quot eâ numerantur in orâ,
 Et si quæque minor. Centrum ipsum est circulus alter,
 Qui rursus innumeros in se complectitur orbes. 650

ERGÒ Materies, ut pondera, tempora, motus,
 Dividitur semper ; nunquam horum extrema secando
 Assequeris. Veluti motus pars nulla quies est ;
 Temporis ut partes minimæ sunt tempora quædam ;
 Ponderis ut partes sunt pondera ; sic quoque nulla 655
 Corporis extensi pars non extensa profecto est.
 Quod si individuum nonnunquam in corpore punctum
 Fingimus, hoc fit uti centri ratio ipsa notetur :
 Linea sic spatio sine lato fingitur, imò
 Lata superficies solido sine ; corporis etsi 660
 Naturam longè, latè, solidèque profundam
 Noverimus, nec posse aliter consistere corpus.

At

Nulla

AT demonstratur, dices, cum sphæra jacenti
 Ponitur in plano, punctum quo jungitur illi
 Esse individuum. Sedenim qui talia monstrant, 665
 Effingunt animo sphæram planumque minutis
 E punctis; uni quæ sunt bene nota Mathesi,
 Dum spatii rationem à corpore segregat ipso;
 Non physicæ, corpus quæ semper conspicit ipsum.
 Ergò, si punctum verè perpendimus illud 670
 Contactûs, veram solidi partem esse videmus,
 Atque parem reliquis quas scindi posse probatum est.
 Haud etenim plani faciem contingere solùm
 Cernitur, ass etiam sphæræ cui firmiter hæret,
 Partes vicinis contingit partibus; ergò 675
 Dividuum est, & particulis è pluribus in se
 Conflatum; quamvis hac tantùm parte videri
 Possit nonnunquam, quâ plano contiguum fit.

DIVIDUAS Atomos igitur fatearis oportet:
 Unde mori possunt. Nam reji quæ fuit antè, 680
 Continuò mors est cùm solvi cœpit, & illas
 Diffluere in partes quarum agmine constitit olim.
 Nec dicas, plenæ cùm sint, quod lædere possit
 Non admissuras, & ab omni vulnere prorsus
 Immunes, nullum quia celant intus inane. 685
 Præterquam quòd enim vacuum non esse revici
 Corporibus cunctis, quæ constat morte resolvi;
 Si nequeunt Atomî, quia plenæ, occumbere leto,
 Non ergò has sua simplicitas à morte tuetur,
 Insita durities hoc tantùm munere donat: 690
 Sed neque durities; etenim coeuntibus illis
 Inter se, vacuum non est quâ parte cohærent,

Et

LIBER TERTIUS. . III

Et tamen avelli vel te ipso iudice possunt.
 Sic immortales Atomī non esse probantur.
 Et. quia quidquid habet finem moriturque peritque, 695
 Hoc sine principio non est, at cœpit oriri;
 Æternas Atomos igitur non esse memento.
 Omnia nativo mortalia corpore constant:
 Quæque aliquâ possunt labi & tabescere causâ,
 Nulla forent penitus, nisi quis foret auctor ut essent:
 Est Atomis ideo, verè mortalibus, auctor. 701

At quanquam in partes scindi queat infinitas
 Materies, tamen haud dicas æqualia magnis
 Corpora parva fore, ac nullo discrimine moles;
 Ex infinitis quasi singula partibus æquè 705
 Constarent. Quamvis etenim sint corpora nulla,
 Quæ non dimidiâ semper decrescere possint
 Parte suâ, moles tamen haud scinduntur in æquas;
 Parva sed in parvas, in magnas magna: resectis
 Partibus ut maneant eadem discrimina semper, 710
 Quæ totis fuerant: nam semipede amplior ulna
 Semiputata manet, veluti pede grandior ulna est.

SEd quâ fronte mihi hæc Epicurus? Nonne sub unâ
 Semina Materiæ locat infinita figurâ?
 Dicam igitur. Tot sunt Atomī cujusque figuræ, 715
 Summa figurarum quot circumplectitur omnis.
 Insuper, hic numerus speciem qui continet unam,
 Æquatur numero species qui continet omnes.
 Totum adeo per se non majus parte videtur.
 Si capis hæc absurda, profarisque ore sereno, 720
 Cur ea non capies quæ demonstrata reliqui?
 Non-

112 ANTI-LUCRETIVS,

Non enim in æquales, ut sunt tua semina, verum
 In decrefcentes abeunt mihi corpora partes ;
 Et fint dividuæ quamvis, re non tamen ipsâ
 Divifæ, femperque aliquo clauduntur acervo 725
 Conjunctæ. Sic Materiam, qualem effe docemus,
 Haud infinitam quovis in corpore dices.
 Nam femel adfcriptâ communi mole per omnes
 Particulas, quamcunque tuo adfcripiffie licebit
 Arbitrio, certè paucas in corpore parvo, 730
 Multas in magno numerabis corpore moles :
 Quamvis fic minimam nequeas affumere partem,
 Ut non fint partes, * conftat quibus ipfa, minores.
 Infinitum ergò eft, non quod fine fine fecando
 Fit minus, at nulli quod fines undique claudunt. 735
 Infinitum etenim, atque immenfum nomine diftant ;
 Re funt unum & idem, atque eadem de utroque fe-
 Materies porro, qualem defcribimus, etfi [runtur :
 Decrefcit femper, non eft immenfa. Quid ergò eft ?
 Congeries rerum, quæ poffunt ufquè fecari. 740
 Res illæ feorfum, ac proprio fub limite perfiant :
 Atqui ex finitis coëuntibus & cumulatis
 Summam infinitam conflare haud poffe probatum eft.

VERUM quodcunque eft, fimplex fit oportet & u-
 Objicis ; at fimplex nunquam dicetur & unum, [num,
 Quidquid dividitur : funt ergò corpora quædam 746
 Quæ prorfus non ulla queunt in frufta fecari.
 Quod fi non effiet, jam certè nulla darentur
 Principia, & corpus nullum quod partibus effiet
 Compactum veris ; in eis quia nil foret unum : 750
 Atqui hoc à verâ procul eft ratione repulfum.

Namque

LIBER TERTIUS. 113

Namque ut principium Numeri, quicumque sit, unum
Atque omnis constat numerus compluribus unis; [est;
Sic & principium compacti corporis unum est,
Atque adeò corpus multis compingitur unis. 755
Quòd si per se se forsan nequit una vocari
Materies, at saltem unis consletur oportet:
Ergò individuis illum constare fatendum.

NIL melius, Quinti, nil ipse Epicurus, & ille
Qui Latio captas delusit carmine mentes 760
Dixerit. Illa tamen mirâ quæ congeris arte,
Disjicere haud magnum est, tenuique evertere flatu.
Quodcumque est, unum est, fateor: sed dicitur unum
Haud ratione pari. Quod simplex intus & omni
Parte caret, verè hoc unum est. Ante omnia Numen, 765
Quod modò tu, licet invitus frustraue reluctans
Agnosces, unum est. Etiam mens nostra, supremi
Numinis effigies, una est ac nescia scindi.
At quæ solius natura est propria Mentis,
Hanc cave Materię tribuas. Discrimine quanto 770
Mentem & Materię par sit secernere textum,
Accipies posthac. Sed corpus non magis unum
Esse potest, quàm Mens in partes una secari.
Nempe quod est, duplici distinguitur ordine rerum:
Quod non extensum neque constat partibus ullis, 775
Simplice donatur naturâ, & dicitur unum:
At secus extensum, quia constat partibus: ergò
Non individuum, non simplex esse, nec unum
Ipse vides. A se sic longè dissita pugnant
Unum & Materies, nec eâdem in sede morantur: 780
Nulla potest adeò verè pars una vocari
Materię,

114 ANTI-LUCRETIUS,

Materiae; quamvis hoc nomine cuncta vocentur
Corpora, quod multas habeant cum singula partes,
Molem aliquam reliquis se junctam molibus in se
Contineant: nam sic lapis unus dicitur, unum 785
Flumen, & una domus; sic omnis Materiae pars,
Circuitu proprio, propria finita figurâ.

PRINCIPIUM verò Numeri sic dicimus unum,
Ut tamen interdum Mens illud frangere possit,
Atque infinitè subducere: quod nisi fiat, 790
In partes æquas numerus non scinditur impar;
Nec septem vel centum æqualiter in tria solves
Segmina. Dividuum sic nostrâ mente fit unum:
Ast ubi Materiam metimur, singula puncta
Dividimus re non animo. Nam linea nulla est 795
Materiae, partes quæ non scindatur in æquas.
At secus accideret, si verè, ut tu tibi suades,
Ex individuis constaret linea punctis.
Nam si punctorum numerus quæis linea constet,
Est impar, nunquam paria in duo segmina scindes. 800
Sunt igitur puncta hæc fictitia, ludicra, vana;
Materies nec feminibus compingitur unis.

NOVERAT id certè (reliquos nam Numinis hostes
Confutare juvat) qui nunc Sinensia partim
Dogmata complexus, partim vesana Stratonis 805
Restituit commenta, suisque erroribus auxit
Omnigeni SPINOSA Dei fabricator, & Orbem
Appellare Deum, ne quis Deus imperet orbi,
Tanquam esset domus ipsa domum qui condidit, ausus.
Sic rediviva novo se se munimine cinxit 810

Impi-

Impietas, tumidumque altâ caput extulit arce.
 Scilicet ex toto rerum glomeramine Numen
 Construxit, cui sint pro corpore corpora cuncta;
 Et cunctæ mentes pro mente, simulque perenni
 Pro vitâ atque ævo, fuga temporis ipsa caduci,
 Et qui seclorum jugis devolvitur ordo.
 Pana putès; non Arcadicis in montibus illum
 Capripedem, cui sylvicolæ pecus omne sacrabant,
 Septiforo solitum calamo Syringa vocare,
 Sectarique leves inter nemora avia Nymphas,
 Cornutumque caput lentâ præcingere pinu,
 Mittere & insanos per agrestum corda timores;
 Sed qui magnifico referebat nomine Mundum.
 Quidquid enim est, ipsi Deus est, idem unus & omnia.
 At quia quod per se est, infinitum esse necesse est,
 Nec tamen id rerum in numero, velut antè docebam,
 Fas reperire fuit; monstro nil territus, omnem
 Abjecit numerum; nec multis partibus auctam
 Materiæ summam voluit SPINOSA, sed unam
 Atque individuam verè sine partibus ullis,
 Immensamque Atomum. Demens qui se ipse, Deumque
 Confudit ranis ac muribus; & proprium nil
 Sensit inesse sibi, vel cùm se scire videret
 Ignorante alio, atque alio lætante doleret.
 Egregium Numen cultro quod scindere possis!
 Non scindetur, ait, quamvis quæ membra videntur
 Corporis immensi fortè in diversa locorum
 Translulerim; quod scindit enim, & quod scinditur, unum
 Insulsè: si carnificem, gladiumque necato
 Distingui nolit, nec progenitore creatum,
 Nec pastore lupos, nec vivis luce carentes.

NAM varios res una modos assumere quamvis;
 Temporibus possit variis, pugnancia nunquam,
 Ut mortem vitamque, assumet tempore in uno;
 Nec simul esse potest quadrata, simulque rotunda, 845
 Et capere adversas cum simplicitate figuras.
 Vel si quadratur partim, partimque rotunda est,
 Non jam individua, aut simplex, aut una putetur.
 Unius multas generis res esse fatebor;
 At rem unam dici, quæ res complectitur omnes 850
 Non modò distinctas, sed tot rationibus in se
 Diversas, quarum semper negat hæc quod illa
 Adstruit, ac Totam sine partibus esse, repugnat.

VERUM instat; Res esse duas, quarum altera fines
 Angustos habeat, cum nesciat altera finem, 855
 Haud minùs à Vero forsan distare videtur.
 Si fuerint etenim diversæ, stentque seorsum;
 Hæc, immensa licet, licet infinita vocetur,
 Non totum esse tenet, quod participatur ab illa:
 Unde immensa nequit, nequit infinita vocari. 860
 Egregiè dicit, si per se stare putemus
 Res ambas; siquidem cum Numine Mundus haberet
 Divisum imperium; Deus & minor, at Deus esset.
 Verum infinitæ si Totum hoc debeat ut sit
 Finita; haud certè natura precaria, pendens, 865
 E nihilo ducta, in nihilum per se apta resolvi,
 Subdita, egena, recens atque adventitia finit
 Naturam per se stantem, & quam stare necesse est.
 Huic adjuncta nihil tribuit, nil demit ademta.
 Scilicet est in eâ, non ut pars cernitur esse 870
 In Toto; sed ut in causis effecta videntur.

Unde

U
 Sun
 At
 Qua
 Nar
 Corp
 Hac
 Cog
 Cum
 Mult
 Et sic
 Hoc i
 Atque
 Quod
 Nec st
 Præcip
 Materi
 Quod
 Particu
 Et solid
 Solerter
 Et fund
 Corpori
 Semina,
 Quæ pot
 NAM
 Pars ea q
 Ut totam

Unde novum astutæ ruit Impietatis asylum.

HÆc in Spinosam. Te nunc, Epicure, lacesso.
Sunt igitur partes Atomis, frustra que negares.

At partes Atomorum illas quæ copula junxit ? 875

Quæ causa arcet ab his vacuum ? Quo glutine constant ?

Nam quâ tu ratione Atomos sociare laboras,

Corpus ut illarum nexu vinculisque creetur ;

Hac ipsâ ratione, Atomos ut fingere possis,

Cogeris assutas Atomorumnectere partes. 880

Cùmque suas habeat pars intima quæque figuras,

Multimodis inerunt spatia interjecta figuris :

Et sic nil solidi facies ; Atomosque caducas,

Hoc ipso quia dividuas, cogere fateri,

Atque ita mutari faciles, ac proinde resolvi. 885

Quod mutatur enim dissolvitur, interit ergo.

Nec status esse potest disjunctis unus & idem :

Præcipuè si motus erit per se insitus omni

Materiæ. In motu mutabilitatis origo est.

Quòd si compactæ tantâ simul arte locantur 890

Particulæ, minimâ ne possint hiscere rimâ,

Et solidam efficiant Atomum, simulentve ; profecto

Solertem agnoscis fabrum qui talia fecit ;

Et fundamentum cunctis ut poneret unum

Corporibus, tam concinnè tot sparsa coëgit 895

Semina, confociansque Atomorum elementa ligavit,

Quæ poterant aliâ, atque aliâ ratione ligari.

NAM cùm Atomus consistet multis è partibus una,

Pars ea quæ parti nunc jungitur ordine certo,

Ut totam conflent Atomum, faciantque quadratam, 900

Per

Unde

118 ANTI-LUCRETIIUS,

Per se, naturamque suam non postulat, ut fit
Huic uni conjuncta : pari ratione, modoque,
Alterius poterat fieri comes, atque locari
Desuper aut infrà, dextro latere atque sinistro,
Et quævis pars esse Atomi cujuslibet. Ergò 905
Cur isti addicta est? In eâ cur hæc loca servat?
Si rogem, an poterit ratio dissolvere causam?
Unde necesse fuit dextram prius esse fabrilem,
Quæ partes Atomo tali, prout ordo deceret,
Distribuens tales, totum formaret ubique 910
Seminium, & rebus cunctis daret esse velut sunt.
Qualis musivâ qui strenuus arte laborat,
Cum libet aut vestes hominum aut effingere vultus,
Ac permansuros intermiscere colores,
Eligit è multis, quos destinat ipse lapillos, 915
Ut species varias operosâ in imagine reddant;
Defigens cunctos intrito, ac sedibus aptans,
Compositosque manu addenset junctimque coarctat.

PROPTEREA tales Atomi sunt, qualia quæque
Corpora; connexis constantur partibus. Ergò 920
Sic omnes Atomi sunt factæ, ut corpora sunt,
Scilicet ex Atomis, quæ compinguntur & ipsæ,
Nec primam invenies non ex brevioribus ortam,
Aut sine principio, aut aliquâ non arte locatam.
Ecce vides ut, cum cecidit nix plurima cælo, 925
Ludentes pueri soleant compingere massam
Cuncta pilæ similem, & telis certare jocosis:
In manibus teneris concrevit mollis acervus
Qui fuit antè liquor: concretum sæpe volutant,
Et nivis aggestu repetitis motibus augent 930

In montem : hinc vastos immani mole Dracones,
 Hinc templa, hinc arces, & propugnacula fingunt.
 Corpora sic motu, sic tempore cuncta creantur
 Ex Atomis : sic ipsæ Atomī, partesque Atomorum.
 Illæ congeriem sensim cumulantur in unam ; 935
 Donec eas tandem circumcæsura coercens
 Terminet, ac certo involvat sub limite molem.

Quis demum proprias Atomis & partibus ipsis,
 Quarum Atomī cœtu constant, dedit esse figuras ;
 Ut similes partim inter se, partimque tot essent 940
 Dissimiles ? Quis eas studuit sic ducere torno,
 Nunc fodiens, nunc exacuens ? Quæ lima terendo
 Sæpius, effecit leves ? Quæ dextera finxit
 Tam variè comtas ? Quâ sunt incude politæ ?
 Nam variæ aut similes aliquâ sunt non fine causâ. 945

QUIDNI ? Naturâ tales sunt, inquis, ab ævo ;
 Corpora quandoquidem sunt prima, neque indiga fabri :
 Quæ, numero cùm sint prorsum infinita, repugnat
 Cuncta pari filo atque pari cuncta esse figurâ.
 Falleris, ô Quinti : neque enim tibi corpora prima, 950
 Corporibus quæ sunt conflata prioribus. Illud
 Jam demonstratum est ; quia constant partibus. Atqui
 Si conflata semel fatearis, nata fateris.
 Ergò quidquid habent in se vel habere putantur,
 Id causæ debent. Fecit casusve Deusve 955
 Singula. Sed casus primordia nulla creavit,
 Nulla creare potest : ergò Deus. Undique numen
 Conspicuum : vires ac mentem agnosce creantis.

Esse potest Atomis nil per se ac semper ab ævo,
Materiæ nisi quod per se natura requirit. 960

Quapropter si corporibus nativa figura est,

Ac per se talis, talem fuit esse necessum.

Est igitur quadrata Atomus, quoniam esse rotunda

Non potuit. Sed nil Atomum vetat esse rotundam;

Cùm sint innumeræ passim, te iudice, tales. 965

Ergò Materiæ nullam natura figuram

Privatim exposcit, cunctas amplectitur æquè.

Quòd si quadratam ambiret, nihil esse rotundum,

Nil & quadratum posset, si fortè rotundam.

Attamen ex Atomis quot quadratæ atque rotundæ? 970

Quadratas adeò per se, per seque rotundas,

Aut aliâ insignes formâ qui dicit ab ævo

Naturæque suâ, haud secus hic pugnântia dicit,

Ac si homines per se nigros, aut diceret albos,

Aut grandes, aut exiguos; cùm ostenderet ipse 975

Gallos, Æthiopus, Pygmæos, atque Gigantes.

NIMIRUM comperta tibi est natura modorum.

Rebus inesse quidem possunt & abesse, tametsi

Res maneant. Ceram invertas utcunque libebit;

Cera manet, Glaciem concretam respicis; unda est.

Nix cadit è coelo, quâ terram albescere cernis; 981

Unda est. Olla fremit, fumusque affurgit in auras;

Unda est: mille modis variatam detegis undam.

Si natus erit modus hic, siue ille, nequibit

Auferri: si per se se est, alium esse repugnat. 985

Quòd si translatis, siue auctis, siue resectis

Partibus hic poterit modus exul abire, vel ille;

Non est natus. Sed corpore cernis in omni

Quaslibet

Quaslibet attritu mutari posse figuras,
 Formarique novas. Ergò adventitia res est 990
 Materię quicunque modus, quęcunque figura.

Hoc tuus ipse quidem satis intellexerat auctor,
 Nec dubitat Vero cedens persępe fateri :

Cur nunc, eversâ subito ratione modorum,
 Æternas Atomis dat moles atque figuras, 995

Immemor ipse suū ? Quidnam inconstantia tanta
 Portendit ? Jamne ipse capis quàm fœda magistro

Inde tuò nota, quęve fides sit habenda bilingui ?

Hęc conjuncta solet, cùm de primis elementis,
 At cùm de mixtis sermo est, eventa vocare : 1000

Sed nova non rerum naturam nomina mutant.

Nonne Atomos mixtas, ut corpora cuncta, probavi ?

Nil igitur conjunctum Atomis adscribere par est,

Quod mixtis pariter conjunctum non sit, & ipsi

Materię, sic, ut nequeat perstare sine illo 1005

Materies. Quocunque potest orbata videri

Integra & incolumis, conjunctum hoc scilicet ipsi

Appellare nefas : interque eventa locandum est.

Haud ullum corpus sine qualicunque figurâ

Unquam stare potest ; igitur conjuncta reapse, 1010

Corporibus cunctis, est qualiscunque figura,

Ut pote finitis.ac certo limite clausis.

Corpus at omne potest sine tali stare figurâ :

Ergò non talis conjungitur, evenit ipsi.

Ut sine qualicunque situ consistere corpus 1015

non poterit ; poterit sine tali, vel sine tali :

hec refert ubi sit, modò quâdam sede locetur.

122 ANTI-LUCRETIVS,

HAUD certè ingenio totas Epicurus habenas
 Immisit, paucis ornans sua femina formis.
 Fingere cùm sciret, quidni ausus fingere plures? 1020
 Cur & Anaxagoræ contempsit Homœomeriam?
 Non Epicureis audacior illa repertis;
 Satque videbatur vestris accommoda rebus:
 Omni structa modo confertim semina præbens,
 Quæ sibi congeneres adeant, passimque sequantur 1025
 Particulas, coëant illis, aliasque reculent;
 Seque oculi jungant oculis, atque auribus aures,
 Argentum argento, flori flos, ignis & igni.
 Sed fallax tuus ille Dei contemtor & hostis,
 Prævidit nunquam posse hæc infecta putari 1030
 Corpora, quæ signum tanti specimenque laboris,
 Et manifesta suæ ferrent vestigia causæ.
 Ergò Atomis artem nimiam detraxit; & illas
 Simpliciore dedit cultu, primisque figuris
 Tantùm exornatas: fortunæ cætera credens, 1035
 Quæ concurrentes parerent eventa figuræ.

VERUM & commentis quid parcere profuit? Æquè
 Absurdum est, Atomos si per se dixeris esse,
 Plùsve minùsve rudes, plùs aut minùs esse politas.
 Tam nempe artificis manus est adhibenda, ligonem
 Aut rastrum ut faciās, quibus agrum exercet arator,
 Quàm clypeum quo flava Thetis donavit Achillem,
 Pacis ubi Ignipotens bellicque insculpserrat artes;
 Et Stygiis intinctum undis Thoraca Minervæ,
 In quo stant geminæ Sphinges, torvùmque renidet
 Gorgonis horrendæ facies redimita colubris. 1046

FIXUM igitur teneas animo certumque fugacēs
 Eſſe modos, & in his penitus nihil eſſe neceſſum.
 Materies porro, ſeu maſſam intelligis omnem,
 Seu varias ejus partes, conſiſtere nunquam 1050
 Abſque modis potuit: non hunc aliumve requirens
 Per ſe naturamque ſuam (quia quos ſemel olim
 Per ſe naturamque ſuam tenuiſſet ab ævo,
 Nunquam hos ex ullâ poſſet deponere cauſâ)
 Aſt aliquem ſemper, nempe hunc aliumve, perinde eſt.
 Ergò quos habuit primos, ſervatque tenaces, 1056
 Vel quos deponit ſemper, ſemperque reſumit;
 Hos cùm non habeat per ſe ſe, habuiſſe neceſſe eſt
 Ex alio. Et quoniam reverâ tempore nullo
 Stare poteſt informis & omni caſſa figurâ 1060
 Materies, ſequitur per ſe conſiſtere nullam
 Materiem: atque ab eo totum hoc ſumſiſſe quod eſſet,
 A quo etiam hoc ſumſit talis vel talis ut eſſet.
 Propterea quidquid per ſe eſt variabile, non eſt
 Æternum: at pendere aliquo ex moderante neceſſe eſt.
 Talis Materies; nequit ergò æterna vocari. 1066
 At ſi Materies non eſt æterna, creari
 Debuit è nihilo: per ſe ſe non fuit unquam,
 Eſt tamen; è nihilo ſemel ergò exiſtere cœpit.

At qui Materiam fecit, non ille proſectò 1070
 Materiâ conſtat. Nam ſi conſtaret & ipſe
 Partibus adveſtis per motum ac tempora quadam,
 Præviuſ huic eſſet motus. Simul altera cauſa
 Inquirenda foret, quæ motum partibus illis;
 Atque ſitum nutu proprio, formamque dedidiſſet. 1075
 Per ſe, aut æternus minimè foret ille, ſed alter.

Atqui Principium, quo corpora cuncta creantur,
 Æternum planè ac per se est, velut esse fateris :
 Unde incorporeum, Quinti, simul esse necesse est.
 Ergò Materiæ Deus & moderator & auctor, 1080
 Materiâ ipse caret, perituri est corporis experts.

At nihil è nihilo, exclamas : Epicurus id olim
 Exclamabat : idem respondet Musa Lucreti ;
 Non secus ac resonans curvis in vallibus Echo
 Pastorum liquidas voces & carmina reddit. 1085
 Sed nihil è nihilo fieri dum posse tuentur,
 Ecquid contendunt ? Terrasne ac Sidera Cœli,
 Oceanumque è particulis constare coactis ?
 Singula quæque suo vegetantia semine nasci ;
 Ac fœtus animantium è progenitoribus antè 1090
 Formatis ? Haud inficior. Sed copia rerum,
 Ipsaque Materies, ex quâ sunt omnia facta,
 Unde fit, hoc opus est. Per se non esse probavi ;
 Est igitur causâ ex aliquâ : quæ causa profectò
 Non est Materies, sed quiddam antiquius illâ. 1095
 Ergò Materies omni ævo non fuit. Inde
 Dicimus è nihilo factam, quia facta reapse est.

Quid rerum indagas exordia rebus in ipsis ;
 Simpliciter in compositis ; formasque perennes
 In mixtis resolvablebus ; primumque vel unum, 1100
 Hic ubi nec primum quidquam simplexve, nec unum est ?
 Scilicet est aliquid per se immortale, necessum,
 Æternum, immensum, primum, immutabile, simplex,
 Atque infinitum infinite. Nempe quid hoc est,
 Ni Deus est ? In eo Mundi primordia quæras. 1105

LIBER TERTIUS. 125

ABSTRUSUM per iter gradimur, Quinti. Arida latè
Lustramus loca, præruptis quæ cautibus horrent.
Præmonui, durumque fore ingratumque laborem.
Hic animos reparare velis: hic siste parumper.
Quippe voluptati est labor intermissus, & ultrò 1110
Ad nova collapsas reficit molimina vires.

LIBER TERTIUS

Ad hunc finem per nos institutum. Quod si quis
illud non tenet, etiam si per nos institutum
est, non tenet. Quod si quis illud non tenet,
etiam si per nos institutum est, non tenet.
Quod si quis illud non tenet, etiam si per nos
institutum est, non tenet.

ARCA

A
I
in
à v
102
rus,
v. 3
G
conf
2
v. 5
G
ab a
se no
niore
D
plure
corpo
verti

ARGUMENTUM

LIBRI QUARTI.

I Reſiſa Lucretianæ doct̃rinæ arrogantia & abſurditate,
de Motu hoc Libro quærendum proponit, exponitque
inſtam Atomis ab Epicuro gravitatem & declinationem:
à v. 1. ad v. 103.

1°. Declinationem refutat variis argumentis: à v.
103. ad v. 237.

Ex declinatione Atomorum non poſſe, ut cenſet Epicu-
rus, explicari mentis humanæ libertatem: à v. 237. ad
v. 323.

Gaſſendi commentum de diverſâ Atomorum velocitate
conſutat: à v. 323. ad v. 402.

2°. Gravitatem Atomorum impugnât: à v. 402. ad
v. 541.

Gravitatis cauſam enuntiare aggreditur, quam repetit
ab æthere terram ambiente. Admonet hypotheſim ſuam à
ſe non pro certiffimâ adduci, ſed tanquam Epicureâ ſa-
niores: à v. 541. ad v. 581.

Diviſâ ſubtili, quæ terram circumſluit, materiâ in
plures Pyramides, ex earum vi centriſugâ oriri putat
corporum gravitatem, ac præterea ex æquali terreni
vorticis preſſurâ: à v. 581. ad v. 695.

ARGUMENTUM.

*Corpus nullum per se aut grave aut leve esse probat
variis exemplis : à v. 695. ad v. 933.*

*Gravitationem Newtonianam in attractu positam refellit,
ac Cartesii sententiam cum Newtoni sententiâ comparat :
à v. 933. ad v. 1125.*

*Redit ad Motum Epicureum, ostenditque, neque con-
necti, neque resiliere Atomos potuisse : à v. 1125. ad v.
1295.*

*Spinosa sententiam de Motu æterno & in ipsâ Mate-
riæ naturâ inbærente evertit, concluditque Motum ab
auctore aliquo à Materiâ diverso afflari Materiæ de-
bere : à v. 1295. ad finem.*

ANTI.

A
Tan
Terg
Tum
Cern
Sargi
Quig
Abdit
Emen

ANTI-LUCRETIVS,

SIVE

DE DEO ET NATURA,

LIBRI NOVEM,

AD QUINTIUM.

LIBER QUARTUS.

De Motu.

AC veluti medio jam fessus monte viator,
Saxosum per iter postquam ereptavit, in altâ
Tandem rupe sedens vultum sudore madentem
Tergit, & ascensu labefactos recreat artus : 5
Tum rigidas cautes & quæ juga vicit anhelans
Cernere amat, relegitque oculis vestigia lætis :
Surgit mox, avidus summum exsuperare cacumen,
Quique viæ superest labor, hunc animosior implet.
Abdita Materiæ sic nos penetralia tandem 10
Emenfos, juvat ire, novosque accingier ausus.

130. ANTI-LUCRETIUS,

Dum gradimur, sensim tenebras lux orta resolvit :
 Et male fucati decrefcit gloria vatis.
 Numine calcato fedenim fpoliisque fuperbus,
 Quàm plenif cantabat ovans fua femina buccis !
 Quàm tumide magni celebrabat Inanis honorem ! 15
 Jamque immortales Epicuri ad templa ferebat
 Exuvias, viridi redimitus tempora lauro
 Victor ; ob creptum Superis & Manibus Orbem,
 Atque incantatas præclaro carmine gentes.
 Mœfta fequebatur manibus poft terga revinctis 20
 Relligio, fupata choro lugente piorum ;
 Victima facilegêm cultro mactanda profano.
 Tum fultu atque jocis pubes infana micare,
 Spargere purpureos flores myrtumque virentem.
 Nec decrant, Veneris leftiffima turba, puellæ, 25
 Quæ calathis ferrent uvas & Adonidis hortos.
 Jam duce tu gradiens Ratione, quid ille creparet
 Vidifti ; fragiles nugas & vana tropæa,
 Non fine defpectu quodam tacitoque pudore
 Miratus tenues dilabi prorfus in auras : 30
 Nec perfonatæ fteterunt mendacia Mufæ.

UNDE putas, Quinti, Vero tam diffita rerum
 Principia, æternumque fibi pignantia, tantam
 Inveniffe fidem ? Quæ vis arcana fequaces
 Traxit, & affuetis homines abfterruit aris ? 35
 Namque ciere feras nunquam felicior Orpheus
 E fylvis, quâ Threicius fluit amnis in æquor ;
 Aut exultantes pelago Delphinas Arion :
 Auritos lapides citharâ nec blandior olim
 Ducere, Cadmæas plectro qui condidit arces. 40

Quæ

Quæ nubes animos adeò caligine tetra
Obduxit, lucem ingenitam ut restinguere posset;
Ipsiúsque nitens Veri jubar abderet umbrâ?
Sensuum adulatrix, & falsi lena Cupido.

DES, inquit, spatium cunctis penetrabile rebus, 45
Ac sine fine patens; quod partes attamen imas,
Et superas habeat; quod stet vigeatque suâ vi;
Cætera par nihilo: des largam Materiæ vim,
Æquè infinitam; sed quæ non impleat illud:
Congeneres Atomos, varias tamen; atque figuris 50
Omnibus insignes, cum simplicitatis honore;
Extensas, non dividuas; sine partibus, & cum
Partibus. Adjicias Totum non amplius esse
Unâ parte sibi; atque modos non esse modorum
De genere: extemplo Mundum sine Numine condam.
Credo equidem. Verùm qui tot tibi monstra dedisset,
Huic tres Anticyræ sanando non satis essent.

At quia corporibus non sufficit una creandis
Materies, aliquis ni jungat femina motus, 60
Re super hac si non meliora Lucretius edet,
Bilem grandiloquus doctor, risumve movebit.
Ergò, ne partem hanc leviter censoria virga
Prætereat, quæ præcipua est, minùs ardua quamvis,
35 Nunc inquirendum de Motibus. Hic Epicurum
Cernimus erroris scopulo allisise volentem. 65
Namque animi dubius, cum naturale movendi
Principium causamque Atomis quæsisset in ipsis,
Optaretque, ut multimodas dedit esse figuras,
Sic quoque multimodis Atomos impulsibus omnes

132 ANTI-LUCRETIVS,

Urgeri ; quo commodiùs transversa vagatæ 70
 Obventare sibi ac cœtus celebrare frequentes
 Inter se possent ; solam, quæ munus obiret,
 Invenit gravitatem. Et eam sic nexibus arctis
 Omni Materiæ conjunctam edixit, ab illâ
 Nunquam ut divelli quovis molimine posset ; 75
 Propria ceu reji natura atque intima virtus.

VERUM Democrito quondam hæc elementa docenti,
 Quæ vetus ante omnes Leucippus tradidit auctor,
 Si non & primùm Phœnici debita Moscho,
 Responsum fuerat, tali haud primordia motu 80
 Misceri, nedum regredi, aut incurrere possent.
 Namque parallelis æternùm ductibus ibunt ;
 Nec prior unquam Atomus, potis expectare sequentem
 Unde simul nullis poterunt coalescere vinclis. [est.
 Riserat objectum fortè, ut ridere solebat 85
 Omnia Democritus ; sedenim non solverat unquam :
 Et quî solvisset, manifesto lumine victus ?
 Pondere cuncta suo quoniam directa feruntur
 Ad perpendiculum, ni causa suborta vetabit.
 At puro in Vacuo quæ causa suborta vetaret ? 90
 Nam placidus ventis cùm cœlo decidit imber,
 Gutta nequit superas præcurrens sistere guttas,
 Aut quaterre à tergo, pulsasve reflectere sursum.
 Sed neque transversas unâ secum ima petentes,
 Ordine quo primùm liquidis sunt nubibus actæ, 95
 Ulla ferire potest, aliisve per aëra neſti.
 Hæc reputans & mente cavens Epicurus acutâ,
 Declinare Atomos ait, & descendere motu
 Obliquo. Sic fortuitis occurſibus anſam

Præbuit ;

LIBER QUARTUS. 133

Præbuit; optatisque ratus nil defore tandem, 100
Et patre Democrito longè solertior, ire
Detortas Atomos iussit, quò pondera ferrent.

EXPROBRARE viro nolim, quod & ipse libenter
Confessus vitium proprio emendare reperto
Nititur: haud illi probro est quò desipit alter. 105
Culpam igitur veterem fileo; sed in hocce repertum
Invehor, & quàm sit fallax & inutile, dicam.
Nam vel cuncta simul corpuscula sponte cadendo
Declinant simili descensu, & passibus æquis,
Atque parallelo motu sunt percita; tumque 110
Nil agit, ast eadem redeunt incommoda semper;
Semina quandoquidem disjunctim, ut diximus, ibunt,
Nec se unquam attingent: vel quædam obliqua moventur.
Quædam non; & sic, ut distant plurima formis, [tur,
Distabunt pariter motu: provincia cuique 115
Jam dabitur: bifidumque Atomum scindentur in agmen,
Tramite currentum obliquo, rectoque cadentum.
Unde ergo accipiunt proprii divortia lapsus;
Etsi naturæ paræ, etsi nescia causæ?
Nam quæcunque pari sunt mobilitate, parique 120
Prædita naturâ, nulloque auctore moventur,
Non est ut motus in se discrimina gignant.

O Epicure pater! Vellet si talia credi
Religio, quantis eadem commenta cachinnis
Exciperes! Matrem dixisti sæpe malorum, 125
Ast errorum etiam & potiori jure vocares.
Materiæ sic ipsa tuæ primordia vertis
Ad libitum! Quidni, quoniam te sculpere multas

Non

134 ANTI-LUCRETIVS,

Non puduit primis individuisque figuras
 Principiis, totidem simul ausis indere motus? 130
 Namque rotare alia, atque alia intorquere per omnes
 Curvarum amfractus, per qualescunque figuras,
 A moto quotquot describi corpore possunt,
 Per spiras, rhombos, & flexus atque reflexus
 Fulguris in morem, aut colubri repentis in herbâ, 135
 Nunc & reticuli, telæ nunc textilis instar,
 Ducere sic poteras, velut inclinare parumper.
 Quandoquidem Natura, Deo quam subtrahis omnem,
 Nutibus ipsa tuis famulatur, pronaque servit.
 Ponere vis Mundo leges, at ponere nescis. 140
 Qui regnum affectas, quin firmitus utere regno?
 Sobrius imperii, saltem hac in parte, videris
 Atque verecundus; neque opes impendis abunde,
 Omnipotens Epicure. Atomi, tua maxima cura,
 Parcè congenitas per te accipere figuras; 145
 Parcè & motum. Tamen hunc variare decebat
 Pluribus innumerisque modis: ut nempe tot inter
 Dissimiles, imò adversos, cùm deforet unus,
 Alter opem subito ferret; casuque venirent
 Quidam opportuni, per quos occurrere tandem 150
 Agmina pugnancùm, simul & concrefcere possent.
 Nam licet innumeras miro trahat ordine turmas
 Impiger, & variis fulgens exercitus armis
 Spires bella ferox, seu fortes ille maniplos
 Explicat in campo, seu cogitur ire viritim; 155
 Ac per pontis iter deducitur agmine longo;
 Prælia non miscet, si non erit obviu hostis:
 Nec stagnat, nullo qui defluit objice, rivus.

CON-

CONTINUO obtrades, id per me non stetit unquam :
 At similes Atomum naturâ, & sponte cadentes, 160
 Per se non poterant sic in diversa vagari.
 Certè non poterant. Sed cur potuere cadendo,
 Partim flectere iter, partim procedere rectâ ?
 Non minor est ratio (si pro ratione voluntas)
 Cur variè exagites, quàm cur deflectere cogas. 165
 Utilior tibi, cùm frueres vice Numinis Orbem,
 Fabula, sed Vero magis haud aliena fuisset.
 Cur tua tam discors pugnat sententia secum ?
 Usque adeò in laqueos ultro se se induit error !
 Nempe negas alio impulsu per Inane quietum 170
 Veloces Atomos, proprio quàm pondere, ferri ;
 Et perpendiculi ad normam simul omne fateris
 Delabi, substrata vetant nisi corpora, corpus :
 Ast idem (quis crediderit) legum ipse tuarum
 Immemor, has Atomos labentes, objice nullo, 175
 Declinare jubes. Et sunt qui nomen adorent,
 O fallax Epicure, tuum ! Quibus esse videris
 Naturæ solus Mystes, Verique sacerdos !
 Quorsum igitur delira tua hæc corpuscula tendunt ?
 An sic ire volunt ? Invitane torquet Inane ; 180
 Aut ventus quidam Æolio fugitivus ab antro ?
 Nonne vides, ut jam in formis ostendimus antehac,
 Posse nihil reji, per se se quæ stat, adesse
 Conjunctum, nisi quod eum illâ non esse repugnet.
 Ergò si quasdam per se procedere rectâ 185
 Vis Atomos, omnes per se sic ire necesse est :
 Si quasdam inflectas, inflectere cogeris omnes.
 Atque ideo, cùm quæque Atomus, te iudice, ferri
 Possit utroque modo, per se neutrum esse fateris.

Alte-

136 ANTI-LUCRETIUS,

Alterutrum, quasi congenitum affirmare, profectò 190
Desipere est; utrumque simul, quo nomine dicam?

ADDE quòd obliquè soleat res mota vocari,
Cùm locus unde venit nobis haud esse videtur
E regione; licet verè directà sit in se.
Quadrati latus aspicio; quodecunque per illud 195
Venerit, hoc ad me rectà procedere dicam:
Per diagonalem verò si venerit, etsi
Tramite directo, quia non convertor ad illam
Unde venit partem, subito procedere dicam
Corpus id obliquè. Secus autem deinde futurum est,
Si diagonalem, quà nascitur aut cadit, illuc 201
Translato percurram oculo; tunc namque vicissim
Ibit in obliquum quadri latus omne videnti;
Quæque erat obliquo tractu via, recta futura est.
Sic Æquatori inclinata est orbita Solis, 205
Olli dam Æquator simul inclinatur & ipse.
Obliquas igitur, quarum te nomine jactas
Inventor, rectasque vias quod discrepat inter,
Hoc totum inde oritur quòd sint data puncta secundum
Aspectus varios. At Inanis gurgite vasto, 210
Immensisque locis, age, dic, ubi terminus à quo
Discedant Atomī celeres; ubi terminus ad quem
Perveniant? Quo respectu, quā parte locorum
Obliquè potiùs, quàm directè; aut vice versā
Pergere dicamus? Quæ te dementia cepit, 215
Ut, quæ prima jacis veluti fundamina sectæ,
In te versa ruant, proprio & te pondere frangant?

Ex infinito veniunt mea femina, dices;

Ac

LIBER QUARTUS. 137

Ac Terræ centrum versùs gravitate feruntur.
 Infinitum ergò tibi circulus esse videtur, 220
 In quo Terra locum centri tenet. Ast ego nuper
 Jam satis ostendi, quàm sit contraria Vero,
 Quamque pudenda tuæ super hoc sententia mentis.
 Verùm esto : neque enim hoc, si dem, tua dicta juvabit.
 Scilicet ad centrum quæ linea tendit ab oris, 225
 Recta venit brevior viâ : si torta veniret,
 Prorsus aberraret centro. Si proinde cadentes
 Tempore ab æterno, perque infinita locorum
 Deslectes Atomos, arcûs describere chordam
 Cogentur, minimè radium : gravitate remotâ 230
 Ad centrum non pervenient : clinamine tanto
 Extrâ delatæ, procul à regione viarum
 Excedent. Res mira, locum, quò semina mittis,
 Declinare jubes ! Obstas, ne iussu faceessant !
 Siccine Democriti mendum sarcire putabas ? 235
 Ipse tegis vitium vitio, frustra que bis erras.

FUTILIORA quidem petis argumenta, repertum
 Hunc motum ut statuas, è nostrâ in rebus agendis
 Libertatè. Novum Logicæ genus ! Est homo liber,
 Inquis : agit quæ vult ; quæ non vult, sponte relinquit :
 Ergò declinant Atomî ; sit serva Voluntas,
 Si non declinant. At ridiculum esse probavi
 Clinamen. Quod si facilis concedere vellem,
 Hinc libertatis nunquam peteretur origo.
 Singula ponamus deslecti semina. Quid tum ? 245
 Hinc homo liber erit, dicis. Quæ copula nescit
 Hæc effata ? Nihil video, quod suadeat unum
 Ex alio nasci : quin & contraria cerno.

Nam

Nam si declinent Atomī per Inane vagantes,
 Naturā, propriis & viribus, ac sine causā, 250
 Declinant ideo, quia declinare necesse est.
 Aut si, dum currunt ita, libertate fruuntur,
 Quam dare corporibus possint exinde creatis,
 Tunc non solus homo tali potietur honore,
 Quī proprius mentis tamen est, velut ipse fateris; 255
 Libera erunt pariter quæ corpora cunque videmus.
 Unda per acclives proprio non pondere ripas
 Curret, at interdum stagnans resupina sedebit.
 Non nunquam errabit stipulis innoxia flamma,
 Invasque domos tantum, vel ligna cremabit, 260
 Si volet. Iste lapis quem immotum mille per annos
 Sæcla vident hominum, summo de culmine turris
 Sponte cadet, cum stare loco fastidiet alto.
 Si libeat Soli, Sol non orietur; & umbras
 Pellere nocturnas Luna indignata negabit. 265
 Quidquid in Orbe vides, ne jam contingere casu
 Ne vi Naturæ, ne motu denique dicas,
 Verum ex arbitrio, propriæque libidine rerum;
 Si dotem eximiam, quæ gens humana potitur,
 Omnibus ex æquo rebus Natura creatrix 270
 Indulsit, proprio neque nos hoc munere donat.

SED libertatem cunctis dum prodigus æquē
 Corporibus tribuis, cur nobis invidus auferes?
 Nam, bene si memini sectæ documenta profanæ,
 Quidquid agas, licet ipse putes te posse reapse 275
 Non agere id quod agis, solius Materiæ vi,
 Atque ignoratis impulsibus illud agetur;
 Nec poterit non esse quod est: quia sive movetur

Obli-

LIBER QUARTUS.

139

Obliquè, seu recta meat, non libera currit
 Materies, æquè nobis causa motûs, 280
 Ac Soli & Lunæ, lapidi, fluvioque, vel igni.
 Propterea nobis indeclinabile Fatum
 Incumbet: Fatum omniparens, cui tanta potestas
 In Superos ipsumque Jovem celebrata Poëtis,
 Quanta Jovi Superisque in nos olim esse putata est. 285
 Hoc detestatus simul adstruis, omnia motu
 Materiæ dum vis fieri & clinamine cæco;
 Ac solas Atomos interno pondere pressas
 Instituis rerum causas, quæcunque genuntur.

QUIN etiam nil fortuito contingere posset. 290
 Unde ruit Casus Divûm pater atque hominum rex
 Ille tuus. Neque enim casu est quod jam esse necesse
 Nempe improvîso concursu & viribus æquis, [est.
 Dum tibi nunc temerè & nullo cogente videntur
 Innecti, quæ sponte moves primordia Mundi 295
 Per vacuum; tamen est, quare innectantur, in illis
 Causa latens & certa; nequit quâ stante volando
 Quæque Atomus non huic jungi, cui jungitur: idque
 Lex quasi lata foret: quia tali concita nisu
 Non vitare potest aliam, quæ pondere tali 300
 Labitur: & tali decurrens tempore, eodem
 Tempore decurrentem offendant oportet, eodem
 Inque loco. Tali si sit demum utraque formâ,
 Ut coëant; certè nequeunt utrinque revelli:
 Si secus; hâud ullo poterunt concrefcere nexu. 305
 Et quoniam inde oritur quidquid, sic fiat oportet
 Ut mixtura dedit, manifestum linquitur ex te,
 Naturæ legem cunctis incumbere rebus;

Et

Obli-

140 ANTI-LUCRETIVS,

Et legem invictam, cui nil obfistere poffit ;
 Fortunæque locum non jam fupereffe : neque ullam
 Libertatem homini manfuram ; fi nihil ipfi 311
 Præter adhærentes Atomos concefferis. Ergò
 Cùm Regina fui & proprii fibi confcia juris,
 Frenum indignetur fatis avulfa Voluntas,
 Arguit in fe fe quiddam præftantius omni 315
 Materiâ, & punctis alienum prorfus ab iſtis.
 Illa fed uberiùs, cùm Mens tractanda redibit.
 Nunc fatis eſt monſtraſſe tuis nil poſſe creari
 Motibus: idcirco quia, feu directa movebis
 Ad perpendicularum, feu flecti femina finges, 320
 Haud ullis poterunt unquam coaleſcere vinclis.
 Ergò nil, etiam poſito clinamine, vinctes.

VERUM alias aliis Atomos velociùs ire
 Si donetur, ais, quidni concreſcere poſſint
 Nexibus innumeris ? Gaſſendus quippe volebat 325
 Naturâ fimiles, non mobilitate : quod unum
 Addere qui velit inventis utriuſque magiſtri,
 Congreſſus faciles Atomis utcunque parabit.
 Nam fieri poterit ſolâ ratione cadendi,
 Ut quæ poſterior fuit, accelerata priorem 330
 Occupet, ac ſecum vinclis abducatur ; & ambæ
 Arripiant alias, aut arripiantur ab illis.
 Lux ea Democrito cur non affuſerat ? Eheu !
 Non opus illapſas Vacui de culmine ſummo
 Atque parallelas Epicuro deinde fuiſſet 335
 Inclinare Atomos, tantamque incurrere labem.
 Nam veluti curſu dum fervet odora canum vis
 Per nemus & falebras, clangore accenſa tubarum

Et

Et clamore virum, ac fugientis olentia cervi
 Nare sagax longo sequitur vestigia tractu, 340
 Et si omnes ardore pari, tamen unus & alter
 Antevolant, sternuntque feram, lacerantque jacentem
 Dentibus : appropinquat non æquis passibus agmen.
 Aut ubi prædator descendit ab æthere Milvus
 Perdicem in timidam, contractis quæ fugit alis, 345
 Præcipitans in humum simul ingruit ocior ille,
 Unguibus illaqueans prædam, raptatque cadentem :
 Sic possunt Atomæ quædam, et si ponere sequentes,
 Maturare gradum ; ac sensim, quia pondere præstant,
 In præcedentes ruere & concrefcere lapsu. 350

CALLIDUS effugium tentat Gassendus inane,
 Nec quidquam auxilii convicto fert Epicuro,
 Qui per se constare Atomos, per seque moveri
 Dixerat, & variis tantum distare figuris.
 325 Ocior has inter nam si, vel tardior una est, 355
 Naturâ similes Atomæ non amplius ergo
 Dicentur. Quæ causa novi discriminis illa
 Esse potest ? Quænam velocibus addidit alas,
 Ut caderent multo citius, pigrisque negavit ?
 330 Plûsve minûsve graves, inquis, confingere possum. 360
 Sic variis dederas consistere posse figuris,
 Quod falsum ostendi, nullo si auctore creantur :
 Nec minùs à rectâ, quod ais ratione recedit.
 Corporibus cunctis gravitas pro mole profectò est.
 335 Mole ergo distant Atomæ, si pondere distent. 365
 Et quia particulis constant, levis altera paucas
 Particulas sortita fuit, gravis altera plures.
 Inter eas Natura parens divisit iniquè

142 ANTI-LUCRETIVS,

Materiem, exiguis parcissima, prodiga crassis.
 Si causam agnoscunt, varias sic esse fatebor; 370
 Talia sunt etenim quæ corpora cunque videntur:
 Si non agnoscunt, varias sic esse repugnat.

ADDE quòd in Vacuo caderent si corpora prima,
 Quanquam impar illis gravitas fortasse daretur,
 Undique deciderent simul omnia tempore in uno. 375
 Includas vitreo plumam lapidemque canali,
 Aëre substracto; plumam, lapidemque videbis
 Protinus æquato pariter descendere lapsu.
 Causa prius fuerat discriminis obviu8 aër,
 Qui findendus utrique venit, plumæque cadenti, 380
 Quàm lapidi certè magis atque diutiùs obstat.
 Sed nihil in Vacuo fungetur munere tali:
 Perpetuò penetratur enim, dum nempe solutus
 Ac rorem simulans Atomorum decidit imber.
 Quin etiam æterno si præcipitantur ab ævo, 385
 Ac simul immensos percurrunt semina tractus,
 Nullum posterius, nullum prius ire licebit.
 Nam quæ causa moram faceret per Inane quietum
 Postremò lapsis? Regio fortasse remota est
 E quâ proveniunt, longèque remotior illâ 390
 Unde priora cadunt? Vel sunt dimissa profundo
 Tardius è vacuo? Mensuras quis ferat autem
 Immenso in Spatio, atque æterno in tempore tales
 Quæ rem finitam signant? Quis proxima centro,
 Sive remota loca, aut centrum quis totius ipsum? 395
 Dædale, cur proprio vagus erras in labyrintho?
 Hic tibimet via cæca, & inextricabilis error.
 Dicis in immenso nullum consistere centrum,

LIBER QUARTUS. 143

Et meritò : nunc ut prægrandia corpora formes,
In centrum attractas Atomos concurrere dicis : 400
Centrum est, & non est. Pugnas tecum ipse, Lucreti.

PRÆTEREA, vel si diverso tempore labi
Aut similes aut dissimiles gravitate, figurâ,
Mole, graduque Atomos punctum in commune daretur,
In quo, ceu motûs possent requiescere centro, 405
Non talem efficerent Mundum, qualem esse videmas.
Dic ubi enimvero centrum id commune reponas ?
In medio Terræ ; si quidem, te iudice, Mundi
Nucleus est, in quo subsidit funditus, ut fœx,
Materies crassa ? Illuc ergò confluit omne 410
Seminium, & Vacui regiones deserit altas :
Illud præcipuè quod aculeis constat & hamis,
Unde metalla doces & arenam & saxa creari ;
Quodque fluit globulis queis manat liquor aquarum :
Nec cessare potest ; quia nunquam cessat origo 415
Præcipitis motûs, immensaue copia rerum.
Sic aliis alias cumulari semper oportet,
Ac superaddi Atomos æterno pondere pressas.
Crescere in immensum Tellus glomeramine tanto
Debuit, & vastam ferre ultra sidera molem. 420
Cur fines intra certos se tota coërcet ?
Cur alibi passa est simili ratione modoque
Solis & astrorum prægrandia corpora cœlo
Formari ? Nam illic amplissima principiorum
Congeries aptanda fuit. Cur Luna, perinde 425
Ac Tellus, Atomis etiam concrevit aduncis ?
Cur & Saturnus cum lucifero comitatu ;
Magnus & ipse suâ stipatus Jupiter aulâ ;

Mars

Et

144 ANTI-LUCRETIVS,

Mars & Mercurius; nec non, gens rara, Cometæ?
 Sunt igitur Mundi tot centra, quot astra videntur? 430
 Quàm distracta fuit gravitas; quàm scissa tot inter
 Immenſi partes Vacui? Quot Somnia fingis!
 Centrum ubi non fuerit, gravitas ibi nulla profectò.
 At non eſſe poteſt aliquo fine vortice centrum:
 Et pariter nullus fluido ſine corpore vortex. 435
 Unde neceſſe foret, caderent ſi pondere quodam
 Semina, vorticibus multis in plurima centra
 Detrudi, variæ facerent ut molis acervos:
 Quod placido in vacuo nunquam ſperare licebit.

CORPORA jam formata etenim poſuiſſe neceſſe eſt,
 Et fluida, & motu circùm exagitata perenni,
 Antè graves Atomì quàm ſint ac centra petentes.
 At quoniam ex Atomis corpus per inania lapſis
 Conſtat, motus Atomorum anteire nequivit:
 Nam tunc non eſſent, ut ais, primordia rerum. 445
 Ergò per medium ſi delabuntur Inane,
 Nec reperire queunt, imò nec quærere centrum.
 Huc etiam accedit, quod fuſius antè docebam
 Cùm de infinito canerem; & revocaſſe juvabit,
 Ne cadat ex animo quidquid jam rite probatum eſt:
 Vidimus in Spatio, nullus quod terminus ambit, 451
 Ponderibus non eſſe locum: quia ſcilicet, unde
 Et quò descendant, non eſt; ſupera, infima deſunt;
 Nec ſurſum idcirco, nec deorſum tendere quovis
 Poſſe modo fictas Atomos, quæcunque darentur. 455
 Spes Atomis igitur gravitatis nulla futura eſt.
 Si nulla eſt gravitas, ergò viſ nulla movendi:
 Cauſam etenim motûs unâ in gravitate locabas.

Unde

Unde vides Atomos nequaquam posse moveri ;
 Vel si motus inest, nullo coalescere nexu. 460
 Egregium nunc dogma boni mirare Lucreti !
 Quæ manifesta putat, manifestè falsa probantur :
 Et si vera forent, quod colligit esse nequiret.

SOEPH fit, oblatâ rerum ut dulcedine capti
 Miremur faciles, plausuque sequamur amico 465
 Qui nos decipiunt. Quales jocularia mimi
 Prodigia exercent : digitis hi namque micantes
 Attentos fallunt oculos, dum vascula tractant
 Apta dolis : fraudem velatam, præpete gestu,
 Virgâ & voce juvant ; & ubi posuere lapillum, 470
 Ostendunt volucrem. Stupet ore ignarus hianti
 Spectator : teminat, si quando noverit artem.
 Haud aliter solers oculos auferre Poëta,
 Excusso tibi debebit ludibria fuco. 475

Quid sit enim gravitas quovis in corpore, nondum
 Perspexti : nam corporibus malè credis inesse
 Materiæ certam ut comitem ; exemplumque creatis
 A rebus stolidè rerum ad primordia ducis.
 Corpora quòd videas in terram plurima labi,
 Dumque immota jacent, ad centrum vergere, eoque
 Donec perveniant molimine tendere certo, 481
 Corporis idcirco genus omne gravescere censes
 Per se ipsum, atque illuc innato pondere ferri.
 Tanta fides oculis, ac diffidentia menti est !
 Ast etiam, si sola tibi sit regula sensus, 485
 Cur non Materiæ levitas innata videtur,
 Corpora cùm cernas nonnunquam ascendere sursum ?
 Nonne leves flammæ, levia hæc simulacra putasti,

Quas veluti rerum exuvias, & limpida vela
 Audieras fluctu passim volitare perenni, 490
 Ut veniant oculis formæ rerum atque colores,
 Ac visæ somno in medio sine more figuræ?
 Namque hoc te, quanquam falsum est, docuere magistri.
 Quin age, nonne leves Atomorum dicis acervos,
 Naribus unde tuis volucres nascuntur odores, 495
 Uvida quos florum jaciunt pigmenta, vel herbæ
 Fragrantes; qui-ve arboribus Nabathæa per arva
 Destillant succi, nardusque & pocula myrrhæ?
 Aurea lux pariter, quam sol circumundique vibrat,
 Nec terris tantum, ast omni latè ingerit Orbi, 500
 Et quam debilius nostri dant attamen ignes,
 Mentitæque faces nocturno tempore solem;
 Cùm superas æquè in partes mittatur & imas,
 Nonne tibi levis atque gravis simul esse videtur?
 Judicio lux nempe tuo, vibrata perenni 505
 Sideris effluvio manat, ceu flammea quædam
 Progenies. Nativa quidem & validissima longè
 Vis illa est, quæ se tot lucida tela diei
 Diffundunt circum, nec se diffundere cessant;
 Et vastum rapido pervadunt æthera motu. 510
 Infita materiæ gravitas si causa perennis
 Est motus, ergò radii gravitate feruntur.
 Aspice, ut hi motus ambo in contraria vergant.
 Extremis gravitas ad centrum tendit ab oris;
 Lux autem extremas à centro tendit ad oras. 515
 At nullum per se corpus grave, seu leve credas.
 Neutrum etenim Ratio, neutrum Experientia firmat.

MATERIES omnis, quaquà spectare lubebit,

Mobilis est per se, non per se mota : neque ullam
 Affectat Mundi partem, superamve vel imam, 520
 Aut lævum dextrumve latus ; quocunque cietur,
 Huc properat ; nec motum ambit placidamve quietem ;
 Neutrum præponit, sed idonea semper utrique est.
 Quidquid enim vel stare potest, vel quolibet æquè
 Suscipere impressos motus, lentosve citosve, 525
 Atque huc atque illuc ferri discrimine nullo ;
 Dum manet incolume & naturam servat eandem,
 Non habet unde modum magis hunc quàm seligat illum ;
 Sed qualem accepit retinet : nil se movet unquam,
 Ni quoddam in se se lumen Rationis & artem 530
 Discernendi habeat, quâ destituuntur inertis
 Semina Materiæ, sensu pollentia nullo.
 Cùm videas igitur certâ ratione moveri
 Corpora, continuò motricem intellige causam.
 Nam mutare situm, sine causâ, qui sibi primùm 535
 Contigerit, res nulla potest. Quæ causa cadendi
 Est Atomis igitur, vexant quas nulla profectò
 Corpora, nec circùm tangunt, nec desuper urgent ?
 In quocunque situ fuerint, ubicunque locorum,
 Et quocunque modo ; sic & perstare necesse est. 540

Nunc autem cùm Materiæ sint omnia plena,
 Idcirco Terram versùm properare videmus
 Corpora. Nam præter, quæ nos circumfluit, auram,
 Aurâ fluit longè subtilior, incita miris
 Et tenuata modis, velut aëris ipsius aër. 545

SALVE Elementorum pars subtilissima, summæ
 Dexteritatis opus, summi simul instrumentum

148 ANTI-LUCRETIUS,

Artificis ; gaudens humanos fallere sensus,
 Ut fabri manus ipsa, & solâ mente videri :
 Materiæ flos & sanguis, diffusus in omnes 550
 Corporis immensi venas : Tu filia primùm,
 Nunc genitrix motûs : Tu cunctis didita membris
 Vasto vivere das, animalis spiritus, Orbi.
 Te sine nullus honos rebus : procul iret in auras
 Diffiliens Tellus : firmâ tu mole revinctam 555
 Comprimis ; ac si quo terrestria corpora nisu
 Desertâ sursum effugiant statione, retundis,
 Et pulsata suo festinâs reddere centro :
 A te pondus habent ; à te gravitatis origo est.

AMBIT enim Terram & pigrâ se mole moventem
 Abripit increpitans valido tenuissima pulsu 561
 Materies ; circaque suum torquerier axem
 Dum jubet, ac celeri correptam turbine volvit,
 Volvitur ipsa comes, gyroque rotatur eodem.

NON tamen ex illo gravitatem accedere motu 565
 Crediderim ; nam cum Terram liquor ille volutans
 Usquè parallelis nostros premat orbibus orbes,
 Communemque habeat cum Terrâ turbine axem,
 Cuncta parallelo caderent tibi corpora lapsu.
 In Tropicis igitur, Tropicorum pondera centrum 570
 Non Terræ appeterent ; nullo discrimine, rectus,
 Quâcumque inciderent, semper foret angulus axi.
 Nec tamen id fieri certâ ratione patescit.
 Causa ergo gravium casûs aliunde petenda est.

ABDITA Naturæ penetralia, viscera rerum 575

Ingre-

Ingre-
 550 Unde hæc corporibus veniat propensio. Quòd si
 Hæc tibi non firmo stabit Sententia gressu,
 Ast opifex motûs solertior, aspice, quanto est
 Nostra hæc materies, Atomis & certior istis. 580

555 PRINCIPIO Terram liquidæ qui vortice cingit,
 Ætheris oceanum in multas fac mente secari
 Pyramidum formas; quarum pars latior altè
 Surgit, ad extremas pertendens vorticis oras;
 At centro collecti apices junguntur in imo. 585
 Illæ omnes se se invicto certamine librant,
 Centrifugâ virtute pares; quia materiæ vis
 Omnibus est eadem: quòd si qua est viribus impar,
 Protinus exsuperant aliæ, & subsidere cogunt,
 Dum suspensa suas æquarint singula vires. 590
 Ast ubi Pyramidem penetravit corpus in unam,
 Mole suâ quantum est, tantum de centrifugâ vi
 Detrahit; ingenitâ nam formâ particularum
 Æquare ætherios tardo nequit agmine cursus.
 Ergò deprimitur, quæ molem includit inertem, 595
 Pyramis; incumbunt vicinæ adiguntque deorsum;
 Undique enim à centro nisu majore recedunt.
 Hæc depressa pigrum tuditando corpus adurget,
 Castigatque moras, repetito verbere retro
 Præcipitans; versúsque apicem propellere certat, 600
 Qui Terræ tenui contingit acumine centrum.

PRÆTEREA rapido Tellurem turbine vortex
 Circumagens, pariter latere undique pressus ab omni,
 In sphæram, aut sphæaræ similem glomeratur in orbem.

150 ANTI-LUCRETIVS,

Nam quâ fortè minùs premeretur, scilicet illac 605
Efflueret, Terramque ignotis traderet undis.

At quoties latere ex omni pariterque, rotunda
Comprimitur moles, vis undique facta per omnes
Ad centrum radios concordi tramite tendit.

Sic grave Pyramidi immiscens se corpus, abire 610
Cogitur ad centrum Terræ, quò pertinet omnis
Pressuræ radius; quâque ipsa urgetur & urget
Pyramis, hæc debet jussu decurrere lapsu.

Sic lapis ut valido jactu vibratur in auras,
Et secatur aërios violento vulnere fluctus, 615

Nititur hunc contra incumbens sublimis ab alto
Materies, talique incussa reverberat ictu,

Ut centrum versùs labi cogatur, humoque
Restitui: non ingenito, quod fingere gaudes,

Pondere; non vano centrì communis amore, 620
Ut fingunt aliqui; proprio non denique motu;

Sed bis vim passus, primùm à vibrante lacerto,
Mox à cœlestis pressurâ & robore molis.

Nec minùs in lymphis hujus gravitatis imago
Et fida & constans reperitur: scilicet unda 625

Nititur in fundum; inque pares divisa columnas,
Has inter se omnes libramine sustinet æquo:

Inde superficies patet uno æquata tenore.

Injice suber aquis immergens, injice ligna;
Ligna petent summum validò connisa natatu, 630

Profiliet superas celeri impete suber ad undas.

Causa rei quænam est? Nimirum liquor aquaï
Fertur in ima magis, quàm lignum aut futile suber:
Libramen simul omne perit; depulsaque quantum

Un-

LIBER QUARTUS. 151

Unda suâ superat gravitate hæc corpora, tantum 635
 Debilitant liquidam, cui sunt commissa, columnam.
 Ergo vicinæ vincunt, & cedere jussam
 Protollunt certatim, & in altum assurgere cogunt.
 Illa fugit fursum, propellens frivola, donec
 Respuat in cœlum, & reddat natalibus auris. 640

HINC quæcumque latent lymphis circumdata, tantum
 Ponderis amittunt, quanto se pondere librat
 Par fluidi moles: tantâ nam parte levantur.
 Id sentire solent, pelago qui sæpe profundo
 Funibus extractas merces ad summa tulerunt 645
 Æquoris, & validi, cùm solvitur anchora, nautæ.
 Nam facilis primùm ascensus; juvat unda laborem:
 Cùm verò ærias grave onus pervenit ad auras,
 Tum labor ingeminat, contorquendoque rudenti
 Sudans turba virum duplicatis viribus instat. 650

NUNC in aquis fieri quæ diximus, omnia, Quinti,
 Ætheris in pelago ratione geruntur eâdem.
 Hic tantum fines rerum convertito: metas
 Vorticis ætherii supremas fundus habeto;
 Esto Pyramis hîc, illic quæcunque columna est. 655
 Ut surgunt per aquas, sic lapsa per æthera cernes
 Corpora detrudi, & simili propellier æstu
 Illic versum auras, hîc versum concita terras.

Hoc unum discrimen erit, quod corpora quædam
 Ima petunt liquidi, & fundo graviora residunt. 660
 At quæ terrenâ latè ditione tenentur,
 Omnia centrifugis cùm vincat viribus æther,

152 ANTI-LUCRETIUS;

Nulla queunt ullo capere ultima vorticis ausu.
 Terram cuncta suam repetunt; & adacta deorsum
 Quo mage descendunt, casu citiore feruntur. 665
 Instat enim aura sequax, nec desinit ictibus ictus
 Congeminare, fugamque fugâ premit usque fatigans.

At cùm librantur magis aut minùs inde gravescunt
 Corpora, particulis quòd sint minùs aut mage mixtis
 Æthere: non quòd eas vacuum per frustra recisum 670
 Segreget, ac nihilo saturas rarefcere cogat:
 Sed quia quidquid habent propriæ terrestria molis,
 Hoc toto ad centrum pelluntur; at ætheris illa
 Si quid habent, toto hoc supera ad laquearia tendunt.

JAM folia & stipulas, pappos, plumasque videmus
 Antè quidem volitare diu, quàm lapsa quiescant: 676
 Nam vix trudentur fatis, ut diffindere possint
 Aëra suppositum, levibus ludibria ventis.
 Sed condensa poros tenues, paucasque lacunas
 Intus habent; facilemque aditum luctantibus auris 680
 Dura negant; quare nequeunt eludere plagas
 Ætheris obnixa contrâ, sed tota resistunt;
 Ut pariter totis contendens viribus æther
 Ingruit, assiduo detrudens corpora pulsu,
 Hinc ferri massæ præponderat aurea massa, 685
 Et ferrum saxo, saxum ossibus, ossa liquori;
 Tum varii inter se distant gravitate liquores.

ERGÒ corporibus stat pondus ab æthere summo
 Cuique suum: hic centrum glomeratis partibus implet,
 Continuisque premit jaculis: huc omnia trudit 690

Cen-

LIBER QUARTUS. 153

Centrifugâ virtute valens : totum Aëra Terris
Incutit, immersæ quo stant ; simul Aëre tectos
Continet Oceani latices, vastoque fluento
Incurvam faciem, convexumque efficit æquor.

INDE coarctatæ punctum vertuntur in unum 695
Omnes usque globi partes : & si qua resultat,
Pellitur in medium subito ; magis aut minus acri
Impete, pro vario textu, quo prædita quæque est.
Hinc adeo quæ pressa magis, cum fortè movendo
Fit vicina minus pressæ, librantur ; & illa 700
Defluit, hæc surgit. Non quod levis hæc propriâ vi,
Aut gravis illa suo sit pondere : sed quia centrum
Versus, inæquali pulsu ac ratione feruntur.
Haud secus ac geminas triplicato stamine lances
Cernis in ambiguo suspendi, ac vincere neutram, 705
Aut vinci ; donec posito, si fortè lubebit,
Alterutram digito depresseris, aut onus ipsi
Injicies aliquod ; nam tunc onerata repente
Præcipitat, filumque trahens assurgere cogit
Adversam. Parit oppositos causa unica motus. 710
Quantumvis grave sit corpus, graviore propinquo
Fit leve : vanescit majori pondere pondus.
Quàm grave sit lignum, quanto cadat impete, nosti ;
Cum ruit in sylvis ventorum turbine magno
Fraxinus, aut crebrâ truncum percussa securi : 715
Hanc tamen in fluvium mittas, ecce ima relinquet
Ociùs, ac totis sursum revòmetur ab undis :
Aëre quod lignum grave sit magis, at minus undâ.

NAM levis est aër, si pleraque corpora cernas ;

154 ANTI-LUCRETIUS,

Ipse gravis : viden' è puteis ut ab aëre jussas 720
 Antlia tollat aquas ? Et hydrargyrus ipse, metallis
 Post aurum cunctis gravior, si clauferis illum
 In vitro, paulum subsidat lentus & ægrè,
 Descensu dubio, ac demitti sponte recuset
 Magnâ parte suâ ; tubulo cùm subtus aperto 725
 Funditur in lancem : suspensus denique restet,
 Et maneat propriæ oblitus gravitatis in alto ;
 Ventorumque vices illic, & amabile sudum
 Mobilitate suâ, & certos prænuntiet imbres ?
 Exteriùs viget aëriæ pressura columnæ ; 730
 Interiùs nulla omnino quæ deprimat aura est.
 Tum pleno si fortè cado siphona videbis
 Immersum, assiduo vix haustu educitur aër,
 Cùm simul ascendunt latices ; fundoque relicto
 Alta petunt, recidunt ; surguntque, caduntque vicissim ;
 Mæandrique cavi sinuosa volumina tandem
 Percurrunt faciles, atque uno & simplice motu.
 Haud secus, extremâ pannum si tinxeris orâ,
 Paulatim è vasis fundo levis unda feretur,
 Et pannum latè diffusilis imbuet omnem ; 740
 Donec summa petens labro destillet ab alto.

ER GÒ aër levis aut gravis est ratione propinqui
 Corporis ; & quanquam currentis ab ætheris orbe
 Centrifugo semper leviozem suscipit ictum
 Quàm liquor omnis aquæ, tamen illum deprimat ignis ;
 Ipsaque in exiguos rarefcens unda vapores. 746
 Haud aliter sensim tollunt se nubila cælo ;
 Quæ matutinis vespertinisque videntur
 Temporibus, fumi in morem, consurgere terrâ,

Sæpius

LIBER QUARTUS. 155

Sæpius è pelago, fluviiis lacubusque, vel udis 750
 Vallibus & pratis, ubi largiùs incubat humor.
 Partibus aëriis quia tunc fit rarior unda,
 Et minùs ætherij persentit verberis ictum ;
 Erigitur super, atque loco sibi cedere cogens
 Paulatim it sursum, cœloque potitur aperto. 755
 Tum solido gravior nobis ostenditur aër
 In tubulis, quos hunc ars mira paravit ad usum.
 Mercurii molem quia tum, quâ parte patefcunt,
 Opprimit incumbens ; & quâ clauduntur inanes
 Aëris, urget in hanc, sursumque ascendere cogit. 760
 Particulæ verò surgant cùm semper aquosæ,
 Quas magis atque magis Phœbi rarefacit æstus
 Fervidior ; tantum in numerum regionibus altis
 Conveniunt, ut jam nequeant consistere seorsum :
 Frigus ibi sedenim, ne pergant altius, obstat. 765
 Ergò se tandem per mutua vincula nectunt :
 Et sic in guttas parili magis aëre densas
 Cùm rediere, cadunt. Simul aër ipse refurgit ;
 Inferiora tenet quoniam liquor. Ociùs imbres
 Labentur cœlo. Sed Mercurium antè videbis 770
 Ejusdè in longo tubuli descendere ramo :
 Exterior siquidem minùs illum jam premit aër
 Parte ex oppositâ. Quin ipse metallicus humor
 Mercurii coctus graviolem decutit auram,
 Ac sensus hominum fugiens ascendere discit ; 775
 Cùm fuerint ejus sic attenuata calore
 Seminâ, ut aëriis gracili subtemine præsent.

Sic ubi Veronovo squalens ager omnis in hortum
 Vertitur, & frondes meditatùr sylva tenellas.

156 ANTI-LUCRETIVS,

Haud mora prægnanti confurgit in arbore succus 780
 E terrâ veniens, atque ab radicibus imis.
 Namque ut collectus longæ per frigora brumæ,
 Ac cæcis Terræ latebris absconditus humor
 Incipit afflatu radiorum agitante moveri,
 Exhalat nebulas tenues, udumque vaporem 785
 Sulphure diluto fœtum, salibusque solutis:
 Unde mador terris & fertilitatis honores,
 Sic adeo per particulas attollitur omnis;
 Et passim offendens in humo nutritia plantæ
 Stamina, reptantes fibras similesque capillis, 790
 Ingreditur tubulos faciliè intromissus hiantes,
 Angustasque vias alimentis pinguibus implet.
 Dant facilem scandenti aditum, clausoque recursum
 Calle negant tenues suspenso cardine valvæ.
 At calor interea referat turgentia ramis 795
 Germina, præteritus quæ sensim foverat annus.
 Jamque laborati duro sub cortice succi
 Erumpunt; frondemque & flores ordine miro
 Implicitos, unctæ monstrant in acumine gemmæ.
 Hæc autem ut primis valeant se efferrè diebus, 800
 Ille potest satis esse latex, quem continet arbor
 Autumnî memorem, & cui bruma geluque pepercit:
 Verùm ut servantur posthac crescantque, necesse est
 Auxilium adventare novum, succosque recentes.
 Quâ ratione igitur supra liquor intimus exit, 805
 Hac etiam novus adveniens ascendit ab imo.
 Arbore sic totâ nusquam intermissa liquorum
 Fit series, & qui sequitur propulsat euntem:
 Utque dies crescunt, crescit quoque motus; & ingens
 Undique productis radicibus influit unda. 810

Nam

LIBER QUARTUS. 157

Nam verni accedunt hybernis imbribus imbres :
 Et jam sublimis dominatur in æthere Phœbus ;
 Quo calefit Terræ facies, auræque tepescunt.
 Ergò tunc fibris humor venit ubere pleno.
 Tot fontes rivis formant coeuntibus amnem, 815
 Qui truncum invadens, tenero sub cortice lignum
 Irrigat, ac læto perfundit rore canales
 Transversos ; & alit genitalia claustra medullæ.
 Nam vectas deponit opes, pariterque repertis
 Imbuitur : formas hinc se convertit in omnes, 820
 Dum varios penetrat longè latèque meatus ;
 Passim & fermento veteri commixtus oberrat,
 Partibus adjiciens partes, nova tegmina priscis
 Tegminibus. Sed cùm jam exuberet, omne foramen
 Intrat, ubi resident ramorum exordia prima : 825
 Hæc aperit, pulsatque foras, ramosque valentes,
 Ac bifidos trifidosque simul producit in auras.
 Ast ubi poma latent incoepta, suisque referta
 Seminibus, liquidam tubulis huc invehit escam.
 Poma tument, flores cùm deposuere caducos ; 830
 Et formam accipiunt sensim, propriumque saporem :
 Ac se se expandunt, pomis umbracula, frondes.
 Sic uno ascensu conditi sæpe liquoris,
 Qui pulsus venit è gremio telluris optimæ,
 Et primùm nata est, & mox adolescere cœpit, 835
 Et parte ex omni crevit renovata quotannis,
 Quæ nunc præcelsis è montibus eminet arbor ;
 Ventofoque ferens nemorosa cacumina cælo,
 Radicum sylvâ terras exhaurit alentes.

CONTEMPLATOR item, quî fons devectus in hortum
 Vertice

158 ANTI-LUCRETIUS,

Vertice ab excelso montis, referata sepulcri
 Ostia cùm fuerint, plumbique solutus opaco
 Carcere, deductos jaculetur ad æthera fluctus:
 Atque ibi se se ipsum conspergens rore reflexo
 Dissipet in gemmas; factusque argenteus imber, 845
 Cum sonitu tremulo stagnans diverberet æquor.
 Scilicet impulsu saliens effertur eodem,
 Quo summâ præceps ab origine venerat illuc
 Declivis: fecitque levem, modò cùm gravis esset,
 Continui series tantum inclinata canalıs. 850
 Ceu duo cùm surgunt adversâ fronte supini
 Contiguıs montes radicibus: ecce revulsus
 Vortice ventorum, aut tacitis suffossus ab annis
 Fortè filix, summo alterius de culmine præceps
 Si ruat, immani lapsu petit ima resultans 855
 Improbus; angustâ sed non in valle quiescit;
 Verum ipsâ gravitate levis, jam surgere montem
 Audet in adversum, atque animoso proxima saltu
 Appetit; exhausto donec latera ardua motu
 Deserit æger, inersque relapsâ mole recumbit. 860

Postremò cælum observes. Ibi nare Planetas
 Telluri non absimiles, & corpore crasso,
 Æthera per liquidum, ac volvi constanter in orbem
 Cernimus; enormes quasi sint sine pondere massæ:
 Quandoquidem fluidis, æquè ac nos, undique cincti,
 In nullam possunt Mundi subsidere partem: 866
 Sed, quo sunt positi semel, illo deinde moveri
 Curriculo debent: ut non mutabilis unquam
 Orbita sit, nullisque-forinsecus obvia plagis.
 Sol illis verè centrum est: nec desinit illos 870

Incutere

LIBER QUARTUS. 159

Incutere in Solem, quoad in se est, concitus æther.
Sed quia substrato pariter sunt æthere fulti,
Et vim centrifugam jugi obtinuerunt rotatu,
Propterea servare locum coguntur eundem ;
Viribus hinc atque hinc libratis ; ordine miro 875
Quem tua gens vel nescivit, vel scire refugit,
Scilicet invisum metuens ibi cernere Numen.
Sed quamvis omni cassus gravitate Planeta,
Suspensusque suo videatur currere cœlo ;
Non ita, quæ vasto complexu corpora portans 880
Circumagit secum, & privato turbine versat.
Namque his efficiunt fluida, & suus ingruit æther,
Ne proprium linquant, cui sunt addicta, Planetam.
Unde, brevi ad massam redeant projecta, necesse est :
Quo fit, ut is molem servet constanter eandem. 885

Hoc igitur teneas animo servefque fidelis,
Quod Ratio docuit, quod & Experientia monstrat :
Nil grave per se se est ; gravitatis plurima quamvis
Nomine donentur, tanquam foret indita virtus. 890

Et verò videas naturæ multa referri, 890
Quæ tamen in dubio est an primitus insita verè,
An magis ex alio veniant superaddita rebus.
Credis aquam ex se se, naturâ & sponte liquentem ?
Aspice concretam. Vi frigoris algida, dices,
Vertitur in glaciem : quin vi liquefacta caloris 895
Diffluit, urgebo. Scythia judicet ; ille rigenti
Sub cœlo natus, totum qui penè per annum
Venatur niveos solidis in fluctibus urfos ;
Aut Magellanæ vix cognitus incola terræ ;

Per-

Perspicuum lapidem & crystalli fusilis instar 900
 Credet aquas, æstu faciles quocunque resolvi,
 Naturâ duras, alieno ardore fluentes:
 Ceu gummi nobis, & pix & cera videntur:
 Et qualem fore credis aquam, si Phœbus abesset
 Annos tres, & continuâ sub nocte jacerent 905
 Stagna, lacus, fontes, & mobilis æquora ponti.
 Ut rem quisque videre solet, sic æstimat ejus
 Naturam, & proprium statuit, quod moris apud se est.
 Porro neuter aquis status est, quem dicere possis
 Innatum: namque unda fluit, motantibus intus 910
 Partibus ignitis; glacie constricta rigescit,
 Partibus ignitis illinc abeuntibus. Unde
 Corpus idem atque unum lapis est, humorque vicissim.
 Ecquid durius est, rigidi quàm robora ferri?
 Dura tamen ferri solvuntur robora flammâ. 915
 Igne volatilius toto quid in Orbe videtur?
 At filice in durâ vinctus desesque maneret
 Semper & ignotus, tandem ni claustra paterent
 Conflictu chalybis, quo percutiente solutus
 Emicat; attriti mordet fragmenta metalli, 920
 Et jacit in teretes penitus liquefacta favillas.
 Usque adeò nec tam fluitantia corpora cernes,
 Quæ non sistantur; nec sic adamantina, quæ non
 Evadant fluida, atque aliquo solvente liquecant.
 Sic etiam constare gravi quæ mole feruntur, 925
 Hæc levia esse queant: gravitas in corpore nulla,
 Nullus & in centrum nisus: quodeunque videtur
 Pondus ab impulsu venit, alteriusque prementis
 Est opus. At nihil est Atomos per Inane quietum
 Quod feriat, pulsetque: Igitur fatearis oportet, 930
 Prin-

LIBER QUARTUS. 161

Principium fore tunc nullum gravitatis in illis ;
Ac nullo quatiente hæsuras omne per ævum.

FISA suis numeris Neutonia Secta, reciso
Impulsu, magicis totum dedit artibus Orbem.
Sol trahit errantes Sphæras, trahiturque vicissim : 935
Prævalet ingenti massâ, centroque potenti,
Nec tamen adducit ; nam tramite pergere recto
Impetus est ollis, jam primo impressus ab ævo.
Mutua vis etiam rapit, atque hinc inde trahuntur
Constatu sociarum, & centro abscedere tentant. 940
Nascitur è tanto medius certamine motus :
Unde per ovatas simul unusquisque Planeta
Cogitur ire vias, Kepleri dogma secutus.
Ingeniosa quidem, certisque accommoda cœli
Motibus, hæc solido staret si machina fundo. 945
Accipimus numeros, quia rem describere possunt ;
Respuimus causam, gratis quia ficta videtur.

PRINCIPIO quæram, quid sit vis illa trahendi ?
Respondent ; vis est, per quam in statione quiescens
Corpus agit tamen in distans, atque imprimit olli 950
Motum ad se directum, & iners accedere cogit ;
Inter utrumque licet nil sit quo tangere possit
Aut tangi, sed solùm occulta & mutua virtus.
Ostenfum est corpus non ullum posse moveri,
Id nisi Mens regat imperitans, quæ vertere malit 955
Quàm servare situm ; quia corpus utrique paratum est :
Præterea, si maluerit, quæ seligat unum
Ex infinitis & circumstantibus (æquè
Quos & inire potest) radiis, aliosque relinquat :

Tum

Tum citò, seu lentè, prout ipsi nempe libebit. 960
 Hæc Mens una potest ; nequit his sine motus oriri :
 Ergò mentis inops, per se est immobile corpus.

AST ubi mens motum impressit, jam corpora certum
 Nunquam posse trahi, serie nisi juncta fluentis [est
 Aut solidæ, per quam se motus utrinque propaget, 965
 Materiæ : quoniam fit per contagia motus
 Corporis in corpus. Quodcunque movetur, oportet
 Impelli, & tangi quodcunque impellitur. Ergò
 Conjungi tractum atque trahens per vincla necesse est.
 Haud aliter currum rapiunt per aperta quadrigæ 970
 Alipedes, stadiumque vorant. Sic æquore in alto
 Malus agit nāvim, cui stricte insertus adhæret,
 Et malum antennæ, atque antennas turgida vela,
 Velaque ventorum flatus, five incitus aër.

QUINETIAM in solis attractibus omne movendi 975
 Ponere principium, varia inter corpora mentis
 Indiga, continuo est agnoscere corpus ineptum
 Ad proprios motus, cunctis conatibus impar :
 Atque ita mansurum, nisi vis aliunde petatur.
 Unde autem hæc veniet ? simili-ne à corpore, nullis
 Viribus instructo, pariter quia mentis egenum est ? 980
 Sed res nulla potest quod non habet, hoc dare cuiquam.
 Ambo igitur pigro torpent immota veterno.

Hæc manifesta patent. Quid jam Neutonia proles ?
Dos ea Materiæ, Naturæ maxima lex est. 985
 Ergò Naturæ lex est, & Materiæ dos,
 Ut fiat si quid fieri nequit. Optima sanè.

LIBER QUARTUS. 163

Regula digna Sophis, & correctoribus Orbis !
 Motûs causa quies, & opum fit mater egestas !
 Jam nunc Mechanici taceant, & quærere cessent 990
 In ventis, in aquis, in ponderibus suspensis,
 In jumentorum nervis, hominumque lacertis
 Auxilium impulsûs. Et quid reperire laborant
 Organa mille, modosve, quibus transfundere motum
 Ex uno valeant in cætera corpora, vestes, 995
 Atque rotas, funes, trochleas, & elastica ? Quare
 Vel minimo metuunt affricu absumere vires,
 Arte Geometricâ Naturæ gesta secuti ?
 Nam sic veliferæ percurrunt æquora puppes,
 Sic junctis tellurem exercet bobus arator, 1000
 Sic fabricæ surgunt, latices tolluntur in auras,
 Sic mola confringit segetes, & vina premuntur ;
 Ut cor sanguineos vibrat per membra liquores.
 Heu miseri ! sine tot conflictibus, & sine tantâ
 Instrumentorum serie, per Inane quietum 1005
 Attractus parit omnipotens miracula Mundi ;
 Et quanquam nihil est, rerum caput esse jubetur.

SINGULA concordant, inquis, cum attractibus. Esto :
 Singula concordant etiam cum impulsibus. Illi
 Non intelligimus quid sint : hos cernere promptum est ;
 Obvia continui sequimur contagia motûs 1011
 Per mare, per terras omnes, perque aëra passim.
 Nunquid Natura est mutabilis & sibi discors ?
 Hic pellens, alibi traheret ? Dum causa vel una
 Sufficit, oppositas mallet-ne admittere causas ? 1015

VERUM, ais, attractûs etiam hîc vestigia quædam
 Non

164 ANTI-LUCRETIUS,

Non defunt. Olea haud multùm distantia se se
 Continuò miscent : eadem, cùm lamina duplex,
 Quâ parte ora patent, recipit, properare videntur
 In partem quæ clausa. Tubus tenuissimus altè 1020
 Suspensam constringet aquam, labique vetabit.
 Quis nescit magnete rapi vix mobile ferrum,
 Electris paleas, auri ramenta vel æris ;
 Vimque hanc funiculo longinqua in corpora duci ?
 Succus in arborcos posset-ne assurgere truncos 1025
 Vere novo, seu ramorum in sublimia ferri,
 In frondem, in florem vertendus, & in sua poma,
 Contra naturam gravitatis, juraque centri,
 Ni tacitè sub humo radix crinita latentem
 Sugeret, ac fibræ circum supràque vocarent ? 1030
 Sic paulum immerfos aqua percolanda repente
 Cernitur insolito cursu transcendere pannos.

HÆc tu dum enarras, quod erat dubitabile, ponis ;
 Scilicet attractu fieri : secus omnia fiunt.
 Corpus enim quodvis involvitur atmosphærâ, 1035
 Hoc est, effluvio subtili particularum,
 Quæ semper magis aut minùs effunduntur in auras,
 Unde retorquentur, quoniam illas reprimit aer,
 Compulsasque adigit, quantum compellitur ipse.
 Quòd si, dum volitant, fortè in corpuscula quædam
 Inciderint, ea corripuiunt, nisi massa resistat, 1041
 Et motùs in centrum abigunt vi simplice pulsùs.
 Sic gutta è ramis pendens, cùm decidit imber,
 Orbe suos tenui sustentat gemmea casus ;
 Sic cohibetur aqua in tubulis constricta minutis ; 1045
 Sic interceptus gemina inter vitra, recessus

Nititur

Nititur in cœcos, tardus licet, humor olivæ :

Partibus ex aliis validè quia pressus, ab illâ

Non itidem, certè concedere debet in illam.

Ast olea inter se quando aspirare videntur 1050

Cominus, injiciunt sibi vincula ; dum fugit aër

Qui medius, verùm qui suprâ, incumbit & urget :

Quid mirum, citiùs quòd se per mutua jungant ?

Magnetem qui spectat, habet clarissima pulsûs

Argumenta. Vide, chartam si texeris albam 1055

Pulvere quem ferro detraxit lima minutum,

Affinis quantùm valeat præsèntia saxi.

Undique Materies cœstro quasi percita currit,

Vorticis in morem, formans concentrica circùm

Agmina, demonstratque vias quibus intrat, & exit 1060

Effluvium, geminosque polos : tum pendula ferri

Massa triplo gravior lapidi se se applicat ultro.

Cætera quæ cumulas, suprâ jam evicta patefcunt.

Ergò tuum ingenio *systema* superbit inani.

HAUD ego (Neutonus clamat) *systemata* fingo. 1065

Ille quidem haud fingit, sed dudum ficta coaptat.

Virtutem occultam, & cæcos in corpore sensus

Debet Aristoteli ; Vacuum tulit ex Epicuro ;

Ast utrumque logi : proprium tamen ille duobus

E nihilis Totum conflat, mirabile dictu ! 1070

Cartesio bellum indicens, qui cuncta volebat

Mechanicè fieri, pulsuque à Mente profecto.

Hic aliis nonnulla quidem emendata reliquit ;

Idque lubens fateor, non omnes omnia possunt.

Erudit ipsa dies, ætatem corrigit ætas ; 1075

Et nova monstrantur studio quæsitæ per annos.

Sol patitur maculas, Lunâ occultatur opacâ
 Interdum, sæpe & velatur nubibus atris :
 Usquè tamen lucis pater est, manet interea Sol.
 Ergò Cartesium temerè insectantur & urgent, 1080
 Qui nihil obtrudunt nisi somnia Fatidicarum.
 Nec redimit genus hoc vitii perfecta Mathesis.
 Scilicet illa modos tantùm describit agendi,
 Naturam verò non investigat agentis.
 Cùm fieri possit numeros det ut Algebra rectos, 1085
 Absurdo ad libitum posito quasi certius esset.
 At Sophiæ est causas, non tantùm effecta notare :
 Dux Veri Sophia est ; Sophiæ germana Mathesis ;
 Ambæ concordem gaudent impendere curam ;
 Utraque naturam complectitur, altera manca est. 1090
 Motum hunc si casu fieri, vel amore docerem,
 (Hæc habuere suos etenim commenta patronos)
 Turbinis aut instar crepitantibus ire flagellis
 Sidera percussa, & variâ vertigine volvi ;
 Si canerem aurigas illis assistere Divos, 1095
 Credidit ut cœli plerumque ignara Vetustas,
 Et cursum inter se pactum servare regendo ;
 Si fretus Ptolemæo, operosos orbibus orbes
 Adjicerem, usquè novis cœlum intricans Epicyclis ;
 Legitimos possem numeros implere : quid inde ? 1100
 Veraces numeri, mendax at causa subesset.
 Talis erat Physicæ facies, cùm obscura perosus
 Cartesius lucem induxit, larvasque fugavit,
 Ipse Geometriæ princeps, at subditus illi ;
 Atque viam Veri munivit ad ardua templa. 1105
 Ast ubi vorticibus totum ferviscere cœlum
 Edocuit centrum fugientibus, unde repulsæ

In
 Fl
 Ni
 In
 Qu
 Tu
 Pro
 Nar
 Plau
 Dur
 Sint
 Ova
 Vort
 Cont
 The
 Nam
 Cerni
 Si
 Omni
 Non r
 Sint E
 Tot ta
 Effingi
 Esse ju
 Ecce in
 In Vac
 Materie
 Libera
 Torpor
 In Vac

LIBER QUARTUS. 167

In Solem sphæræ, rectâ tamen ire vetantur,
 Flumine centrifugo quoniam rapiuntur & ipsæ ;
 Nil dixit quod non probet experientia motûs 1110
 In gyrum, certæque super libramine leges ;
 Quod non sit facile intellectu, quodve repugnet.
 Tu, Neutone, secus ; dum vim per inania inanem
 Pro radice locas. Numerâ, metire, reforma,
 Nam quis te meliùs possit ? Verum adjice Vero ; 1115
 Plaudemus, justumque tibi Pæana canemus.
 Duri-ne, an molles, quibus omnis conditur æther,
 Sint globuli, possint servatâ lege Kepleri,
 Ovâtâ circa Solem vertigine volvi,
 Vorticulosque suos agitare in vortice magno, 1120
 Contemplare ; tuo pendemus ab ore docentis.
 Thessala sed nusquam per te commenta resurgant.
 Namque Deus, non Materies, par esse movendo
 Cernitur ; hanc legi Mentis parere necessum est.

Si nunc, rite memor, quæ sunt evicta remensus,
 Omnia colligere, inque unum componere fascem 1126
 Non refugis, Quinti ; quàm longè diffita Vero
 Sint Epicurei vatis mendacia, nosces.
 Tot talesque Atomos quas stare haud posse probatum est,
 Effingit : motum his, quem funditus esse repugnat,
 Esse jubet. Quid respondes, facunde Lucreti ? 1131
 Ecce immota tibi pendent exordia rerum
 In Vacuo. Quàm vastâ quidem, sed quàm irrita languet
 Materies ! Quis habet sopor, aut lethargus inertem ?
 Libera sunt spatia, & certè non obstat Inane. 1135
 Torporem in pleno timuisti ; nec minùs illum
 In Vacuo reperis. Verùm si montibus ornos

Carmina,

168 ANTI-LUCRETIVS,

Carmina, si possunt cœlo deducere Lunam,
 Deduces Atomos, etsi gravitatis egenas.
 Dic, age, descendant : ut solem & sidera fingas ; 1140
 Ut circumfusus Tellurem investiat aër ;
 Ut magnam Oceanus partem Telluris inundet ;
 Ut se se attollant montes ; ut gramina campis,
 Ac sylvæ crescant ; habitentque animalia Terras.
 Nil agis : ecce sedent Atomi, semperque sedebunt.

FINGITUR Alcides, Lernæ dum vinceret Hydram
 Multiplicem, clavâ & ferro metuendus & igni,
 Vix unum exsecuisse caput, cùm sanguine ab ipso
 Ecce novum linguisque minax & dentibus uncis
 Prodierat subito : nec jam spes certa triumphi : 1150
 Nil cades, ictusque juvant. Stetit acrior Heros
 In redivivam hostem ; secundaque vulnera flammis
 Exurens, tandem oppressit reparabile monstrum.
 Haud secus Impietas, quamvis ad prœlia Numen
 Usquè vocet, semperque novos exasperet angues, 1155
 Unjus cadet ætherio rationis ab igni.

JAM verò censēs Atomos refilere coactas
 Continuo sursum attolli, cùm fortè cadendo
 Perculerint alias discordes, ac minùs aptas
 Nexibus. Hæc autem Vero sententia pugnat 1160
 Multimodis. Primò sequitur nullum esse liquorem,
 Ac nihil in Mundo fluidum potuisse creari.
 Scilicet è globulis fluidi genus omne liquoris
 Levibus ac prorsum terfis extare, docebas :
 Particularum etenim de mobilitate fluorem 1165
 Totius nasci constat. Tollatur ab illis

Mobilitas, ecce incipiet concreſcere totum.
 Ni terſæ fuerint, ni leves atque rotundæ,
 Perpetuo inter ſe vix poſſunt fervere motu.
 Sed ni compoſitæ pariter glomeramen in unum 1170
 Et coacervatæ, corpus formare nequibunt
 Quale eſt ætherium, qualis quo veſcimur ær;
 Qualia ſunt omnes maria involventia terras,
 Ac ſuper atque intus noſtrum diſuſa per Orbem.
 Verum æge, tot globuli magnum per Inane vagantes
 Quo jungi potuere modo, ut coaleſcere in unum, 1176
 Ac ſeorſum tantas poſſent compingere moles?
 Nam neque ſunt furcis inſtructi, hamisque recurvis;
 Quales viſ Atomos alias per mutua neſci,
 Quarum è conventu condensa vel aſpera ſurgant. 1180
 Plana ſuperficies globulis: quâcunque prehenſos
 Dixeris, effugient; neque carpi aut carpere poſſunt:
 Eſt ea nam tereti ſua dos innata figuræ.
 Ergò cùm globulus globulum percuffit, ab illo
 Protinus exiliens Vacui ſuprema petivit. 1185
 Diſcordes igitur cunctos fateare neceſſe eſt;
 Quoque magis ſimiles, minùs hoc compingiet aptos:
 Hinc ideo nullum fieri potuiſſe liquorem.
 Si propriâ dicas tandem gravitate relabi,
 Quanquam per Vacuum cogi renuere cadendo, 1190
 Et ſic in centro feliciter eſſe coactos,
 Extemplo regeram: noſtris hæc fabula tellis
 Proſtigata jacet, toties cur victa reſurgat?
 Non hic res, ut ſunt modò, ſed primordia rerum
 Quarimus, & motum qui primitus illa coëgit. 1195
 Non erat in Vacuo gravitas, hoc ritè probavi.
 Namque probo globulos nullis coaleſcere poſſe

170 ANTI-LUCRETIVS,

Motibus; idcirco quia si motore carentes
Vi propriâ & quocunque modo per Inane feruntur,
Protinus averſi, cùm ſe tetigere, recedunt. 1200

VERùm, quòd mirere magis, dulciſſime Quinti,
Quem perhibes ille ipſe nequit globuli eſſe reſultus.
Hic te etiam demens Epicuri inſcitia fallit;
Omnia quì ſenſu, nihil autem lumine mentis
Æſtimat, erroresque novos erroribus addit. 1205
Parietis offenſu pila viribus acta reſultat,
Contorſit quam reticulo circumundique tenſo
Strenuus in nigrâ Juvenis validuſque palæſtrâ;
Eque ſolo, cùm lapſa fuit, ſurſum incita fertur.
Quapropter? Quoniam ſtratum pariesque reſiſtunt,
Acceptâ motûs aliquantâ parte; pilamque 1211
Nonnil flexibilem (quo conſtat elãſtica virtus)
Paulum complanant, ac firmâ mole retundunt.
Hoc pila non faciet, ſi fluxa in retia fortè
Inciderit; motum quia ſorbent protinus omnem: 1215
Non faciet, vel ſi lapidem glans plumbea tundat;
Dilatatur enim, quia mollior: hujus & omnes
Particulæ nimio quaſſæ violenter ab ictu,
Mutavere ſitum. Nec verò ferrea valde
Glans reſilit, quoniam nimio durata rigore eſt. 1220
Hinc duo junge ſimul, vera ut ſit cauſa repulſûs,
Quo corpus remeare eadem veſtigia retro
Cogitur, obliquum vel ſæpe refringere curſum:
Scilicet, ut partim ſit durum, & flexile partim,
Atque ita conſlictu paulum molleſcat in ipſo. 1225

HIS animadverſis, jam res tibi clara patebit.

LIBER QUARTUS. 171

Si per Inane cadens Atomus, contundere posset
Præcurrentem Atomum, quî posse resistere credis
Offensam? Certè statio nec firmior illi est,
Nec robur majus: descendunt viribus æquis, 1230
Æquali sunt mole, viam sectantur eandem.
Si staret, minimè illapsam reflectere posset;
Ergò, cum fugiat, multo minùs icta resistit.
Per motûs igitur leges quid fiet utrinque?
Aut necesse poterunt faciles; ac tum simul ibunt: 1235
Aut minimè poterunt necesse; tumque impete facto
Labentur scorsum. Veluti de nubibus atris
Undique præcipitans, ruit arvis noxia grando,
Et vitem ferit ac segetes & tecta domorum,

PRÆTEREA, Virtus non est ut elastica possit 1240
Alterutram fursum, verso in contraria motu,
Pellere. Ponis enim naturæ inflexilis omnes,
Ac summè duras Atomos, summèque rigentes.
Ergò, ut se feriant, nunquam resilire valebunt.
Nunc autem, quia vorticulos in vortice magno, 1245
Ponimus innumeros, qui semper aguntur in orbem,
Expositu facile est, cur corpora sæpe resultent;
Qualis humum repetens, pueris jactantibus, altè
Tollitur, atque iterum pulsatur in aëra follis:
Cur etiam tractus validè, ac molimine magno 1250
Tellurem versum, nec ruptus in arbore ramus,
Tum sibi permissus propriâ virtutè resurgat:
Cur contorta suis conetur lamina vinclis
Exsolvi; ac subito, si tandem libera, nisu
Consuetam in formam redeat: Cur milite Partho 1255
Mendacem simulante fugam, & vibrante sagittas,

Contractum primò, & laxatum denique funem
 Ligneus extendat, se se dum corrigit, arcus :
 Cur sclopum explodas compresso, deinde remisso
 Aëre, namque modum nosti : Cur denique pulvis 1260
 Martius (humani dirum, at mirabile semper
 Ingenii, possent animum si nota movere,
 Portentum) prunis, & nitro & sulphure mixtis
 Conflagret subito, frangatque potentiùs igni
 Fulmineò rupes, & propugnacula vertat : 1265
 Aëris interiùs pressi cùm flamma suborta
 Explicuit minimas & solvit carcere partes.
 Omnibus his etenim celer ac circumfluvius aether
 Insolitum tradit privato ex impete motum ;
 Ociùs ingrediens occlusos antè meatus, 1270
 Et laxata novis agitans corpusecula plagis.
 At certè in medio nullum aethera ponis Inani :
 Exulat hinc adeò, per quam congressa resulent
 Semina, vel retro pulsantur, elastica causa.

IC TRIBUS hinc tui nunc tandem everfa Lucreti 1275
 Fundamenta reor : siquidem gravitate negatâ
 Seminibus, torpent aeterno languida somno ;
 Et gravitate datâ, nihil est quod gignere possint.
 Nativos igitur motus in Materie vi,
 Fortuitos etiam nexus exclusimus omnes. 1280
 Nec ridenda minùs vani commenta Poëtæ,
 Sive parit, sive ire jubet primordia rerum.
 Ergò nunc fileat tantisper, & ora pudore
 Tincta tegat ; donec revocem ad certamina victum.
 Sed velut obsessæ defensor strenuus urbis, 1285
 Cùm videt adverso jam plenas milite fossas,

Diruta

LIBER QUARTUS. 173

Diruta munimenta, ipsumque in mœnibus hostem ;
Non se propterea dedit ; quin acer in arcem
Confugit, & vallum sudibus prætexit acutis :
Hinc prorumpit adhuc, hinc tela novissima torquet :
Sic per inexhaustas accensa cupidinis artes 1291
Impietas alio renovat sub vindice pugnam.
Sed, quocunque Deum fugiens penetraverit, audax
Insequar, ipse manu nova sepimenta revellam.

• ERGÒ si spretis tandem castris Epicuri 1295
Xeinophanemve ducem, aut Spinofam transfuga adires,
Perquirens in Materiæ non partibus ipsis
Divisim sparsis, at summâ & corpore pleno,
Principium motûs, tibi non melioribus irent
Auspiciis nova bella, novus labor. Undique surgent,
Argumenta tuæ penitus contraria menti. 1301
Quocirca serves animo, monitusque revolvas,
Impulsu corpus duntaxat posse moveri ;
Nec fore, tot calles inter quibus undique cinctum est,
Unum ut sponte ineat, par omnibus æquè ineundis.
Ergò nisi in motum, causâ impellente, feretur, 1306
Stabit iners, placidumque suâ in statione manebit.

ESTO, inquis, pellatur : at est fortassis in omni
Materiæ textu motûs æterna propago ;
Quâ fit, ut impulsu vicino à corpore corpus 1310
Corpora consimili vicina reverberet ictu ;
Detque quod accepit, tali ratione modoque,
Ut nec principium, nec finis motibus insit.
Quàm citò, quàm facile, ô Quinti, lucem effugis ipsam ;
Et documenta tuo labuntur pectore nostra! 1315

174 ANTI-LUCRETIVS,

Non potes impulsus illos admittere semper
 Acceptos, semperque datos, quin singula ponas
 Corpora cùm dederint plagam, accepisse priorem ;
 Nec potuisse dari, quæ non accepta fuisset.
 Propria conditio est igitur naturaque motûs, 1320
 Traditus ut fuerit. Debet procedere semper
 E motore aliquo, ceu filius è patre nasci.
 Ergò in Materiâ cùm sit, transfusus in illam
 Advenit causâ ex aliquâ : quæ causa profectò
 Non est Materies, non est brutum & rude corpus. 1325
 Nam si esset, quî seligeret, rationis egenum ?
 Materies adeò vel motum extrinsecus hausit
 Ex aliquâ re incorporeâ, mentisque potitâ ;
 Vel partem sanè quamdam illius esse necesse est,
 Quæ nulli acceptum referens, in cætera motum 1330
 Corpora distribuat : sed motum diximus antè
 Transfundi ; quare hîc subitò sine patre repertus ?
 Nonne etiam pars Materiæ, quæcunque sit illa,
 Corpus erit rationis egens, ac perfimile illi .
 Quod modò falsus erus per se non posse moveri ? 1335
 Ergò, ut Materiæ pars nulla est, quæ mera non sit
 Materies, nullam omnino sic esse fatendum est,
 Quæ propriis unquam se viribus erigat ultra
 Vires Materiæ, & valeat traducere motum ;
 Ni susceptum ab eo, motum qui gignere possit. 1340

CERNIMUS assiduâ Solem vertigine volvi,
 Turbinis in morem directi semper ad Euros.
 At Sol converti poterat constanter ad Austros.
 Quid vetuit rem sic fieri ? Solisne voluntas,
 An lex Materiæ ? Solem si velle putabis,

1345
 Grace

Gra
 Si l
 Imp
 Om
 Hoc
 Mot
 Mate
 Et q
 Hoc
 Ex il
 Unde

PR
 Illius
 Ast al
 Post a
 Sanâ
 Natur
 Nam
 Cernin
 Particu
 At, qu
 Momen
 Credis,
 Aeterna
 Perpetu
 Cur ger
 Esse no
 Quòd si
 Debueri
 Non est

LIBER QUARTUS. 175

Græca superstitio grates tibi læta rependet.
 Si lex Materiæ ; tali ergò lege necesse est
 Impetus ut semper calidis averfus ab Austris,
 Omni in Materiâ per se contendat ad Euros.
 Hoc, vel si taceam, experientia sola refellit. 1350
 Motus enim partes Mundi contendit in omnes.
 Materiæ non est igitur convertere motum.
 Et quia nullus erit nisi sit conversus in illud
 Hocve latus Mundi, victus fatearis oportet,
 Ex illo motum accepisse ut funditus esset, 1355
 Unde etiam accepit talis vel talis ut esset.

PRÆTEREA, quidquid naturâ tale videtur,
 Illius ut nequeant esse uno tempore partes,
 Ast aliæ veniant semper, semperque creentur
 Post alias, æternum illud sibi fingere nemo 1360
 Sanâ mente potest. Totum quodecunque vocamus,
 Naturâ esse nequit diversum à partibus ipsis.
 Nam Totum esse nihil nisi summam particularum,
 Cernimus. Hinc motus si per se æternus habetur,
 Particulas omnes æternas esse necesse est. 1365
 At, quæ, dum loquimur, veniunt, ac temporis omni
 Momento natæ, nec heri, nec nuper, ut ipse
 Credis, erant : non sunt æternæ ; nullaque proinde
 Æterna est. Igitur, quod constat partibus illis
 Perpetuò genitis, æternum credere noli. 1370
 Cur genus humanum jugi reparabile sætu,
 Esse novum, rectèque putas ? Hoc scilicet ipso,
 Quòd sit perpetuò reparandum ; ac filius esse
 Debuerit, quicumque pater. Si filius ; ergò
 Non est æternus : quia patrem, sive priorem 1375
 Ag-

Agnoscit, quo proveniens exivit in auras.
 Semina de arboribus, de femine provenit arbos.
 Nulla arbos igitur, nullum quoque semen ab ævo.
 Sic ortum cepisse diem noctemque necesse est :
 Nempe dies noctem sequitur, sequiturque diem nox.
 Neutra potest ergò per se, aut æterna vocari. 1381
 Utram etenim natam dices, utramve parentem ?
 Non æterno etiam tempus prolabitur ævo ;
 Quando ex particulis (memini me dicere pridem)
 Semper progenitis constat, semperque caducis. 1385
 Ver, Æstas, Autumnus, Hyems, annum ordine ducunt ;
 Inque vicem se se, Mundi argumenta recentis,
 Excipiunt. Inter sibi succedentia nullum est
 Quod non post aliud veniat : nullum ergò suâ vi
 Tempus & usquè fuit ; nullum consistere posset, 1390
 Ni causæ arbitrio, primum quoddam esse jubentis,
 A quo deinde fluant reliqua, alternisque recurrant.

QUIDNI, respondes, nativo jure moveri
 Omnia dicantur ? Placeat conjungere motum
 Corporibus, dotem ut propriam, nullius egebunt 1395
 Impulsu : frustra motûs quæretur origo.
 Talia de formis Atomorum Somnia nuper
 Jactantem audiui. Nolebas indiga fabri
 Corpora ; motoris pariter non indiga velles.
 Unde ego jam notis sermonibus utar ; & illa 1400
 Quo cedere modo, facili cadet hoc quoque pulsu.
 Si nativus erit per se se in corpore motus
 Ut dos Materiæ ; qualis, quantusve, rogabo :
 Quam versùs Mundi partem ? Lentusne, citusne ?
 Rectus, an obliquus ? Forsan curvatus in orbem ? 1405

Nam

LIBER QUARTUS. 177

Nam cuncti esse simul nequeunt : unum esse necesse est.
 Si talem aut talem dicas ; alium esse repugnat :
 Nam secus esse nequit, natura quod ipsa poposcit.
 Sed motus nullæ species cum corpore pugnant :
 Cur ergo hanc per se præ cunctis corpus habebit ; 1410
 Æquo jure aliam per se cum possit habere ?
 Hanc etiam, si per se habeat, variare nequibit :
 Nam quod naturæ est, nullâ est mutabile causâ,
 Sed motum semper variari posse videmus :
 Ergo Materię nativum haud esse fatendum est. 1415

NE QUI QUAM objicias : ut qualemcunque figuram
 Certè corpus habet, quamvis nullam sibi certò
 Vindictæ ante alias ; ita motum corpus habebit :
 Qualemcunque, licet valeat sibi sumere nullum :
 Atque hunc externæ variabunt denique causæ : 1420
 Ut rota circumagitur directo fluminis ictu ;
 Cum secus haud possit proprio super axe moveri.
 Sic ais ? Ecce quies è rebus tollitur omnis ;
 Nec motu caruisse, ut non caruisse figurâ,
 Corpora jam possunt : quod nec ita effatier ausis. 1425
 Esse figuratum nam corpus quodque necesse est :
 Rem, positus limes qui terminat, ipse figurat.
 Sed corpus nullâ motum ratione requirit :
 Stare potest ; neque naturam, statione quietâ,
 Corporis amittit. Moveatur, sive quiescat, 1430
 Corpus idem remanet, compactum è partibus iisdem.
 Nonne etiam, tibi dum gravitas nativa placebat,
 Collapsas Atomos, in centrum fortè cadendo
 Si tandem veniant, ibi tum cessare putabas ?
 Pausam ergo requiemve Atomis aliquando futuram

Nam

178 ANTI-LUCRETIUS,

Intellexisti, motum his non esse perennem;
Nec tibi propterea visæ sunt interitura.

Huc accedit, uti corpus circumundique pressum
Si fuerit, nullâ possit ratione moveri.
Plenum ideo Spatium tu formidare solebas, 1440
Corpora ne turpi starent immersa veterno:
Nec peritura tamen, quamvis immota, putasti.
Tum si mole pari, necnon & viribus æquis
Concurrant adversa duo, evanescere motus
Cernitur, & placidæ succedunt otia pacis. 1445
Materies igitur motum non sponte requirit,
Ut sibi conjunctum; nam corpora sæpe quiescunt:
Nec verò requiem; nam corpora sæpe moventur.
Nativus quare non est in corpore motus; 1449
Nec nativa quies. Jam cernis utrumque modorum
Esse genus: quoniam, Naturâ semper eâdem,
Corporibus possunt & adesse, & abesse vicissim.
Qualis homo jaceat molli seu lentus in herbâ,
Seu pernicis equi fodiat calcaribus armos,
Semper homo est. Ita nil proprium sibi comparat aër, 1456
Amittitve, filet cœlo cum fortè sereno,
Vel cum terribili ventorum turbine raptus
Sternit humum sylvis, quassas ruit æquore naves.
Sic Anio, postquam de rupibus orta Sabinis
Flumina tranquillus vexit sub Tiburis arcem, 1460
Deficiente solo confestim, alveique ruinâ
Præcipitatur, & in barathri prærupta fragosus
Mergitur; ac niveo despumans imbre resultat:
Unde levem tollit nebulam quâ pingitur Iris.
Rursum & vorticibus per concava saxa retortis 1465
In-

Infremit ; & cæcas fluctu subeunte cavernas
 Ingressus, vallem crebris mugitibus implet.
 Hinc redit ad lucem : dein per juga collis amœni
 Labitur in centum rivos divisus ; & ima
 Cùm tetigit, subitò dispersas colligit undas, 1470
 Et placido Latios interluit agmine campos.
 Sed nihil ipse novi tot motibus accipit usquam,
 Non primùm à lapsu, præceps cùm decidit omnis ;
 Nil quoque dum resilit ; nec, dum sorbentibus antris
 Ingeritur ; nec dum variis amfractibus exit ; 1475
 Aut ubi declivi tacitus prolabitur alveo.
 Quid fieri censes, ubi corpus fortè quiescit ?
 Nempe situm servat. Vel quid, cùm fortè movetur ?
 Nempe situm mutat. Verùm si tempore paulo
 Et multùm & crebrò situs hic variabitur, ecce 1480
 Motus erit velox : multo si tempore paulum,
 Lentus erit. Quâ parte situs hi deinde novantur,
 Et quam describunt mutati sæpe figuram ;
 Hinc titulos motus, diversaque nomina sumit.
 Ergò continuata rei positura, quies est : 1485
 Continuata sitûs autem mutatio, motus.

OMNIS at ille situs, seu permanet unus & idem,
 Mutaturve, rei modus est, verèque modorum
 De genere, in rebus qui sunt aliquando, vel absunt.
 Unde patet, quales jam vidimus esse figuras, 1490
 Tales esse situs. Duplex natura figuræ :
 Altera nam fines rectos habet, altera curvos.
 Sic etiam positura duplex : quæ permanet, & quæ
 Mutatur. Sicut nulli est addicta figuræ
 Materies, nulli est posituræ dedita : nullam 1495
 Affectat,

180 ANTI-LUCRETIVS,

Affectat, nullam renuit, par omnibus æquè :
 Impertire sibi nullam, deponere nullam,
 Aut variare potest ; & quam tenet, usquè tenebit,
 Quandiu ab externo non immutabitur ictu.
 Esse nequit corpus sine qualicunque figurâ : 1500
 Sed curvos habeat fines, rectosve, perinde est.
 Absque situ quocunque nequit consistere corpus :
 Ast illum fervet semper, mutetvè, perinde est.
 Ergò cùm motus posituræ sit genus unum,
 Quo sine Materia est, naturamque integra servat ; 1505
 Corporibus, si non aliunde afflabitur, absit,
 Advena Materiæ toti, peregrinus, & hospes.

Finis Tomi primi.

9

5